

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Vysoká škola ekonomická v Praze

Fakulta podnikohospodářská

Hlavná špecializácia: Podniková ekonomika a management

Snaha medzinárodného spoločenstva o riešenie konfliktu v Bosne a Hercegovine

Vypracovala:

Katarína Slotová

Vedúci diplomovej práce:

Ing. Zbyněk Dubský, Ph.D.

Prehlásenie

Prehlasujem, že diplomovú prácu na tému Snaha medzinárodného spoločenstva o riešenie konfliktu v Bosne a Hercegovine som vypracovala samostatne, za použitie literatúry a prameňov uvedených v zozname použitých zdrojov.

V Prahe dňa 30.7.2010

Podpis

Podakovanie

Za cenné rady, podnety a pripomienky k diplomovej práci ďakujem vedúcemu práce, Ing. Zbyňkovi Dubskému, Ph.D.

Použité skratky

AO	Autonómna oblasť
AVNOJ	Antifašistická rada národného oslobodenia Juhoslávie (<i>Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije</i>)
BaH / BiH	Bosna a Hercegovina (<i>Bosna i Hercegovina</i>)
ČH	Čierna Hora
ES	Európske spoločenstvo
EUFOR	Európske sily (<i>Europe Force</i>)
EÚ	Európska únia
FBH	Federácia Bosna a Hercegovina (<i>bošnjačko-hrvatska federacija</i>)
FLRJ	Federatívna ľudová republika Juhoslávia, oficiálny názov juhoslovanskej federácie v r. 1945-63
HDZ	Chorvátske demokratické spoločenstvo (<i>Hrvatska demokratska zajednica</i>)
HVO	Chorvátska rada obrany (<i>Hrvatsko vijeće odbrane</i>)
IFOR	Realizačné sily (<i>Implementation Force</i>), medzinárodné mierové jednotky pod vedením NATO, vyslané do BaH kvôli naplneniu daytonských dohôd
JLA	Juhoslovanská ľudová armáda, názov vojenských síl juhoslovanskej federácie v r. 1945-92
JMO	Juhoslovanská moslimská organizácia, najsilnejšia moslimská politická strana v medzivojnovnej Juhoslávii
KBSE	Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe
Kráľovstvo SHS	Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov (<i>Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca</i>), oficiálny názov prvého spoločného juhoslovanského štátu od decembra 1918 do októbra 1929
KSJ	Komunistická strana Juhoslávie, názov strany juhoslovanských komunistov v r. 1920-52, od r. 1952 Zväz komunistov Juhoslávie
MS	medzinárodné spoločenstvo

NATO	Severoatlantický pakt (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
OBSE	Organizácia o bezpečnosti a spolupráci v Európe
OHR	Úrad Vysokého predstaviteľa (<i>Office of the High Representation</i>)
OIS	Organizácia islamských štátov (<i>Organisation of Islamic States</i>)
OSN	Organizácia spojených národov (<i>UN – United Nations</i>)
PIC	Rada pre implementáciu mieru (<i>Peace Implementation Council</i>)
RB OSN	Rada bezpečnosti OSN (<i>UN SC - United Nations Security Council</i>)
RS	Republika srbská (<i>Republika srpska</i>) (v BaH), politický útvar bosenských Srbov, vyhlásený v januári 1992
RSK	Republika srbskej krajiny (<i>Republika Srpska Krajina</i>)
SDA	Strana demokratickej akcie (<i>Stranka demokratske akcie</i>), národne orientovaná strana bosenských moslimov (Bosniakov)
SFOR	Stabilizačné sily (<i>Stabilisation Force</i>)
SFRJ	Socialistická federatívna republika Juhoslávia, oficiálny názov juhoslovanskej federácie v r. 1963-92
SN	Spoločnosť národov
UNPROFOR	Ochranné sily OSN (<i>United Nations Protection Force</i>)
USA	Spojené štáty americké (<i>United States of America</i>)
ÚV	Ústredný výbor
WHO	Svetová zdravotnícka organizácia (<i>World Health Organization</i>)
ZAVNO	Zemská antifašistická rada národného oslobodenia (BaH) (<i>Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobodjenja</i>), najvyšší orgán protifašistického odboja na území BaH v r. 1943-45
ZKJ	Zväz komunistov Juhoslávie, názov strany juhoslovanských komunistov po r. 1952
ZRJ	Zväzová republika Juhoslávia, oficiálny názov federácie Srbska a Čiernej Hory od apríla 1992
ZSSR	Zväz sovietskych socialistických republík

Obsah

Úvod	9
1. Bosenský konflikt v historickom kontexte	11
1.1 Bosna a Hercegovina ako súčasť Juhoslávie.....	15
1.1.1 Vznik Kráľovstva Slovincov, Chorvátov a Srbov.....	15
2.1.1 Juhoslávia počas 2. svetovej vojny	16
3.1.1 Federatívna Juhoslávia	18
1.2 Separačné tendencie	24
2. Aktivita medzinárodného spoločenstva	28
2.1 Plán Vance-Owenov	32
2.2 Spoločný akčný plán	34
2.3 Plán Owen-Stoltenbergov	35
2.4 Akčný plán EÚ	38
2.5 Washingtonská mierová dohoda	39
2.6 Mierový plán kontaktnej skupiny.....	41
2.7 Holbrookov mierový plán	48
3. Daytonská dohoda	51
3.1 Zavádzanie daytonskej dohody do politickej praxe Bosny a Hercegoviny..	55
1.1.1 IFOR.....	55
2.1.1 SFOR.....	56
3.1.1 EUFOR.....	57
4.1.1 IPTF.....	57
5.1.1 EUPM.....	57
3.2 Politický a právny systém povojnovej BaH	57
1.1.1 Brčko	59
3.3 OBSE v Bosne a Hercegovine	60

4.	Obnova Bosny a Hercegoviny.....	61
1.1.1	Úrad Vysokého predstaviteľa v BaH	63
4.2	Strategické ciele Bosny a Hercegoviny.....	65
4.3	Prognózy ďalšieho vývoja.....	66
5.	Hodnotenie aktivity medzinárodného spoločenstva.....	67
5.1	USA.....	68
5.2	EÚ.....	69
5.3	Ostatné krajiny	71
	Záver.....	73
	Literatúra	75
	Prílohy	79

Úvod

Napriek našej hrdosti na pokrokovú dobu, v ktorej žijeme, úspechy vedy a výskumu, vzdelanosti a technologického pokroku je zarážajúce, že si ľudstvo stále nedokázalo poradiť so sebe vlastnou nenávisťou, nenásytosťou a krutosťou. V 21. storočí stále nedokážeme žiť v mieri a kvôli územným a mocenským ambíciám trpia denne tisíce nevinných. Podobný príbeh zažila pred pätnástimi rokmi i juhovýchodná Európa. Vojnový konflikt, ktorý sa na Balkáne odohrával v rokoch 1991-1995 a vyústil do rozpadu bývalej Juhoslávie, bol najkrvavejšou kapitolou nielen v balkánskych, ale i v európskych dejinách od ukončenia druhej svetovej vojny. Akokoľvek jednoznačné sa môžu javiť príčiny vzniku tohto konfliktu, faktory ovplyvňujúce jeho priebeh, angažovanosť okolitého sveta, ako i dôsledky krvavej vojny pre svet, Balkán, BaH a jej obyvateľov, na udalosti na území bývalej Juhoslávie nesmieme nikdy zabudnúť. Už len preto, že jej rozštiepené štáty sa pomaly zotavujú a túžia znovu po pripojení, tento krát k rodine európskej. Práve vďaka blízkosti geografickej, ale i etnickej a jazykovej, som sa vo svojej diplomovej práci rozhodla venovať vojnovému konfliktu v bývalej Juhoslávii, konkrétne v Bosne a Hercegovine.

Vzhľadom k rozsahu tejto práce, ale tiež k jej účelu, nie je možné postihnúť problematiku tohto konfliktu v celej svojej dimenzii a dôsledkoch. Stredom môjho záujmu preto nebude hľadanie vinníkov, ani jeho príčin, ale svoju pozornosť zameriam na angažovanosť medzinárodného spoločenstva (MS). Vychádzať budem pritom z hypotézy, že aktivita MS v tomto konflikte bola nedostatočná a vďaka včasnejšiemu zásahu okolitého sveta by bolo možné boje ukončiť skôr.

Nasledujúci text preto delím do piatich kapitol. V tej prvej sa pre lepšie pochopenie udalostí aspoň okrajovo vrátim do minulosti a zhrniem historické súvislosti predchádzajúce konfliktu v BaH. Hlavnú časť, zameranú na konkrétne aktivity MS, potom kvôli prehľadnosti rozdelím do štyroch ďalších kapitol. Druhá kapitola sa venuje predovšetkým jednotlivým mierovým iniciatívam OSN, EÚ a ďalších aktérov. Tretiu kapitolu venujem ukončeniu konfliktu a podpisu mierovej dohody, v ktorej je obsiahnutý i plán budúceho usporiadania a fungovania BaH, popísaných v jednotlivých podkapitolách. Štvrtá kapitola sa potom sústreďuje na proces obnovy BaH s vyčlenením priestoru pre Úrad Vysokého predstaviteľa pre BaH, jej strategické ciele a prognózy ďalšieho vývoja. Poslednú kapitolu som sa rozhodla venovať zhrnutiu a ohodnoteniu aktivity jednotlivých aktérov MS, konkrétne EÚ, USA a OSN.

Vďaka kvalitnému spracovaniu problematiky v českom prostredí mi pri písaní práce boli nápomocné publikácie významných českých autorov PhDr. Ladislava Hladkého, CSc., doc. PhDr. Jana Pelikána, CSc. a PhDr. Miroslava Tejchmana, DrSc. Z tých som čerpala predovšetkým v prvej a druhej kapitole. Bližšie a špecifické informácie týkajúce sa konkrétnych misií, či orgánov som potom nachádzala na internetových stránkach jednotlivých inštitúcií a orgánov (OSN, OHR, OBSE, atď.) Dopĺňajúce informácie, citácie a ďalšie údaje ku konkrétnym mierovým aktivitám, ako i priebehu samotného konfliktu som čerpala z publikácií zahraničných autorov, hlavne Ivany Niezich, Viktora Meiera, Carole Rogel, Elinor C. Sloan, Jasminky Udovički, Michaela W. Weithmana, Susan L. Woodward a.i. , ako i z domácich a zahraničných periodík (Středoevropské studie, Global Politics, Western Balkan Security Observer, New York Times, Mladá Fronta Dnes, a.i.). Kompletný zoznam použitej literatúry, ako i odkazy na ďalšie zdroje, v ktorých možno nájsť množstvo dopĺňajúcich informácií k riešenej tematike uvádzam na konci práce, pred časťou príloh. S vedomím absencie často dôležitých detailov či objasnení menej známych pojmov, možno v prílohe nájsť vysvetlenia aspoň základných termínov uvedených v tejto práci. Zoznam použitých skratiek zas na začiatku, pred obsahom.

Malá poznámka: Príslušníkov islamskej obce v BaH budem v práci označovať s malým „m“ na rozdiel od členov moslimského národa, ktorý sa sformoval omnoho neskôr.

1. Bosenský konflikt v historickom kontexte

Vojna v Juhoslávii koncom minulého storočia ale vyvolala novú vlnu záujmu českej verejnosti o BaH. Ako prvý na problematiku bosenskej štátnosti upozornil Miroslav Šesták vo svojej práci *Problém státnosti Bosny a Hercegoviny a její etnicko-nacionální obsah*. (Slovanský přehled 80, 1994, s. 19-35). Uznávaným odborníkom a znalcom juhoslovanskej problematiky, ktorý sa na Šestákovu štúdiu snažil nadviazať mnohými článkami a štúdiami je Tento vedecký pracovník Historického ústavu akademie věd České republiky je známy predovšetkým v užších vedeckých kruhoch. V roku 2005 vyšlo v Brne aktualizované vydanie jeho knihy..

Podobne ako v iných krajinách východnej Európy, i problém juhoslovanský vychádzal hlavne z nacionálnych záujmov v kontexte rozpadu bývalého komunistického systému. Ako bolo spomenuté, k správne mu pochopeniu udalostí z prvej polovice deväťdesiatych rokov na území rozpadajúcej sa Juhoslávie, je však nutné aspoň okrajovo nahliadnuť do udalostí odohrávajúcich sa na Západnom Balkáne v minulosti. Existujúce spory, kultúrne, náboženské, ekonomické, politické a psychologické rozdiely medzi jednotlivými národmi majú totiž svoje korene už v dávnej histórii. V nasledujúcom texte preto uvádzam hlavné momenty, ktoré predchádzali zjednoteniu siedmich juhoslovanských národov – Slovincov, Chorvátov, Srbov, Čiernohorcov, Macedóncov a Moslimov – do spoločného štátu, Juhoslávie.¹

Približne v 6.-7. storočí n.l. začali balkánsky polostrov osídľovať slovanské kmene, no neustále kríženie niekoľkých kultúr viedlo k ich diferenciacii. K prvému výraznému rozdeleniu Balkánu došlo asi v 10. storočí, kedy sa predkovia dnešných Chorvátov a Slovincov dostali do područia Západorímskej ríše a katolíckeho náboženstva, zatiaľ čo väčšinu ostatných národov ovládla východná kultúra Byzantskej ríše a pravoslávie. V nasledujúcom období sa na Balkánskom území vytvorilo niekoľko samostatných štátov.

Samotný názov Bosna vznikol snáď v desiatom storočí a odvodený bol pre celé územie z názvu rieky *Bósona* už v spisoch Konštantína Porfyrogeneta (neskôr v latinčine *Bossina* a v slovanských textoch *Босѡна*). Stipan Vukčič, honosiaci sa od roku 1448 titulom vojvodu, bol označovaný ako *herceg* a pre krajinu pod svojou zvrchovanosťou používal dodnes platné meno *krajina hercegova*.

¹ Vid' [13] Hladký, 1993

Víchrice osmanskej expanzie nezadržateľne sa rútiaca juhovýchodnou Európou od 14. storočia dostihla BaH v druhej polovici 15. storočia. Turecká správa síce teritórium BaH zjednotila opäť do jednotného administratívneho celku, zároveň však prerušila kontinuitu bosenskej štátnosti a v podstate tak vyvrátila jej krehké základy. Bosna sa stala vilajetom, jednou z osmanských provincií bez špecifických kompetencií. Turkom sa tak medzi dva hlavné kultúrne smery Balkánu podarilo začleniť i prvok moslimský, ktorému sa následne podarilo poislamizovať predovšetkým oblasti BaH, Sandžaku², Kosova a Macedónska. BaH bola pritom špecifická tým, že v nej vďaka blízkosti západného sveta, existovala popri pravoslávnej i početná komunita katolíkov (na rozdiel od Srbska, Bulharska či Macedónska) a k islamu tu konvertovalo viac kresťanov ako v iných regiónoch. Rozdelenie na náboženské obce a privilegizácia moslimov vytvorili medzi komunitami prvé neviditeľné hranice, ktoré časom iba mohutneli.³

Postupné oslabovanie samostatnosti jednotlivých štátov od prelomu 14. a 15. storočia viedlo opäť k ich rozdeleniu medzi Západ a Východ, tentoraz predstavované habsburskou monarchiou a osmanskou ríšou⁴. Vymaniť sa z ich vplyvu sa južným Slovanom podarilo až na prelome 18. a 19. storočia. Vtedy intenzívny národne uvedomelý proces, ktorý bol vďaka veľkej kultúrnej, náboženskej i politickej roztrieštenosti oddelený, viedol k sformovaniu samostatných novodobých juhoslovanských národov, počínajúc Srbmi, Chorvátmi a Slovincami. Srbské a chorvátske národné obrozenie neminulo ani pravoslávnu a katolícku obec v Bosne. Rezistencia pravoslávneho obyvateľstva v Šumadiji⁵, vedúca k vzniku autonómneho srbského kniežatstva, vyvolala v Bosne v prvej polovici 19. storočia niekoľko kresťanských revolt so snahou podlomiť osmanskú nadvládu a zjednotiť sa so svojimi už oslobodenými bratmi na pravom brehu rieky Drina. Pocit zemskej spolupatričnosti a väzby na stredoveký bosenský štát však oslabili o. i. i časté migrácie. Hlavne v prvej polovici 19. storočia po srbskom a gréckom povstaní, našlo v Bosne útočisko veľa moslimov, pre ktorých bola táto provincia v prvom rade Tureckom, súčasťou islamského štátu, a až potom Bosnou.

19. a hlavne 20. storočie so sebou prinieslo šírenie juhoslovanskej idej postavenej na blízkosti jednotlivých národov. Prvé integračné tendencie južných Slovanov⁶ boli vyvolané

² Sandžak – geografické a historické územie na Balkáne, v súčasnosti rozdelené medzi Srbsko a Čiernu Horu; v minulosti šlo o správnu oblasť osmanskej ríše.

³ Podrobnejšie sa problematikou zaoberá [13] Hladký, 1993 a [19] Pelikán, 1996

⁴ Istú mieru nezávislosti sa darilo do konca 17. stor. udržiavať iba malej Čiernej Hore.

⁵ Šumadija – oblasť južne od Belehradu

⁶ S výnimkou Bulharov, ktorí sa v polovici 19. storočia vydali vlastnou cestou.

spoločnou túžbou po národnej slobode, jazykovou príbuznosťou i geopolitickými faktormi. Snahy o opätovné zblíženie tak v roku 1850 vyústili do sformovania jednotného spisovného jazyka južných Slovanov - srbochorvátčiny. Čoskoro potom vznikli tiež dve hlavné centrá zjednocovacieho úsilia – chorvátske zeme a Srbsko.⁷

Nacionálna emancipácia Srbov a Chorvátov však v podmienkach rýchlej degenerácie osmanskej ríše otvorila tiež problém budúcej štátnej príslušnosti Bosny a národnej identity jej obyvateľov. Kým chorvátsky „západ“ chápal zjednotením zväzový štát, teda rovnoprávne spojenie jednotlivých oblastí, rešpektujúce ich kultúrne špecifiká, pričom Bosnu považoval za trvalú súčasť svojho historického územia; Srbsko si pod ním predstavovalo zlúčenie pod hegemoniou jedného z národov, ktorým mali byť Srbi samí, teda ako rozšírenie ich územia o ostatné oblasti. Problém moslimskej komunity pritom Srbi i Chorváti prakticky prehliadali a moslimov pokladali za Srbov či Chorvátov islamského vierovyznania.

Moslimovia pritom zostávali stranou nacionálnej emancipácie. Aj keď si vlastnú identitu ešte dostatočne neuvedomovali, srbské i chorvátske národné hnutia, akcentujúce okrem jazykových i fenomény kultúrne a náboženské, boli pre nich vonkoncom neprijateľné. Ich prioritou zostávali väzby na osmanskú ríšu ako na štát islamských veriacich.

Moslimovia v belehradskom pašalíku boli buď pobití, alebo vyhnaní, tým šťastnejším bolo umožnené prestúpiť na pravoslávnu vieru. Tento spôsob asimilácie bol pritom svetom vnímaný ako logická a nevyhnutná súčasť protiosmanského národne oslobodeneckého boja. Napriek snahe Srbov i Chorvátov preklenúť spory ohľadom Bosny porazením konfesných mantinelov a sformovaním jedného juhoslovanského národa na lingvistickom základe, zostala od tej doby bosenská otázka jedným z ohnísk srbo-chorvátskeho napätia, ktoré nikdy neprestalo tlieť.

Veľká východná kríza, zahájená v roku 1875 povstaním kresťanov v Hercegovine iba potvrdila tendencie okolitých mocností čo do ich predstáv o budúcom statuse BaH. O jej správu prejavilo záujem ako Srbsko, tak i habsburská monarchia. Nikto vtedy pritom ešte vôbec neuvažoval o možnosti odlúčenia BaH od Turecka. Okrem nezainteresovanosti európskych mocností na takomto modeli riešenia, bol dôvodom predovšetkým nezáujem bosenského obyvateľstva. Jednania veľmocí o novom statuse BaH boli vedené striktné strategickými cieľmi zúčastnených, bez ohľadu na záujmy obyvateľov BaH.

⁷ Podrobnejšie k zjednocovacím úsiliam juhoslovanských národov vid'. Vid'[13] Hladký, 1993

Rezolútne odmietanie pripojenia BaH k Srbsku bolo vedené obavou Viedne z ovládnutia centrálneho balkánskeho priestoru a získania prístupu Ruska k Jadranskému moru. Srbsko bolo totiž považované za jeho balkánskeho spojenca. Snaha ochrániť moslimské obyvateľstvo pred nutnými pogromami v prípade jeho srbskej správy, bola až posledným motívom rakúsko-uhorskej okupácie BaH. V roku 1881 vypuklo v Hercegovine povstanie srbských i moslimských obyvateľov proti rakúsko-uhorskej správe. Spoločný odpor týchto dvoch národov však nebol výrazom ich etnického zblíženia, ale iba nesúhlasu s okupáciou. Budúcnosť BaH videli všetky tri komunity stále celkom rozdielne.

V snahe pripraviť pôdu pre následnú anexiu centrálneho Balkánu, pokúsila sa Viedeň získať si bosenské obyvateľstvo vytvorením ideológie bosenstva. Myšlienka spoločnej zemskej spolupatričnosti a etnickej výlučnosti bosenského obyvateľstva mala prelomiť kultúrne historické a konfesné bariéry a zmeniť obyvateľov Bosny na verných poddaných habsburskej monarchie, hrdých na svoju zemsť príslušnosť a inertných voči národne zjednocujúcim hlasom Záhrebu a Belehradu. Neúspech tohto programu demonštruje slabosť bosenskej zemskej vzájomnosti a roztrieštenosť tunajšej spoločnosti. Po niekoľkých rokoch Rakúsko-Uhorsko svoj plán vzdalo a Srbom a moslimom poskytlo určitú školskú a kultúrnu autonómiu.

Následná anexia BaH Rakúsko-Uhorskom v roku 1908 mala jednak oslabiť vznikajúcu vlnu srbského nacionalizmu, ale tiež zmraziť nádeje bosenských moslimov o opätovné pripojenie k Turecku, vyvolané víťazstvom progresívnych síl v Istanbule. Fakticky však začlenenie BaH do habsburskej monarchie bolo pre jej obyvateľov tým najlepším riešením. V žiadnom inom štátoprávnom systéme by sa jej nepodarilo dosiahnuť lepšie podmienky pre ekonomický rozvoj, zaistiť etnický pokoj a relatívne rovnoprávne postavenie všetkých národov. Rakúsko-Uhorsko však bolo iba správcom BaH a napriek prechodnému utlmeniu etnického napätia, odstrániť ho natrvalo sa mu nepodarilo.⁸

Relatívne pokojné obdobie bosenskej histórie prerušil v júni 1914 sarajevský atentát. Násilná anexia spred šiestich rokov zakorenila na Balkáne nenávisť proti Harbsburgovcom. Keď potom následník rakúskeho trónu František Ferdinand d'Este pricestoval 28. júna do BaH na vojenské manévry rakúsko-uhorskej armády, pokúsila sa tajná srbská nacionalistická organizácia Čierna ruka, pôsobiaca v Sarajeve, spáchať na neho atentát. Prvý pokus síce

⁸ Podrobnejšie k juhoslovanským národom pod správou Rakúsko-Uhorska viď [13] Hladký, 1996, kap. 3 (s. 43-60) a [13] Hladký, 2005, kap. 2 (s. 55-175)

nevyšiel, keď sa Františkovi Ferdinandovi podarilo ramenom granát odraziť, neskôršie výstrely Gavrila Principa, žiaka ôsmej triedy belehradského gymnázia, sa mu však stali osudnými. A spolu s ním i jeho manželke Žofii Hohenbergovej. V napätej medzinárodnej situácii pôsobil atentát ako rozbuška. 28. júla 1914 tak Rakúsko vypovedalo Srbsku vojnu, do ktorej sa onedlho pripojili ďalšie veľmoci. Musíme si však uvedomiť, že sarajevský atentát nepredstavoval iba veľkosrbské spiknutie skupinky teroristov. Šlo o logické vyústenie dlhodobých odstredivých tendencií v bosenskej spoločnosti, prechodne schovaných pod maskou rakúsko-uhorskej správy.

1.1 Bosna a Hercegovina ako súčasť Juhoslávie

1.1.1 Vznik Kráľovstva Slovincov, Chorvátov a Srbov

K oslobodeniu južných Slovanov z područia osmanskej ríše došlo ešte krátko pred 1. svetovou vojnou, v dobe balkánskych vojen. Ako prvým sa podarilo vymaniť Srbom⁹ a Čiernej Hore (ČH), ktorí následne vytvorili kniežatstvá a neskôr Kráľovstvo. Ukončenie oslobodzovacieho procesu a uvoľnenie zvyšných národov priniesol až koniec 1. svetovej vojny a rozpad habsburskej ríše.

K dohode¹⁰ o zjednotení juhoslovanského národa s tromi vetvami (srbskou, chorvátskou a slovinskou) a o povojnovom spojení do štátu vedeného srbskou dynastiou Karadjordjevičov, došlo ešte počas vojny. Po jej skončení sa juhoslovanské oblasti pod rakúsko-uhorskou správou (t.j. slovinské zeme, Chorvátsko, Dalmácia a BaH) od nej odtrhli a 19. októbra 1918 deklarovali **Štát Slovincov, Chorvátov a Srbov** (Štát SHS) so samosprávnymi zemskými orgánmi. 1. decembra 1918 sa tento následne zjednotil so Srbskom, ČH a južnouhorskou Vojvodinou do **Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov** (Kráľovstvo SHS).

I počas vzniku juhoslovanského štátu rozhodovali o osude BaH iní. Jednaniám o vytvorení nového štátu sa mohlo Sarajevo iba prizerať. Typické je, že v BaH sa nikdy nepresadila politická strana hájaca záujmy všetkých obyvateľov BaH na občianskom princípe. Z volieb tu víťazne vychádzali vždy nacionalisti, či už srbskí, alebo chorvátski. Jediným, kto v medzivojnovom období presadzoval autonómiu a zdôrazňoval kultúrne a historické

⁹ Jednotlivé fázy usporiadania a územnej expanzie srbského štátu v rokoch 1804-1913 boli sprevádzané pogromami a násilnou emigráciou postihujúcou nielen Turkov, ale hlavne moslimských Slovanov a po balkánskych vojnách i Albáncov a etniká na macedónskom území.

¹⁰ Korfská deklarácia z júla 1917

špecifiká Bosny, bola *Juhoslovanská moslimská organizácia* (JMO). I tá ale chránila záujmy iba jednej komunity a vo voľbách za ňu hlasovali výlučne moslimovia. Aj napriek tomu, že JMO neraz podporila srbské unitaristické koncepcie, sarajevské memorandum bosenský Chorváti, ani Srbi nepodpísali. Moslimská otázka pre nich zostávala naďalej druhoradou.

Netrvalo dlho a hlavný účel vytvorenia spoločného juhoslovanského štátu, preukázanie životnosti juhoslovanskej ideii, sa prejavil ako utópia. Jednotný juhoslovanský národ v minulosti nikdy neexistoval a viera v jeho vytvorenie v dobe povojnovej tak bola minimálne naivná. Napriek tomu však mala táto idea značne pozitívny význam, a to zjednodušenie cesty malých národov k politickému osamostatneniu. Kráľovstvo SHS plnilo okrem svojho vnútorného poslania, politického zblíženia národov, tiež dôležitú úlohu vonkajšiu. Širšie národné spoločenstvo malo totiž väčšie šance na medzinárodné uznanie a presadenie. Spoločný štát bol však vytvorením politicky, kultúrne i ekonomicky veľmi disparátneho mnohonárodnostného spoločenstva.

Srbská strana začala čoskoro využívať výhodné mocenské postavenie (disponovala panovníkom, armádou, pozíciou v parlamente i vo vláde), zrušila zemské vlády a regionálnu samosprávu a presadila centralistický a národnostne unitaristický model štátu, v ktorom sama zastávala rolu hegemóna¹¹. Federatívny sen nesrbských národov tak mohol zostať iba snom.

V snahe ochromiť národnostné spory, uskutočnil kráľ Alexander v roku 1929 štátny prevrat, ktorý krajine priniesol nový názov – **Kráľovstvo Juhoslávie**. Ešte centralistickejšia vláda však národnostné spory iba prehĺbila a oslabená Juhoslávia sa tak v roku 1941 stala ľahkou korisťou fašistických armád, ktoré ju rozbili na niekoľko častí. Juhoslovanské Kráľovstvo zaniklo.¹²

2.1.1 Juhoslávia počas 2. svetovej vojny

V roku 1939 uzavreli ešte Belehrad a Záhreb kompromisnú dohodu o poskytnutí samosprávy Chorvátsku. Tá, bez ohľadu na záujmy moslimskej komunity, pričlenila k územiau autonómnej chorvátskej bánoviny západnú Hercegovinu a časť severnej Bosny. Pokračovaním plánu malo byť poskytnutie autonómie slovinským krajom a pripojenie zvyšku

¹¹ vid'. **Vidovdanská ústava** z 28. júna 1921 – prvá juhoslovanská ústava, prijatá na Vidovdan – pravoslávny sviatok, slávený prevažne Srbmi. Bol to prvý moderný zákon, vypracovaný s ohľadom na konštitúcie iných krajín, hlavne západnej Európy. Srbský, chorvátsky a slovinský národ označovala za národy rovnoprávne a žiadne iné menšiny či etnické skupiny neuznávala. Ústava tiež definovala a potvrdila monarchistické zriadenie unitárneho typu s parlamentárnym rozhodovaním. Platila do 6. januára 1929.

¹² Bližšie k situácii juhoslovanských národov v období Kráľovskej Juhoslávie vid'[13] Hladký, 1996, kap. 4 (s. 61-76); [13] Hladký, 2005, kap. 3 (s. 175-185) a [13] Pelikán, Tejchman, 1996, kap II. (s. 7-29)

BaH Srbsku. Pôvodný zámer trialistickej rekonštrukcie juhoslovanského štátu však stroskotal na nezhodách srbských a chorvátskych kruhov. Okrem konfliktov s uhorskou mocou sa chorvátske národné obrozenie stretlo i s emancipačným úsilím Srbov a s talianskym nacionalizmom. Chorvátsko-srbská animozita nebola spôsobená iba medzivojnovou diskrimináciou Chorvátov, ale i v dôsledku šovinistickej kampane chorvátskych ustašovcov. Tieto tenzie vyvrcholili národnostnými genocídami, ktoré ustašovci v rokoch 1941-1945 páchali na Srboch, Židoch a Rómoch. Odveta na seba nenechala dlho čakať a krutosti pokračovali vyvražďovaním chorvátskeho a moslimského obyvateľstva četnikmi - oddielmi srbského nekomunistického odboja, nasledované reakciou moslimských milícií a paralelnými pogromami v Kosove, Macedónsku i Vojvodine, zamerané predovšetkým na Srbov. Druhá polovica 40. rokov však priniesla nečakaný, takmer zázračný útlm nacionalistickej nenávisti.

Po zničení Juhoslovanského kráľovstva pričlenili Hitler a Mussolini BaH k ustašovskému štátu. Jej okamžitá brutálna integrácia záhrebským režimom ako jedným z najobľudnejších v celej okupovanej Európe, bola sprevádzaná vraždením, vyhánaním a prevádzaním na katolícku vieru. Zotretím historických hraníc a zrušením etnicko-konfesného rozčlenenia bosenskej spoločnosti sa mala vyriešiť srbská otázka. Na moslimskú komunitu bola vytvorená iná metóda. Moslimovia boli prehlásení za elitu chorvátskeho národa a snaha o zbúranie bariér medzi chorvátskou a moslimskou komunitou bola vedená pokojne, rešpektujúc náboženské cítenie. Aj keď sa moslimovia po roku 1941 s chorvátskym národom neidentifikovali, ich postoj voči ustašovskej vláde bol – vďaka určitej privilegizácii, ale i z obavy pred osudom srbských krajanov - lojálny. Ešte v r. 1941 však v rámci občianskej vojny v BaH moslimov tento osud predsa len dostihol. Srbský nekomunistický odboj v nich videl zradcov vlastného národa a postupoval voči nim obdobne ako ustašovci vraždili pokojné srbské obyvateľstvo.

Ani počas druhej svetovej vojny v Bosne nevzniklo žiadne hnutie stojace na občianskych princípoch, ktoré by sa odhodlalo vzoprieť ustašovským a četnickým zverstvám. Časť moslimov hľadala záštitu z nemeckej vojenskej správy a v Bosne sa sformovala moslimská divízia SS, ktorej časť žiadala nacistických pohlavárov o udelenie **autonómneho statusu Bosne**. Samosprávná Bosna však mala byť jednotkou moslimskou, nie celkom, riadeným všetkými tromi etnikami.

3.1.1 Federatívna Juhoslávia

Druhá svetová vojna a snaha juhoslovanských národov o oslobodenie od okupantov so sebou prinieslo znovuoobnovenie juhoslovanskej ideí. K moci sa v Juhoslávii dostáva partizánske hnutie pod vedením Chorváta Josipa Broza Tita, ktorý obnovenú myšlienku juhoslovanskej jednoty založil na predstave spolupráce rovnoprávných, svojbytných juhoslovanských národov. Základy novej – federatívnej – Juhoslávie, položené na zasadaniach Antifašistickej rady národného oslobodenia Juhoslávie (AVNOJ)¹³, so sebou priniesli obdobie relatívneho oslabenia nacionálnych nezhôd. Totalitný charakter novej vlády však Titovi umožňoval priamo direktívne a bez ohľadu na záujmy etnických či iných skupín premeniť Juhosláviu k obrazu svojmu. Oficiálne vyhlásená **Federatívna ľudová republika Juhoslávia** (FLRJ) bola zväzom šiestich rovnoprávných republík a dvoch autonómnych oblastí v rámci Srbskej republiky (Vojvodina a Kosovo). Federatívne usporiadanie bolo vo svojej dobe a vo východnej Európe výnimočným modelom riešenia národnostnej otázky. Aj napriek značným špecifikám¹⁴, bola FLDR jedným z totalitných štátov východnej Európy. Plnému zhodnoteniu prínosov federatívneho usporiadania totiž prekážalo znehodnocovanie vonkajšieho decentralizmu vnútorným centralizmom, teda nadvládou jedinej – komunistickej strany.

Fakt, že s myšlienkou antinacionalizmu a presadenia solidarity medzi všetkými etnikami, prišli komunistami vedení partizáni bol jedným z veľkých paradoxov juhoslovanských dejín. Aj keď „titovcom“ šlo prioritne o dosiahnutie moci, na počiatku 40. rokov bola ich politika jedinou, ktorá mohla šovinistické besnenie medzi juhoslovanskými národmi zastaviť. **Zväzová republika BaH** vznikla predovšetkým kvôli strachu komunistických predákov pred vyhrotením moslimského problému, ku ktorému by mohlo viesť prípadné rozdelenie bosenského územia medzi Srbsko, Chorvátsko a ČH a následné spory o hraničné línie. Práve preto tak Titov režim garantoval všetkým bosenským národom rovnaké etnické, kultúrne a školské práva a potláčal všetky pokusy o vyvolanie nacionálnej nevraživosti. Súčasne tým vytvoril priestor pre vznik samostatného moslimského národa. Formálnu garanciu demokratických slobôd a ľudských práv však sprevádzalo drastické

¹³ Konkrétne na druhom jednaní, 29.11.1943 v bosenskom mestečku Jajce; preto tiež povojnová Juhoslávia niekedy nazývaná tzv. avnojskou Juhosláviou.

¹⁴ Tzv. juhoslovanská cesta k socializmu – predstavovaná napr. samosprávnym systémom v riadení podnikov a regionálnej správe, otvorenejším kontaktom so západnými krajinami, podielom súkromného sektoru v ekonomike, atď. podrobnejšie k problematike a pomerom v socialistickej Juhoslávii viď [13] Hladký, 1996, kap. 6 (s. 95-108); [13] Pelikán, Tejchman, 1996, kap. III. (s. 31-78) a [13] Hladký, 2005, kap. 5. a 6. (s. 209-223)

posilňovanie diktatúry. Nikde inde v rámci strednej či juhovýchodnej Európy nebol sovietsky model kopírovaný tak dôsledne, ako v Titovej Juhoslávii.¹⁵ Snáď jediný rozdiel bol iba v už spomínanom riešení národnostnej otázky.

Vymedzenie hraníc jednotlivých republík bolo stanovené bez verejnej diskusie, s rešpektovaním historických hraníc. Ostatné administratívne línie však boli určené takmer náhodne. Nikto totiž nepredpokladal, že by sa raz mohli zmeniť v štátne hranice. Zväzovým republikám boli priznané značné právomoci, mocenské kompetencie však náležali centru. Na rozdiel od sovietskeho modelu však po prvýkrát v dejinách neexistoval nadradený národ a emancipácia Čiernohorcov, Macedóncov a moslimov nebola iba prázdny sľubom. V snahe potlačiť akékoľvek zárodky nacionalizmu boli zavedené tvrdé represie. Tie však okrem protivníkov komunistického režimu postihli i desaťtisíce nevinných. K posilneniu Titovej prestíže slúžila i emancipácia Macedóncov a kosovských Albáncov, v skutočnosti len nástroj pre územnú expanziu o bulharskú časť Macedónska a Albánsko ako siedmej zväzovej republiky.

K jednoznačným pozitívam Titovej administratívy však patrí urýchlené zoštátnenie výroby a sovietsky inšpirovaná radikálna industrializácia už počas základnej povojnovej rekonštrukcie. Nasledujúci rýchly rozvoj priemyslu a rast životnej úrovne dokladovali i tempá rozvoja päťročného plánu (1947-1951), niekoľkonásobne prekračujúce ekonomický rast ostatných krajín strednej a juhovýchodnej Európy. Národnostne tolerantná politika Belehradského totalitného režimu prispela k postupnej stabilizácii národnostných pomerov v Bosne. Na rozdiel od habsburskej monarchie, etnická tolerancia, ekonomický rozmach, zníženie religiozity a voľné spojenie s príslušníkmi vlastného národa v iných oblastiach Juhoslávie, pôsobili na integráciu bosenskej spoločnosti omnoho priaznivejšie ako fabrikácia bosenského národa či veľkosrbské a veľkochorvátske asimilačné snahy. K počiatocným socialistickým úspechom v Juhoslávii prispeli hlavne neblahé vonkajšie okolnosti (blokádou stalinským blokom i politický tlak Západu), „politika silnej ruky“ Titovho režimu (i Juhoslávia mala svoje „gulagy“) i komunistická koncepcia juhoslovanstva (idea „bratstva a jednoty“ juhoslovanských národov), opierajúca sa o úspechy z druhej svetovej vojny, a predovšetkým o fakt, že sa Juhoslávia oslobodila takmer sama.

¹⁵ Tito zastával funkciu predsedu vlády a generálneho tajomníka KSJ; jeho právomoci sa blížili diktátorským, aj keď ani on nemohol vládnuť neobmedzene; kult J.B. Tita bol v rámci celého sovietskeho bloku po Stalinovi najväčší.

Konečným dôsledkom Titovej nacionálnej politiky však miesto riešenia národnostných problémov, bolo iba zmiernenie etnického nepriateľstva. Hlavne vo vidieckych oblastiach zostali mnohé tradičné nábožensko-etnické hradby zachované. Počas celej existencie komunistického systému bola bosenská štátnosť v podstate formálna a napriek atribútom zväzovej republiky, zostávala BaH iba správnu jednotkou. Jej stabilitu podmienoval politický, ekonomický a etnický pokoj v Juhoslávii ako celku.

Vzťahy FLDR so Západom zostali až do roku 1949 na bode mrazu. Posilňovala sa však spolupráca so sovietskym blokom. V roku 1946 uzavrela spojenecké zmluvy s Poľskom a Československom a v roku 1947 i s Bulharskom, Rumunskom a Maďarskom. S cieľom rozšírenia svojho územia o Albánsko, poskytovala mu FLRJ rozsiahlu ekonomickú podporu. V rámci zahraničných socialistických aktivít sa stal Belehrad tiež sídlom Informačného byra – nadnárodnej organizácie komunistických strán. Onedlho však vzťahy s Východom začali škripať a Moskva vypovedala FLDR všetky spojenecké zmluvy. Ešte skôr stihli Československo, Poľsko a Maďarsko zmraziť rozvojové programy na pomoc Juhoslávii s priemyselnou výstavbou. Titovým odvetným aktom bolo spochybnenie podstaty sovietskeho socializmu, ktorá nemala s ideálmi októbrovej revolúcie nič spoločné. Stalinov režim neváhal označiť za osobnú diktatúru, iba verbálne sa hlásiacu k marxizmu a opierajúcu sa o štátne kapitalistické vzťahy. S cieľom izolácie Stalinových prívržencov, zriadilo následne Titovo vedenie internačné tábory¹⁶ s neľudskými podmienkami.

Rozhádaná so Stalinom, hľadala Juhoslávia podporu inde. Vo februári 1953 bol v Ankare podpísaný Balkánsky pakt, dohoda o priateľstve a spolupráci medzi Gréckom, Tureckom a Juhosláviou. Zblíženie Belehradu so štátmi Severoatlantického paktu malo Juhoslávii garantovať pomoc NATO v prípade ohrozenia z Východu. Priamemu vstupu do Severoatlantického paktu, či podpisu aliančnej dohody s NATO sa však Tito bránil.

Druhá polovica 50. rokov, kedy bol Balkán a južná Európa s výnimkou Talianska unášaný na vlnách totality, priniesla Juhoslávii nebyvalú etnickú harmóniu a nacionálnu zhodu a rovnoprávnosť. Priaznivú hospodársku situáciu odrážal rýchly rast životnej úrovne, politická stabilita a jedno z najvyšších temp rastu ekonomiky na svete. Ďalším z pozitívnych dopadov etnickej harmónie bol i rast počtu zmiešaných sobášov (s výnimkou Albáncov). Úspechy žala i zahraničná politika Juhoslávie. Okrem nezávislosti na USA a ZSSR sa FLDR tešila i záujmu oboch na jej stabilite a nacionálnom mieri. Suverenita a odpor voči Stalinovi

¹⁶ Najväčší juhoslovanský internačný tábor bol v Golom otoku (Pustý ostrov).

zvyšovali juhoslovanské sebavedomie a popularitu Titovho vedenia. Jeho prestíž neutrpela ani po neúspešnom pokuse zaujať dominantnú pozíciu vo východnom bloku.¹⁷ Ten, naopak, využila propaganda na dôkaz juhoslovanskej nezávislosti.

60. roky Juhoslávii stále dopriavali priateľské vzťahy so Západom. Rozpory medzi USA a ZSSR Belehrad využíval vo svoj prospech a podľa potreby sa vždy priklonil k jednému z nich. Táto „hojdačková“ politika garantovala FLRJ určitú nezávislosť. Ani USA, ani ZSSR by totiž nedopustili pripútanie Juhoslávie ku konkurenčnému bloku. V obave pred medzinárodnou izoláciou posilňovala FLDR vzťahy so štátmi tretieho sveta. Poskytované pôžičky však zostávali často nedobytné a ani napojenie na krvavé diktatúry akými boli Etiópia, Uganda, Líbya a iné, nerobili Juhoslávii dobré meno nielen navonok, ale ani v očiach domácej verejnosti.

Nová ústava z roku 1963 zmenila oficiálny názov štátu na **Socialistickú federatívnu republiku Juhoslávia** (SFRJ) a modifikovala i štruktúru najvyšších orgánov. Príchod polovice 60. rokov však priniesol postupné vyčerpávanie zdrojov ekonomickej prosperity, pokles efektívnosti Titovho prístupu k národnostnej problematike, disproporcie v ekonomickom rozvoji jednotlivých oblastí, ale i nové motívy možných etnických sporov. Jedným z možných riešení sa už vtedy javil pokojný prechod k demokratickému politickému systému. Oprávnené obavy diktátora z oslabenia svojej pozície ho tak viedli k využitiu reformných snáh na posilnenie svojho vplyvu. Tentoraz však svojou taktikou spravil krok vedľa. Myšlienka rozšírenia právomocí jednotlivých republík a lepšia kontrola ich vedenia by totiž bola účinná práve v podmienkach demokracie. Tá by politické práva a svojbytnosť každého z národov skutočne posilnila. V totalitnej Juhoslávii však došlo k posilneniu právomocí iba nepočetných skupiniek vo vedení zväzových republík a ich občanov opäť zabavila reálnej účasti na verejnom živote. Logické znižovanie temp hospodárskeho rastu a následné ekonomické disproporcie v príjmoch a rozvoji jednotlivých oblastí tak boli predzvesťou hospodárskej, sociálnej i demografickej krízy. Citeľné prehĺbenie rozdielov medzi „bohatým severom“ (Chorvátsko, Slovinsko, Vojvodina) a „chudobným juhom“ (Bosna, ČH, Kosovo, južné Srbsko, Macedónsko) v bohatších krajinách dokonca vyvolávalo pocit, že málo rozvinuté oblasti sú nimi dotované. Tými zas zmietali pocity krivdy, že ich

¹⁷ Po Stalinovej smrti vycítil svoju šancu rozšíriť svoj vplyv v zahraničí. Nebránil sa opätovnému vstupu FLRJ do tábora socialistických krajín, nemienil v ňom však zastávať podradnú rolu. Jeho cieľom bolo zaujať vo východnom zoskupení postavenie Moskvy. Ochotu FLRJ normalizovať vzťahy s východným blokom posilnilo i vyostrenie terstskej krízy v roku 1953.

severné regióny vykorisťujú. Miesto posilnenia svojej prestíže tak Tito vlastne opäť otvoril priestor pre návrat nacionalizmu.

Kríza Titovej vlády vrcholila na prelome 60-tych a 70-tych rokov, poznamenaným štrajkami a posilňovaním nacionalizmu. Vydanie deklarácie požadujúcej osamostatnenie chorvátskeho spisovného jazyka v roku 1967 nebolo ničím iným ako antisrbskou akciou kritizujúcou centralizmus, demonštrujúcou odlišnosť chorvátskeho národa a tým i snahy o väčšiu samostatnosť svojej republiky. Propagandami povzbudzovaný chorvátsky nacionalizmus začal komunistom podlamovať nohy, no zo strachu pred poškodením medzinárodnej prestíže Tito so zásahom dlho otáľal. Vyostrená protisrbská propaganda na podporu požiadaviek vytvorenia samostatnej chorvátskej armády a osamostatnenia republiky mala za následok masové mítingy v Srbmi osídlených oblastiach a hromadné ozbrojovanie Srbov. Začali sa dožadovať nekompromisného zásahu proti chorváckemu nacionalizmu.

Vlna nacionálnych búrok pokračovala povstaním albánskych demonštrantov v Kosove a západnom Macedónsku 27. novembra 1968, žiadajúcich zriadenie albánskej republiky¹⁸ ako ďalšej juhoslovanskej federálnej jednotky. Demonštranti argumentovali tým, že svoj štát majú i rovnako početní Macedónci či Čiernohorci s len tretinovým obyvateľstvom. Kvôli stáročným väzbám srbského národa k územiu Kosova, na ktorom ležalo centrum jeho stredovekého štátu, by odtrhnutie Kosova vyvolalo v Srbsku silnú vlnu nevôle. Prípadný vznik albánskej federálnej republiky by totiž mohla nasledovať požiadavka o pripojenie Kosova k Albánsku, čo by Srbov vydráždilo ešte viac. K povýšeniu štatútu Kosova preto Belehrad nepristúpil. Za kompromisné riešenie považoval posilnenie právomocí autonómnych oblastí v Srbsku (t.j. Kosova a Vojvodiny), zakotvených v decentralistickej ústave SFRJ z r. 1974. Tá prenechala kolektívnym orgánom iba moc najvyššiu a mnohé právomoci preniesla na jednotlivé republiky. Každá z nich (vrátane autonómnych oblastí) tiež garantovala právo veta pri jednaniach o spoločných záležitostiach¹⁹. To situáciu v Kosove prechodne upokojilo, rozpory sa však znovu a v ešte ostrejšej podobe vyhrotili na počiatku 80. rokov.

¹⁸ Zložená mala byť z územia Kosova, západného Macedónska a ČH.

¹⁹ Preto býva táto ústava často označovaná za federatívnu ústavu s konfederatívnymi prvkami. Motívom vyhlásenia novej ústavy bola paradoxne snaha zaručiť stabilitu Juhoslávie i po Titovej smrti. Rovnoprávne zastúpenie všetkých zväzových republík a autonómnych oblastí malo byť garanciou proti prípadnej diktatúre alebo hegemonii jedného etnika. Pozabudlo sa však na fakt, že v prípade krízovej situácie by obmedzenie moci federálnych orgánov prinieslo viac škody, ako úžitku. Aj keď počas Titovho života táto časť ústavy do platnosti nevstúpila, skutočné rozloženie mocenských síl odrážalo jeho postavenie monarchu, vo vtedajšej Európe jedinečné.

Až po študentskom štrajku z 22. novembra 1971 na podporu nacionálnych požiadaviek pristúpil Tito k ostrej kritike politiky chorvátskeho vedenia a pohrozil likvidáciou nepokojov i za cenu použitia armády. Aj napriek upokojeniu situácie rozhodol Tito o masovej čistke v chorvátskej SKJ. Vzniku dojmu, že represie namieril iba proti Chorvátom, zabránil prečistením vo vedeniach i ďalších republík.

Politický model Juhoslávie, sformovaný po roztržke so Stalinom, dokázal v povojnovom období zaistiť celej Juhoslávii politickú stabilitu a ekonomický rozvoj. Udalosti v 70-tych rokoch ho však úplne paralyzovali a Titovo vyhýbanie sa reformám bolo len cestou do záhuby. Potrebnú zmenu na najvyššom poste oddŕaľovalo železné zdravie juhoslovanského diktátora na prahu osemdesiatky. Nevyužitie jedinečnej príležitosti o bezproblémovú transformáciu na ekonomicky perspektívny, demokratický systém sa ukazovalo byť osudnou chybou. Existenciu Juhoslávie neohrozovali už len vyostrujúce sa vnútorné konflikty, ale i všeobecná stagnácia. Starnúci vodca už tiež nedokázal pracovať tak intenzívne, ako kedysi a čoraz viac podliehal vplyvu osôb z najbližšieho okolia. V zahraničnej politike privítala Juhoslávia rozklad sovietskeho bloku a nadviazala úzke priateľské vzťahy s Čínou a Rumunskom, zbavených závislosti na Moskve.²⁰

Smrťou doživotného prezidenta Juhoslávie, predsedu ZKJ a vrchného veliteľa armády, Maršála J.B. Tita 4. mája 1980 v slovinskej Ľubľane, a tým i ukončením jeho tridsaťpäťročnej autoritatívnej vlády sa idea veľkej multikultúrnej a fungujúcej Juhoslávie začala pomaly, ale isto rozpadáť. Hlboká hospodárska kríza, prinášajúca so sebou rýchly rast zahraničného dlhu a stúpajúcu nezamestnanosť, rozklad federácie iba urýchl'ovala. Jej prevažne politický obyvateľstva. Tá, napriek všetkým problémom, zostávala podstatne vyššia ako v ostatných balkánskych krajinách. Táto stabilita však bola výsledkom pštrosej politiky vlády, ktorá len predstierala, že problémy, predkladané ekonomickými analýzami nie sú tak zlé. Neustále odkladanie nevyhnutných reforiem na neurčito prakticky zastavilo hospodársky rast a celkový zahraničný dlh narastal. Prehlbujúcu sa ekonomickú krízu sprevádzal rast nezamestnanosti, pokles životnej úrovne obyvateľov celej federácie a inflácia presahujúca už tisíc percent ročne. Juhoslovanské národy, zvyknuté žiť dlhodobo nad pomery, sa zrazu ocitli v nečakanej situácii. Pôda sa však otriasala i pod nohami komunistickej moci, keď napätie medzi straníckymi predákmi republík v podstate znemožnilo ďalšiu činnosť ÚV ZKJ. Súčasne sa opäť začala vyhrocovať i situácia srbskej provincie Kosovo.

²⁰ Viac o kríze titovho režimu vid'[13] Pelikán, Tejchman, 1996, kap III. (s. 71-78) a [13] Hladký, 1996, kap. 7 (s. 109-121)

K rozloženiu skutočného ohňa nezhôd a etnickej neznášanlivosti prispela predovšetkým nová generácia extrémistických nacionalisticky orientovaných politikov. Horlivý obranca srbského etnika v Kosove, predseda srbskej organizácie ZKJ Slobodan Milošević, využil vzostup veľkosrbského nacionalizmu a protialbánske nálady pre svoje mocenské ciele. Masové demonštrácie pod jeho vedením zakončené obrovskými mítingami v Belehrade a Novom Sade v rokoch 1988 a 1989 priniesli svoje ovocie v podobe rozšírenia plných srbských proávomocí v Kosove a Vojvodine. Milošević²¹, verný titoizmu, svoju silnú autoritu ešte posilnil v roku 1989 zriadením policajného štátu v Kosove a nad jeho majoritným albánskym obyvateľstvom.

1.2 Separačné tendencie

Rok 1990 priniesol zásadný zlom a radikálne zmeny celému východnému bloku, i Juhoslávii. Volebné kampane prvých slobodných volieb sa niesli v každej zo zväzových republík v znamení vypätého nacionalizmu. Podpora projuhoslovansky orientovaných politických strán a hnutí bola, s výnimkou Macedónska, zanedbateľná. V následnom referende v Slovinsku vyslovila väčšina spoločnosti túžbu po odtrhnutí sa od SFRJ. A podobne odstredivé tendencie zmietali i Chorvátskom. Tu sa po voľbách moci ujala silne nacionalistická a antisrbská HDZ v čele s Franjom Tuđmanom, oživujúcim rétoriku fašistických ustašovcov spred päťdesiatich rokov. Volanie srbskej minority po garancii národnostných práv a určitej samosprávy Záhreb kategoricky odmietol a, akoby náročky, Srbov v štátnych službách začal nahrádzať chorvátskymi úradníkmi. Srbská odvetá však na seba nedala dlho čakať a hromadné ozbrojovanie nasledovali prvé ozbrojené zrážky.²²

Rozčerenú hladinu chorvátskych vôd využil vo svoj prospech Slobodan Milošević, budúci si obraz obhajcu srbskej menšiny. Podobne ako Tuđman opustil komunistické ideály a vydal sa cestou primitívneho nacionalizmu, budiaceho obavy nielen v Chorvátsku, ale i v Macedónsku a v BaH. Svoje plány podriaďiť si bosenské územie srbské vedenie vôbec netajilo. Pre bosensko-hercegovských voličov sa tak prvé separačné voľby v Juhoslávii stali impulzom pre vytvorenie voľnej koalície troch politických strán s cieľom vytlačiť Komunistickú stranu Juhoslávie. V tejto atmosfére preto dávali svoje hlasy stranám založeným na národnom princípe a tým najvyšším víťazom sa stal Alija Izetbegović. Bol

²¹ Osobnosti Slobodana Miloševića sa bližšie venuje napr. [13] Pelikán, 1996 (s. 32-39)

²² K príznakom novej krízy a obnoveniu nacionalizmu viď. podrobnejšie [13] Pelikán, Teichman, 1996, kap III. (s. 71-78) alebo [13] Hladký, 1996, kap 7 (s. 109-121)

jediným z novozvolených prezidentov juhoslovanských republík bez prominentnej minulosti v titoistickom režime. Kým iní hájili záujmy „svojich národov“, Izetbegović bojoval za záujmy „obyvateľov BaH“, bez rozdielu ich národnostnej príslušnosti. Usiloval sa zachovať územnú integritu a vnútornú federalizáciu BaH.²³

Z volieb v Macedónsku nevzišla víťazne žiadna z kandidujúcich strán a za prezidenta bol zvolený umiernený predstaviteľ socialistickej strany (bývalých komunistov) Kiro Gligorov. Prvé slobodné voľby v podstate vrátili juhoslovanskú spoločnosť o päťdesiat rokov späť. Do čela každej republiky boli totiž zvolení prominenti bývalého komunistického režimu a nacionalisti rôznych politických smerov. Ťažko povedať, ktoré z víťazných zoskupení, zohralo v rozpútaní nacionálnej krízy kľúčovú úlohu. S výnimkou bosenského a macedónskeho vedenia neležalo v skutočnosti zmiernenie nezhôd a skutočné kompromisy nikdy na srdci žiadneho z predákov ostatných republík. Každý z nich tak prispel k rozhoreniu vatry nacionálnej nenávisti svojim polienkom.

Posledným krokom na ceste bosenskej spoločnosti k občianskej vojne bolo referendum o samostatnosti BaH, ktorého sa v roku 1991 zúčastnili iba Chorváti a Moslimovia.²⁴

Vojnový konflikt v BaH z počiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia úzko súvisí so separačnými snahami Chorvátska a Slovinska. Snahy predsedníctva SFRJ a republikových prezidentov z jari roku 1991 o kompromisné riešenie vyhrotenej situácie vo federácii skončili neúspešne. Kým zástupcovia Chorvátska uistovali, že rozpad Juhoslávie bude násilný a spolu so Slovincami sa ho snažili urýchliť, hlavnou ambíciou Srbov, lipnúcich na federatívnej jednote, bolo vytvorenie "Veľkého Srbska".

Zneužitím dominantnej kontroly nad Juhoslovanskou ľudovou armádou (JLA), ktorá bola zverená do rúk Belehradu, ovládli Srbi v roku 1991 veľké oblasti Chorvátska, z ktorých následne vyhlásili nezávislý štát, tzv. *Srbskú Krajinu*, čo vyprovokovalo reakciu chorvátskej a slovinskej domobrany. Koncom júna 1991 vyhlásili tieto dva federatívne štáty svoju úplnú nezávislosť a suverenitu. Nasledujúci pokus federálnej vlády obsadiť slovinské hranice

²³ „... Alija Izetbegović, ktorý je dnes u nás často vykresľovaný ako zástanca občianskej spoločnosti, nepochybne prispel v rokoch 1989 – 1992 svojou aktivitou k etnickému rozštiepeniu Bosny. Nie je príliš známa vecou, že A. Izetbegović krátko pred voľbami v roku 1990 vyštval z SDA jej miestopredseda Adila Zulfikarpašića, vzdelaného politika s európskym rozhľadom, ktorý sa úprimne usiloval o zblíženie všetkých v Bosne žijúcich národov a kritizoval Izetbegovićovu nacionalistickú platformu.“[15] Pelikán, 1996 (s. 103)

²⁴ Bližšie k prvým voľbám napr. [13] Pelikán, Tejchman, 1996 (s.84-85) a [13] Hladký, 1996, kap 8 (s. 125-143)

a ďalšie strategicky dôležité miesta začal v Srbmi osídlených teritóriách vyvolávať zrážky, postupne prerastajúce do otvoreného ozbrojeného konfliktu. Na slovinské útoky totiž neboli oddiely juhoslovanskej armády vôbec pripravené. Slovinskej vláde sa súčasne podarilo presvedčiť svet o tom, že federálna vláda vyhlásila Slovinsku vojnu a masakruje bezbranné obyvateľstvo. Pod tlakom Európskeho spoločenstva tak došlo k dohode o prímerí a Slovinsko získalo faktickú nezávislosť. Srbi sa ho však v skutočnosti vzdali tak ľahko iba vďaka jeho nevýhodnej polohe a malému zastúpeniu srbskej menšiny. Nepokoje na území Slovinska preto trvali iba desať dní, po ktorých sa boje presunuli do susedného Chorvátska.

V tom sa medzietnické spory zmenili v dlhú a krvavú vojnu, v ktorej tie najkrutejšie rany nepostihovali nikoho iného, ako bezbranných civilistov. Už na jeseň 1991 bolo jasné, že dni juhoslovanského jednotného štátu boli, po vyše štyridsiatich piatich rokoch pokojného života, spočítané. Tie najhoršie smrteľné krčie ho však ešte len čakali.

Jablkom sváru sa stalo vymedzenie hraníc samostatnej chorvátskej republiky. Záhrebská vláda totiž trvala na zachovaní hranice federálnej, ktorej základ však bol sporný. Rozdeliť nacionálne veľmi heterogénne srbsko-chorvátske pohraničie spravodlivo bolo prakticky nemožné. Okrem *Srbskej Krajiny* vypukli etnické boje i v chorvátskom Osijeku a v pohraničnej oblasti Vukovar, kde sa odohralo i úplne prvé masové vraždenie, v ktorom padlo takmer 300 chorvátskych mužov. Dobytie Vukovaru malo pre Srbov vďaka svojej polohe veľký propagandistický význam. Pokusy západného spoločenstva o zastavenie stretov zdanlivo prinášali ovocie. Len počas tejto jesene sa mu podarilo vyjednať prímerie desaťkrát. Nikdy však nevydržalo dlhšie ako tri dni. Západnú verejnosť sa pritom podarilo nakloniť Chorvátsku a 15. januára 1992 uznala väčšina Európy chorvátsku a slovinskú samostatnosť.

Gro viacej balkánskej krízy však zažehnané rozhodne nebolo. Vymedzenie chorvátskych hraníc, status Macedónska, postavenie Albáncov i nasledujúci vývoj v BaH naďalej robili vrásky na čele všetkým zainteresovaným stranám.

Bosenská vláda stála zatiaľ mimo celého diania. Práve v bosenskej multikultúrnosti spočíva výnimočnosť tejto krajiny. Na jej území, porovnateľnom čo do rozlohy so Slovenskom, spolunažívajú tri rozdielne národy – katolícki Chorváti, pravoslávni Srbi a moslimskí Bosniaci. Postavenie žiadneho z nich pritom nie je ani menšinové, ani väčšinové. Napriek tomu, že, okrem multietnicky zmiešaného Sarajeva, v Bosne bolo vždy možné rozlíšiť územia s prevahou niektorého z etníc, žili obyvatelia BaH od vzniku Juhoslávie až do konca studenej vojny pokojne. Svedčí o tom i veľké množstvo zmiešaných manželstiev a rodín spájajúcich Chorvátov, Srbov i Bosniakov. Situácia sa však začala meniť už po roku

1990, kedy sa zásluhou médií a vojny v susednom Chorvátsku, začala medzi bosenskými etnikami rodiť nenávisť. Nejednoznačná identita BaH so sebou priniesla vášnivé spory o to, ktorý z národov je vlastne konštitutívnym. Na vyostrujúci sa srbsko-chorvátsky konflikt bosenský predák Izetbegović dlho váhal zareagovať. V snahe udržať pokoj vo vlastných krajinách bol postoj BaH a Macedónska spočiatku neutrálny. Podporovali posilňovanie svojbytnosti republík so súčasným zachovaním istej jednoty navonok.²⁵

Do konfliktu však bola BaH vtiahnutá už v roku 1991, keď bosenský Srbi začali po vzore Chorvátov zakladať svoje autonómne oblasti. Na podporu autority BaH podpísali preto 15. októbra bosenský Moslimovia a Chorváti memorandum o jej zvrchovanosti. Nasledované však bolo protestným založením „srbskej skupštiny“, s cieľom uchovať srbské oblasti v BaH. O otázke sa čoskoro hlasovalo i v referende, v ktorom údajne 1,55 milióna prevažne srbských obyvateľov BaH²⁶ požadovalo zachovanie juhoslovanského štátu. V januári 1992 preto bosenský Srbi vyhlásili takmer 70% územia BaH za Srbskú republiku.

Medzitým však 25. marca 1991 v Karadjordjeve diskutoval za prítomnosti bosniackych diplomatov Slobodan Milošević s Franjom Tuđmanom o budúcnosti BaH v prípade rozpadu Juhoslávie²⁷. Stretnutie údajne skončilo tajnou dohodou o rozdelení Bosny medzi Srbsko a Chorvátsko, kde každému malo pripadnúť územie, ktoré si vybojuje. Olej do ohňa etnickej neznášanlivosti súčasne prilievali i politické propagandy vedúcich politických strán v Srbsku a Chorvátsku, ale i chorvátskych a srbských strán v Bosne. Rodiaca sa silná vlna nacionalizmu tak rozdelila Bosňanov na Chorvátov nasledujúcich Franja Tuđmana, Srbov vedených Slobodanom Miloševićom a moslimov vzhliadajúcich k Alijovi Izetbegovićovi. Komplikovaná národnostná heterogénnosť BaH pritom akékoľvek pokusy krajinu rozčleniť, či dokonca rozdeliť medzi tri krajiny, znemožňovala. Aj ústava BaH znela pre tri rovnoprávne národy, z ktorých žiaden nebol ani menšinový, ani väčšinový a všetkým jej obyvateľom zaručovala rovnaké práva a povinnosti.

V parlamentnom hlasovaní 29. februára a 1. marca 1992 vyjadrili bosenský Chorváti a moslimovia svoju túžbu po osamostatnení BaH. Bosenským Srbom hlasovanie pripadalo protiústavné, a tak sa ho na protest nezúčastnili²⁸. Napriek tomu bola, bez ich prítomnosti, 5.

²⁵ K neutrálnemu postoju BaH vid'. napr. [13] Hladký, 2005 (s. 258)

²⁶ [13] Hladký, 2005 (s. 261)

²⁷ Podrobnejšie k tajnej dohode Miloševića a Tuđmana vid'[13] Hladký, 2005 (s. 254-255)

²⁸ Vid' tiež [6] Effron, O'Brien: Bosnia and Herzegovina (s.1)

apríla schválená nezávislosť BaH²⁹, na čo Srbi zareagovali 7. apríla vytvorením **Republiky Srbskej** (RS) ako samostatného štátu v BaH, nezávislého na sarajevskej vláde. V rovnaký deň uznala BaH, pod silným tlakom Nemecka, Európska Únia (EÚ) a následne i USA. Vyhlásenie referenda bolo totiž poslednou podmienkou uznania nezávislosti BaH.³⁰ Tento krok však, paradoxne, situáciu ešte vyostřil. Pod vedením Slobodana Miloševića a Radovana Karadžića, premiéra samozvanej RS a veliteľa jednotiek bosenských Srbov, začali v oblastiach Bosny etnické čistky s cieľom rozšírenia "Veľkého Srbska".

2. Aktivita medzinárodného spoločenstva

Už v dobe vyhlásenia samostatnosti BaH sa vojenský konflikt odohrával i na jej území. Ešte 19. septembra 1991 protestovali vojaci JLA pred mostarským parlamentom a 30. septembra, počas tiahnutia na Dubrovnik, zničila JLA dedinku Ravno v chorvátsko-bosenskom pohraničí, obývanú prevažne Chorvátmi. Inváziou plne vyzbrojenej chorvátskej armády i Srbmi, zásobovanými zbraňami od JLA, bola BaH zaskočená. Narýchlo a bez akejkoľvek ťažšej výzbroje sa tak začala formovať *Armáda BaH*. Izetbegović nato, 8. apríla vyhlásil v Sarajeve výnimočný stav a obrátil sa na krajiny EÚ a OSN so žiadosťou o pomoc zastaviť rodiaci sa občiansky konflikt, ktorý si už za prvý mesiac vyžiadal 300 obetí.

Až obklúčenie a ostreľovanie Sarajeva jednotkami JLA z 21. apríla 1992 prebudilo zahraničie zo zimného spánku a primälo EÚ a OSN aspoň k zahájeniu medzinárodných jednaní o zastavení bojov v BaH. K prvým pokusom o navrátenie mieru do BaH síce došlo pod vedením bývalého britského ministra zahraničných vecí už v septembri 1991, mnohé z vyhlásených prímerí však neboli nikdy fakticky dodržané. Koncom apríla sa potom BaH stala členom KBSE. Už v apríli sa pritom odohral jeden z najväčších masakrov v počiatkových fázach vojny. V školskej telocvični v obci Bratunac bolo srbskými paramilitárnymi jednotkami a zvláštnou políciou na smrť umučených asi 350 bosenských moslimov. Bratunac, ležiaci v tesnej blízkosti Srebrenice, sa stal miestom krvavých čistiek ešte raz, a to práve pri známej Srebrenickej genocíde, v júli 1995.

Ozbrojené strety a vzájomný boj o „etnicky čisté“ územie v BaH vypukli v máji 1992 na východe Bosny okolo miest Zvornik, Foča a Višegrad.³¹ Bojová línia prechádzala priamo

²⁹ Svoju nezávislosť vyhlásila i republika Macedónsko, Grécko však s názvom „Macedónsko“ odmietlo súhlasiť a existenciu macedónskeho národa neuznala ani bulharská vláda.

³⁰ [29] Woodward, 2000 (s. 164)

³¹ [11] vid'. Hladký, 2005 (s. 270-273)

obkľúčeným Sarajevom. Srbské vojsko v domnení, že hlavné stanovisko bosniackej armády je v Sarajeve, rozmiestnilo 2. mája svoje jednotky v horách v okolí mesta a obsadilo všetky tri hlavné prístupové ťahy do Sarajeva. Tým chceli zabrániť postupnému rozmiestňovaniu bosniackych jednotiek po BaH. Za propagandistického podnecovania srbského obyvateľstva k teroru nesrbov, začala masová genocída nesrbského obyvateľstva a generálny štrajk. Podľa štatistík si blokáda Sarajeva³² vyžiadala 12 000 obetí.

V reakcii na neúspech rokovaní ES s aktérmi konfliktu požiadalo v auguste 1991 Francúzsko o pomoc formou ozbrojeného zásahu OSN. Na základe nesúhlasu USA, Veľkej Británie a Ruska RB OSN tento návrh zamietla s odôvodnením, že zásah do konfliktu by mohol byť kontraproduktívny a situácia by sa mohla naopak ešte vyhrotiť.³³ Jedinou reakciou zahraničia na presun bojov na ďalšie územia, bolo vydanie rezolúcie RB OSN č. 713³⁴ o uvalení zbrojného embarga na všetky krajiny bývalej Juhoslávie. Embargo však najviac postihlo práve BaH. Vďaka ovládnutiu JLA disponovali Srbi väčšinou vojenského arzenálu komunistickej armády Juhoslávie a Chorváti zas mohli využiť možnosť pašovania zbraní cez svoje pobrežie. Napriek tomu, že vyše 55% zbrojárskych závodov sa nachádzalo na bosenskom území, nedostatok surovín a elektrickej energie, ale i srbská správa väčšiny závodov, nechávali moslimov bez prístupu k zbraňam. Nevyváženosť armád tak iba nahrávala Miloševićovmu plánu.

Jar 1992 sa v Chorvátsku niesla v znamení rozmiestňovania mierových jednotiek UNPROFOR. Tie sem vyslala Rada bezpečnosti OSN, aby v krajine dohliadali nad udržiavaním prímeria a ochranou civilného obyvateľstva. Tzv. *Modré prilby* (s účasťou Československej armády) však zotrvali v Chorvátsku len na pár mesiacov. Keď sa napätie medzi Srbmi a Bosniakmi vyhrotilo v susednej BaH, presunuli sa tam.

Po prijatí BaH do OSN 23. mája 1992, rozhodlo jej vedenie o vyslaní zvláštnej misie do BaH s cieľom preskúmať možnosti nasadenia jednotiek OSN. Po tom, čo celý svet obleteli fotografie 16 ľudí zabitých granátmi, kým čakali vo fronte na chlieb, prijala RB OSN rezolúciu č. 757³⁵, uvalujúcu hospodárske sankcie na Zväzovú republiku Juhosláviu (ZRJ) za

³² [32] Magaš, 1992

³³ [30] Woodward, 1998 (s.

³⁴ Rezolúcia 713/1991 z 25. septembra, dostupná v databáze rezolúcií RB OSN – Security Council Resolutions: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/49/IMG/NR059649.pdf?OpenElement>

³⁵ Rezolúcia 757/1992 z 30. mája, dostupná v databáze rezolúcií RB OSN – Security Council Resolutions: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/011/16/IMG/NR001116.pdf?OpenElement>

podporovanie násilia páchaného v BaH jednotkami JĽA. V júni 1992 boli jednotky JĽA pod tlakom medzinárodného spoločenstva donútené sa z bosenského územia stiahnuť. Stihli však bosenským Srbom poskytnúť dostatok výzbroje i vojakov. 8. júna 1992 prijala OSN rezolúciu o kríze v BaH, na základe ktorej následne rozhodla o vyslaní prvých 1100 vojakov OSN. Mandát Modrých prilieb bol však nedostatočný. Cieľom mierových jednotiek bolo oddeliť bojujúce strany a chrániť medzinárodné letisko v Sarajeve, aby tu mohli pristávať lietadlá OSN s humanitárnou pomocou. 17. júna uzavrelo Chorvátsko s BaH obranné spoločenstvo a znovu sa zapojilo do vojenských akcií. (Neskôr tieto dohody Chorvátsko viackrát zneužilo na priamu vojenskú intervenciu v prospech bosenských Chorvátov v západnej Hercegovine a strednej Bosne).³⁶

V reakcii na vznik Republiky srbskej vyhlásili 3. júla bosenský Chorváti na juhozápade BaH **Chorvátske spoločenstvo Herceg-Bosna** s vlastnou ozbrojenou formáciou *Chorvátska rada obrany* – HVO, ktorá mala byť formálne podriadená Armáde BaH, fakticky však pôsobila nezávisle. V lete 1992 sa bojovalo na celom území BaH, o život prišli tisíce ľudí a zo státisícov sa stali utečenci. V krajine existovalo najmenej 94³⁷ internačných táborov všetkých troch etníc, zadržavajúcich vyše 100 000 obyvateľov BaH. Srbské paramilitárne skupiny „Bieli orli“, „Arakanovci“ a iní masovo znásilňovali moslimské ženy. Koncom leta súhlasil Karadžić s medzinárodným dohľadom nad táborami spravovanými Srbmi.

V septembri 1992 sa úloha UNPROFORu znovu rozšírila, a to na ochranu civilného obyvateľstva a bránenie vzájomným popravám. Za tým účelom vyslala do BaH OSN ďalších 6000 „modrých prilieb“³⁸. 3. septembra zároveň začala v Ženeve druhá fáza medzinárodnej konferencie o Juhoslávii, ktorej spolupredsedomi sa stali lord David Owen za EÚ a Cyrus Vance za OSN. Ich predchodca lord Carrington, ktorý na svoju funkciu 25. augusta rezignoval, označil pri jednaní v Ženeve 27. septembra medzinárodné uznanie BaH za „tragickú chybu“.

V októbri 1992 už bosenský Srbi ovládali takmer 55% územia BaH, na čo OSN zareagovala prijatím rezolúcie č. 781³⁹ zakazujúcej prelet vojenských lietadiel nad BaH. Toto

³⁶ [13] Hladký, 1996 (s. 153)

³⁷ Počas vojny vzniklo v BaH približne 300 rôznych táborov a väzení, ktorými prešlo okolo 260 000 ľudí. K najznámejším táborom zriadených bosenskými Srbmi patrili Omarsk, Trnopolj či Manjač; najväčší tábor bosenských Chorvátov bol Heliodrom-Mostar, ďalej Dretelj a Gabela. Moslimovia väznili bosenských Srbov v Čelebići. Viď Hladký, 1996 (s. 154)

³⁸ [13] Hladký, 1996 (s. 154)

³⁹ Rezolúcia 781/1992 z 9. októbra, dostupná v databáze rezolúcií RB OSN – Security Council Resolutions: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/491/64/IMG/N9249164.pdf?OpenElement>

rozhodnutie však nebolo nikým kontrolované. V strednej Bosne v tomto období dochádza k prvým zrážkam jednotiek HVO s Armádou BaH, nasledovaným ťažkými bojmi vo východnej Bosne.

22. decembra 1992 sa v Sarajeve konal Kongres bosensko-moslimských intelektuálov, na ktorom došlo tiež k Prehláseniu o bosenskom jazyku – regionálnom variante jazyka srbochorvátskeho, silne ovplyvnenom turcizmami.

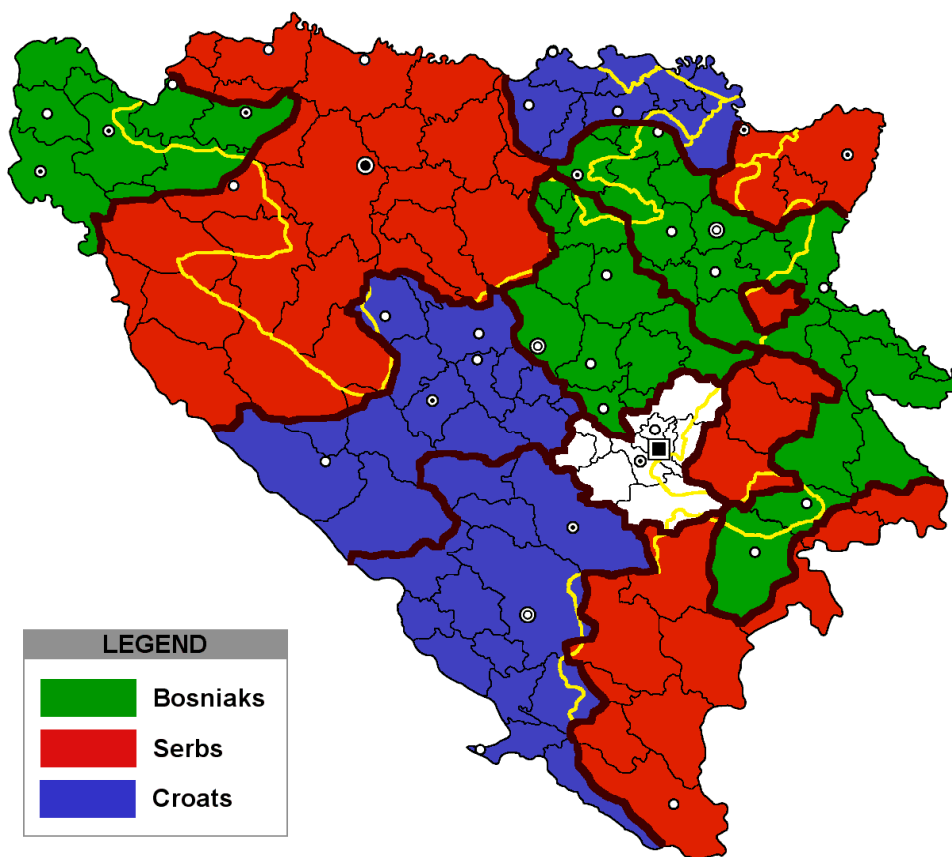
Počas roku 1992 sa vzťahy medzi moslimami a Srbmi a Čiernohorcami vyhrotili i v Sandžaku. Miestne pobočky SDA agitovali pre vyhlásenie politickej autonómie, čo srbské orgány označili za pokus o separatizmus a začali aktivistov SDA prenasledovať. Po prepuknutí vojny v BaH sa ich vzájomná animozita ešte viac prehĺbila a sandžackí moslimovia začali zo strachu pred Srbmi utekať do stredu BaH a Chorvátska.

Hlavným mediátorom snažiacim sa primäť znepriatelené strany k vzájomnej dohode o ukončení konfliktu, bolo ES. Úplne prvý pokus priviesť hlavných predstaviteľov k jednému rokovaciemu stolu začal už na jar roku 1991. Návrh predsedu EK Jaquesa Delorsa a premiéra predsedajúcej krajiny na ukončenie konfliktu a zachovanie jednotnej Juhoslávie výmenou za uzavretie asociačnej dohody a poskytnutí ekonomickej pomoci vo výške 4 miliárd, predložený v máji v Belehrade, skončil neúspechom.⁴⁰ V mierových iniciatívach sa neangažovala iba OSN. Aj USA a európske krajiny prichádzali s plánmi znouvunastolenia mieru (Vance-Owenov, Stoltenbergov, Akašiho,...). Žiaden z nich však nebol dotiahnutý do konca. Mnohé z podpísaných dohôd o zastavení palieb často slúžili iba na to, aby mohli byť

vzápätí porušené. A medzi ich prejednávaním zatiaľ zomierali tisíce civilistov.

⁴⁰ [14] Hoffmann, 1996 (s. 97-98)

2.1 Plán Vance-Owenov

2-1 Vance-Owenov plán

41

Jedným z mnohých neúspešných pokusov o ukončenie bojov na Balkáne, bol i tzv. Vance-Owenov plán z roku 1993, predložený mierovými vyjednávačmi OSN a EÚ C. Vanceom a D. Owenom 4. januára 1993 v Ženeve. Tento projekt navrhoval rozdelenie územia BaH na desať samosprávnych provincií (kantónov), odpovedajúcich predvojnovej etnickej situácii v krajine, a hlavné mesto Sarajevo.⁴² Provincie mali ovládať majoritné etniká a okolie Sarajeva najprv UNPROFOR a neskôr tri etniká súčasne. Každé z etník by získalo po tri z nich. Na provincie s väčšinovým moslimským a chorvátskym obyvateľstvom pripadalo podľa plánu 52,33% územia BaH a na provincie srbské 42,23%. Zvyšných 5,5% by tvoril zmiešaný kantón Sarajevo spravovaný spoločne všetkými tromi komunitami. Podľa Vance-Owenovho plánu mala v čele každej provincie stáť autonómna provinčná vláda s rozsiahlymi

⁴¹ Mapka prevzatá z <http://en.wikipedia.org/>, článok *Peace plans offered before and during the Bosnian War*, odpovedá však oficiálnej mapke zverejnenej na portáli <http://www.partitionconflicts.com>, sponzorovanom o.i. OSN či EÚ, v článku *Bosnia's Failed Peace Plans*

⁴² [9] Greenberg & McGuinness, 2000 (s. 47-48)

právomocami. BaH ako jednotnú republiku malo potom riadiť deväťčlenné Predsedníctvo zložené z troch zástupcov z každej národnosti. Predsedníctvo BaH by o.i. menovalo spoločnú republikovú vládu. Hranice BaH, kontrolu voľného pohybu osôb medzi provinciami a dodržiavanie ľudských práv a práv národnostných menšín mali v BaH prechodne garantovať jednotky OSN.⁴³

Znesvärené bosenské strany sa o prijatí Vance-Owenovho plánu dohadovali niekoľko mesiacov. 25. marca 1993 v New Yorku nakoniec jeho prijatie podpísali predáci moslimov i Chorvátov (Alija Izetbegović a Mate Boban), k faktickej realizácii však nedošlo vďaka nesúhlasu bosenských Srbov, podľa ktorých plán rozdeľoval srbské oblasti v BaH na niekoľko navzájom územne izolovaných celkov. S prijatím Vance-Owenovho plánu nesúhlasila ani americká diplomacia. Podľa tej plán rozdeľoval BaH na poloautonómne kantóny pod slabou ústrednou vládou, ktorá by len podporovala srbskú politiku „etnického čistenia“. Formálne síce USA trvali na územnej celistvosti a suverenite BaH, riešenie krízy však ponechávali Európanom. Súhlas s plánom naopak vyslovila ako EÚ, tak i Rusko.

Koncom februára 1993 podpísal americký prezident Clinton rozkaz ozbrojeným silám zahájiť letecké zhadzovanie potravín a liekov do moslimských enkláv vo východnej Bosne. V marci prišiel do Srebrenice veliteľ UNPROFORu v BaH francúzsky generál Philippe Morillon, ktorý sa tam rozhodol zostať s obkľúčenými obyvateľmi, kým Srbi neumožnia, aby do mesta dorazili konvoje OSN s humanitárnou pomocou. Pod jeho dohľadom tak došlo k evakuácii 100 ranených a 500 žien a detí. 31. marca prijala RB OSN rezolúciu č. 816⁴⁴ o možnosti použitia sily v prípade porušenia bezletovej zóny nad Bosnou a dozorom poverila letecké sily NATO.

Začiatkom apríla 1993 došlo k nahradeniu rezignujúceho C. Vanceho nórsym diplomatom Thorvaldom Stoltenbergom a 12. apríla zahájilo NATO hliadku nad BaH operáciou *Odoprený let* (Deny Flight). V rovnakom mesiaci došlo k vyhláseniu Srebrenice za chránenú oblasť OSN a k ozbrojeným stretom HVO s Armádou BaH v hercegovskom Mostare. K prepuknutiu chorvátsko-moslimského nepriateľstva pritom prispel i práve Vance-Owenov plán, na základe ktorého sa obe strany snažili ovládnuť a vyčistiť „svoje“ kantóny. Prudké boje tak rozdelili Mostar na dve časti, ktorých hranicou sa stala rieka Neretva.

⁴³ [12] Hladký, 1996 (s. 156-159)

⁴⁴ Rezolúcia 816/1993 z 31. marca, dostupná v databáze rezolúcií RB OSN – Security Council Resolutions: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/187/17/IMG/N9318717.pdf?OpenElement>

2. mája 1993 Karadžić pod tlakom medzinárodných vyjednávačov, Miloševića i gréckych a ruských diplomatov Vance-Owenov plán podpísal. Už 6. mája sa však proti jeho prijatiu ostro ohradil bosenskorsbský parlament, ktorý rozhodol, že posledné slovo bude mať referendum. V ňom nakoniec 98% bosenských Srbov s prijatím plánu nesúhlasilo.

Vyhrotená situácia vo vojnu zmietanej BaH primäla 6. mája RB OSN k prijatiu rezolúcie č. 824⁴⁵, ktorou boli mestá Sarajevo, Tuzla, Bihać, Goražde, Žepa a Srebrenica a ich okolia vyhlásené za tzv. „bezpečné zóny“ pod ochranou OSN. Ich presný význam však nebol nikdy objasnený a prítomné mierové jednotky v skutočnosti bezpečnosť Bosňanom zaistiť nedokázali. "Dozorcovia nad mierom" stáli len pár krokov od srbských vojakov, oddeľujúcich moslimských mužov od žien a rodín a následne odvázaných do koncentračných táborov alebo rovno na smrť. Rozdeľovanie rodín dokonca prebiehalo priamo na základni jednotiek SN a ich holandskí príslušníci niesli na celom procese značný diel spoluviny.

2.2 Spoločný akčný plán*

MS čiastočne odzbrojilo tisíce mužov, ktorým prisľúbilo ochranu, no zbrane boli vzápätí odovzdané ich úhlavným nepriateľom. Jedným z dôkazov nečinnosti MS bol aj Srebrenický masaker z konca konfliktu, kedy sa prítomné mierové sily páchaným zverstvám prakticky iba prizerali. Srbské zamietnutie mierového plánu vyvolalo medzi západnými diplomatmi obrovské rozčarovanie. Na tento neúspech neboli schopní zareagovať rýchlym protinávrhom. Pri washingtonských jednaniach 22. mája ministri zahraničia USA, Francúzska, Veľkej Británie, Španielska a Ruska rokovali o spoločnom postupe pri riešení bosenskej krízy. 4. júna prijala RB OSN rezolúciu č. 836⁴⁶ o vojenskej ochrane bezpečných zón v BaH.⁴⁷ Keďže rezolúcia umožňovala nasadenie vojenskej sily v prípade ohrozenia jednotiek UNPROFORu, uskutočnilo NATO niekoľko leteckých úderov na srbské pozície v okolí Sarajeva, Bihaća, Zepy, Srebrenice, Goražde a Tuzly. Šlo o vôbec prvú operáciu Aliancie, v rámci operácií s medzinárodným zastúpením, ako i o jednu z prvých implementácií Rezolúcie č. 836.⁴⁸ Snahou spoločného akčného plánu (*Joint Action Plan*) bolo ponechať časti Vance-Owenovho plánu, na ktorých sa strany dohodnúť dokázali na úkor

⁴⁵ Rezolúcia 824/1993 zo 6. mája, dostupná v databáze rezolúcií RB OSN – Security Council Resolutions: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/262/07/IMG/N9326207.pdf?OpenElement>

* tento plán bol mimo rámec snáh medzinárodných organizácií

⁴⁶ Rezolúcia 836/1993 zo 4. júna, dostupná v databáze rezolúcií RB OSN – Security Council Resolutions: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/330/21/IMG/N9333021.pdf?OpenElement>

⁴⁷ [9] Greenberg & McGuinness, 2000 (s. 53-54)

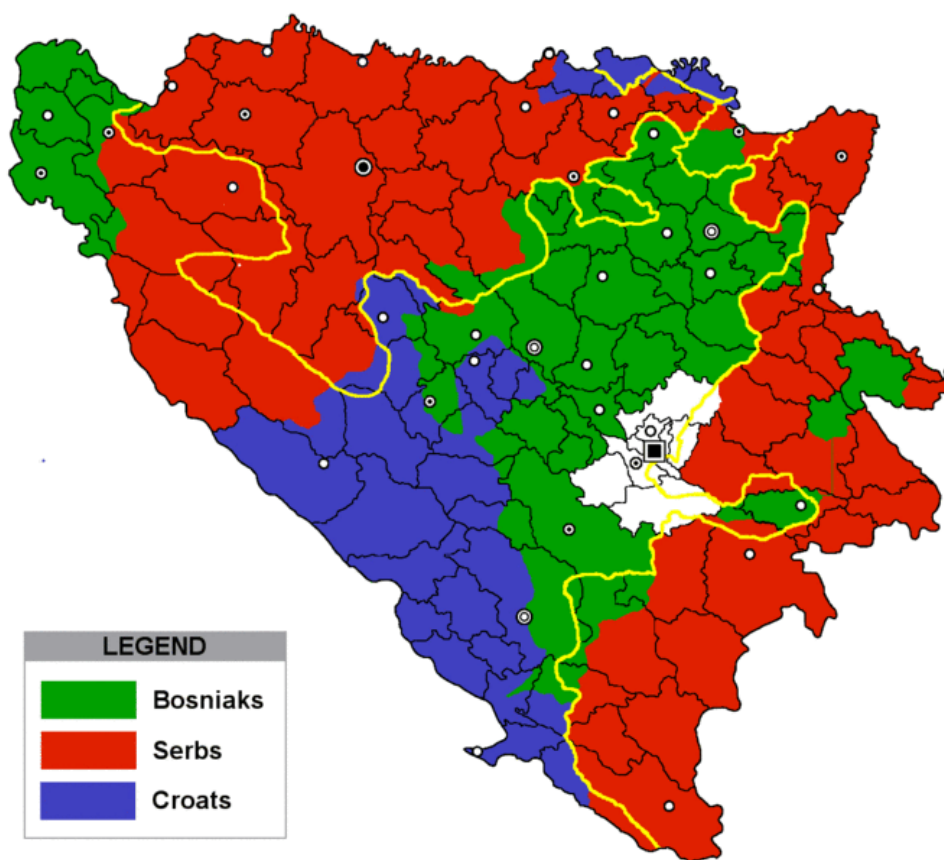
⁴⁸ [31] Milošević: *Small Steps Into The Big Picture*, Western Balkans Security, 16/2010 (s. 3-13)

plánu ako takého. Ťažké boje medzi HVO a Armádou BaH sa medzitým presunuli do strednej Bosny.

Pri novom kole ženevských rozhovorov o BaH navrhli 16. júna bosenský Srbi a Chorváti rozdelenie územia BaH na tri etnické miništáty, voľne spojené formou konfederácie. Izetbegović jednanie na protest opustil. Karadžić a Boban v ňom však pokračovali i 21. júna v čiernohorskom meste Njivice a svoje spoločné stanovisko o tri dni nato oznámili v Ženeve. Odmietavý postoj bosenského vedenia k srbsko-chorvátskemu návrhu oznámil Izetbegović 9. júla a ako alternatívu navrhoval premenu BaH vo federáciu.

Na 30% územia BaH zdieľanom bosnianskymi Chorvátmi a Bosniakmi sa vytvorilo veľké množstvo enkláv. 8. februára 1994 sa do konfliktu vložilo i NATO, ktoré zostrelila srbské lietadlo letiace nad centrálnou Bosnou, UNPROFORom označenou za „bezletovú zónu“. Tento inak úplne prvý vojenský zásah NATO od jeho vzniku v roku 1949 mal za následok zlyhanie Vance-Owenovho plánu a rozpútanie skutočného krvavého konfliktu.

2.3 Plán Owen-Stoltenbergov

2-2 Owen-Stoltenbergov plán

27. júla 1993 predložili v Ženeve Stoltenberg a Owen svoj plán na vytvorenie voľného Zväzu bosenských republík. Zamýšľaná únia troch republík konštituovaných na národnostnom princípe by republikám s väčšinovým moslimským a chorvátskym obyvateľstvom prisudzoval 44,91% územia BaH a republike bosenských Srbov 52,09%. Na Sarajevo, ktoré by spravovala OSN, by pripadali 3% územia. Správa nad Mostarom a moslimskými enklávami vo východnej Bosne mala byť zverená orgánom EÚ. Tento plán zároveň počítal s vytvorením dômyselných koridorov, ktoré by centrálnej bosenskej (moslimskej) republike zaistovali prístup k moru a k rieke Sáve a spojenie s východobosenskými moslimskými enklávami v okolí miest Goražde, Srebrenica a Žepa a so západobosenskou moslimskou enklávou v okolí Bihaća.⁵⁰

Izetbegović jednania ešte stále bojkotoval, no keď sa neskôr pokúsil na rozdelenie BaH pristúpiť, čakal ho v Sarajeve pokus o prevrat. Tento krok však neústupným predstaviteľom bosenských moslimov nevyšiel.

August 1993 sa niesol v duchu pretrvávajúcej blokády a ostrelovania Sarajeva. Pod hrozbou leteckých útokov NATO sa však Srbi v polovici augusta zo strategických pozícií na hore Igman a Bjelašnica, odkiaľ blokovali prístup kolónam s humanitárnou pomocou, stiahli. 24. augusta vyhlásili bosenský Chorvát **Chorvátsku republiku Herceg-Bosna** (CHR Herceg-Bosna) s centrom v Grude - bašte zaostalého vidieku a prezidentom Mate Bobanom, ako súčasť predpokladaného Zväzu republík BaH. Ženevský plán tentoraz schválili bosenský Srbi a Chorvát a jeho naplneniu bránil pre zmenu nesúhlas moslimov. Tým sa nepáčilo, že ich národu plán pridelil iba 30% územia, a to ešte roztrhnutého na vzájomne izolované časti, pričom sami požadovali minimálne 34%.

Ženevské jednania o etnickom rozdelení BaH tak znovu narazili na neprekonateľné názorové rozdiely dotknutých strán. Jedným zo sporných bodov, bola otázka prístupu k moru. Jediné miesto, kde sa územie BaH bezprostredne dotýka Jadranského mora, mesto Neum, Boban moslimom odmietal prenechať. Viedie ním totiž Jadranská magistrála, strategicky dôležitá komunikácia, prepájajúca strednú Dalmáciu s Dubrovníkom. Miesto toho ponúkal moslimom vybudovanie prístavu na dolnom toku Neretvy alebo prenájom chorvátskeho

⁴⁹ Mapa prevzatá z <http://en.wikipedia.org/>, článok *Peace plans offered before and during the Bosnian War*, odpovedá však oficiálnej mapke zverejnenej na portáli <http://www.partitionconflicts.com>, sponzorovanom o.i. OSN či EÚ, v článku *Bosnia's Failed Peace Plans*

⁵⁰ [12] Hladký, 1996 (s. 156-159)

prístavu Ploče na 99 rokov. Aj bosenský Srbi požadovali prístup k moru. Celé južné oblasti však patrili Chorvátsku, ktoré sa ich vzdať odmietalo. Nezmyselné diskusie, tak odsúdili ďalší z pokusov Západu o zakopanie vojnovnej sekery k neúspechu.

V septembri 1993 pokračovali rozpory vnútri bosensko-muslimského vedenia. Člen Predsedníctva BaH Fikret Abdić vyzýval moslimov k bojkotu sarajevskej vlády, keď tvrdil, že Izetbegović a jeho stúpenci ženú svojou politickou neústupnosťou národ do ďalšej vojny. V tej však moslimovia riskujú fyzické prežitie. Táto iniciatíva stála Abdića členstvo v SDA i Predsedníctve BaH, na čo 27. septembra zareagoval vyhlásením Autonómnej oblasti **Západná Bosna** (AO západná Bosna) v opštine Velika Kladuša. Tá následne vypovedala sarajevskej vláde poslušnosť a rozvinula politické jednania so Srbmi a Chorvátmi. Bihačskú enklávu Srbi doposiaľ „šetrili“ o.i. i z politických dôvodov. Chceli na nej demonštrovať, že sú s moslimami schopní žiť v mieri a prípadne sa dohodnúť i na istej autonómii. Izetbegović však Abdićovo správanie označil za separatistickú vzburu a vyslal proti nemu Armádu BaH. V Srbmi šetrenej bihačskej enkláve sa tak rozohreli boje moslimov proti moslimom.

26.-27. septembra sa zatiaľ v Sarajeve zišiel Bošnjački sabor, zhromaždenie vyše 350 predstaviteľov muslimského verejného i duchovného života, aby znovu prediskutovali ženevský návrh na rozdelenie BaH. Konečné rozhodnutie väčšiny o podmienenom⁵¹ prijatí plánu sa fakticky rovnalo odmietnutiu. Moslimovia totiž, po vzore Srbov, odmietli riešenie, ktoré ostatným vyhovovalo. Zhromaždenie súčasne navrhlo znovuzavedenie označenia muslimskej komunity menom Bošnjaci (Bosniaci) miesto moslimov, evokujúcim vo svete skôr negatívne asociácie. 29. septembra sa pod vplyvom odporúčaní Zhromaždenia priklonil k podmienenému prijatiu ženevského plánu i bosenský parlament, ktorý súčasne vyzval k pokračovaniu jednaní.

V októbri znovu prepukli boje medzi Chorvátmi a moslimami v strednej Bosne. 22. októbra podpísali Abdić a Karadžić v Belehrade deklaráciu o trvalom mieri medzi RS a AO Západná Bosna. 26. októbra bol novým bosenským premiérom menovaný minister zahraničia Haris Silajdžić, ktorý následne zostavil prevažne bosniacku vládu Republiky BaH. Po dobytí stredobosenského mesta Vareš s chorvátskou väčšinou 4. novembra moslimami, požiadali bosenský Chorvát Záhreb o pomoc a ochranu. Ten tak v nasledujúcich mesiacoch vyslal do BaH niekoľko tisíc vojakov pravidelnej chorvátskej armády. 9. novembra bol v Mostare explóziou zámerne zničený symbol mesta a vzájomného spolužitia znepriatelených strán,

⁵¹ T.j. prijatie až po tom, čo Srbi navrátia územia, na ktorých mali pôvodne väčšinu moslimovia.

starý Harjudinov most cez rieku Neretvu z roku 1566, spájajúci pravý „chorvátsky“ breh s ľavým „bosniackym“. 17. novembra 1993 sa v Haagu po prvý krát zišiel medzinárodný tribunál na vyšetrovanie vojnových zločinov spáchaných na území bývalej Juhoslávie.

2.4 Akčný plán EÚ

V decembri 1993 došiel vývoj v Bosne do paradoxnej, no zároveň logickej situácie, kedy sa pri stredobosenskom Olove spojili oddiely bosenských Srbov a Chorvátov, aby spoločne napadli jednotky Bosniakov. V snahe zachrániť Owen-Stoltenbergov plán sa ministri zahraničných vecí EÚ na decembrovom zasadnutí v Bruseli rozhodli plán upraviť, a to predovšetkým v bodoch týkajúcich sa rozdelenia územia. Centrálnej bosniackej republike prideliť 33,33% územia a chorvátskemu útvaru 17%. Dohromady teda asi 51% teritória BaH. Napriek tomu Bosniaci plán neprijali. Neprijateľným bolo rozdelenie Sarajeva na časť bosniacku a srbskú.

5. januára 1994 pohrozila Madeleine Albrightová, zástupkyňa USA v OSN, medzinárodnými sankciami v prípade, že sa Chorvátsko v Bosne neprestane vojensky angažovať. Na 45. zasadnutí RE v Štrasburgu koncom januára bol následne BaH priznaný štatút zvláštneho pozorovateľa.

Na prelome mesiacov sa do bosenskej krízy vložili USA, ktorých hlavným cieľom bolo zabrániť vzniku čisto moslimského štátu na Balkáne. S prísľubmi povojnovej pomoci pôsobili hlavne na Chorvátsko, zmierujúce sa so ZRJ. Záhreb si ju mal zaslúžiť za vycúvanie z konfliktu s vidinou územného rozdelenia BaH. Odmenou mu malo byť 400 miliónov dolárov na obnovu hospodárstva. Tie však nakoniec poslúžili na posilnenie armády.

Masaker na sarajevskom trhovisku Markale 5. februára 1994 si vyžiadal 68 mŕtvych a zhruba 200 zranených⁵². Obviňovaní Srbi svoju zodpovednosť za útok rázne odmietli a z jeho inscenácie obvinili moslimov. Tí ním mali chcieť upozorniť svet na Sarajevo. Vyšetrovanie OSN skutočného vinníka nevypátralo. Pod nátlakom Záhrebu podal chorvátsky predák Boban demisiu a jeho post prevzal umiernenější Krečimir Zubak.

V reakcii na sarajevskú tragédiu pohrozila bosenským Srbom 9. februára Rada NATO leteckými útokmi v prípade, že sa do 21. februára nestiahnu 20 km od Sarajeva. Druhou podmienkou ultimáta bolo odovzdanie ťažkých zbraní jednotkám UNPROFORu. Rusko a Grécko toto rozhodnutie NATO ostro kritizovali. Za svoje veľké diplomatické víťazstvo

⁵² O masakri na sarajevskej tržnici viď bližšie: [12] Hladký, 1996 (s. 166) alebo [11] Hladký, 2005 (s. 282)

Moskva dodnes považuje svoju iniciatívu, aby sa do Srbmi opustených pozícií v okolí Sarajeva presunulo 400 ruských vojakov UNPROFORu, narýchlo stiahnutých z Chorvátska. Tento návrh Srbi akceptovali a Sarajevo do stanovenej lehoty opustili. Na margo tohto úspechu hovorca ruského prezidenta Borisa Jeľcina vtedy prehlásil: „Bez jediného výstrelu, bez toho, aby bolo niekomu vyhrážané, bez riskovania životov svojich vojakov a bez straty jediného rubľa Rusko fakticky vyhralo významnú bitku o svoju svetovú pozíciu. [...] Rusko sa vrátilo k prameňom svojej historickej politiky a úlohy na Balkáne, ochránilo Srbov blízkych vierou, kultúrou i duchom a pevne vymedzilo parametre svojho vplyvu v Európe i vo svete.“⁵³

23. februára došlo v Záhrebe k podpisu dohody o všeobecnom prímerí medzi bosenskými Chorvátmi a moslimami. 26. februára boli prostredníctvom USA vo Washingtone zahájené chorvátsko-bosniacke rozhovory o urovnaní vzájomných vzťahov v BaH.

O dva dni na to zostrelili lietadlá síl NATO štyri srbské lietadlá Galeb, bombardujúce mesto Bugojno a továreň v Novom Travniku, čím porušili zákaz letu nad Bosnou.

2.5 Washingtonská mierová dohoda*

1. marca 1994 bola bosnianskymi Chorvátmi a Bosniakmi podpísaná predbežná politická dohoda o vytvorení spoločného štátneho útvaru, **federácie Bosny a Hercegoviny** (FBH), ktorý vo forme zväzovej republiky existuje dodnes.⁵⁴ Spolu s dohodou boli podpísané i zásady konfederatívneho prepojenia FBH s Chorvátskom a návrh ústavy novej federácie.⁵⁵ Ústava však zdôrazňovala prísne dodržiavanie vzájomnej parity vo federálnych inštitúciách, čím odrážala enormnú chorvátsko-bosniacku nedôveru. Napriek neutíchajúcim bojom bola Washingtonská mierová dohoda jedným z najväčších zlomov v juhoslovanskej vojne. Podarilo sa jej totiž zredukovať počet bojujúcich strán na dve. Ratifikovaná bosenským parlamentom zloženým z bosniackych a chorvátskych poslancov bola 29. marca. Parlament zároveň schválil i federatívnu ústavu. Medzitým odmietol 24. marca parlament bosenských Srbov možnosť pripojenia Republiky srbskej k FBH.

Apríl 1994 sa znovu niesol v duchu srbskej agresie. Výzvu RB OSN na okamžité zastavenie útokov Srbi nerešpektovali. Na žiadosť UNPROFORu preto 10. a 11. apríla zaútočili na predmestí Srbmi obliehaného bosniackeho mesta Goražde dve lietadlá NATO.

⁵³ Vid' MF Dnes, 22.2.1995 (s.8)

* tento plán bol mimo rámec snáh medzinárodných organizácií

⁵⁴ Myšlienku vytvorenia federácie predniesol ešte začiatkom roka v Bonne i Franjo Tudjman, no moslimovia ho vtedy odmietli. [3] Burg & Shoup, 1999 (s. 292)

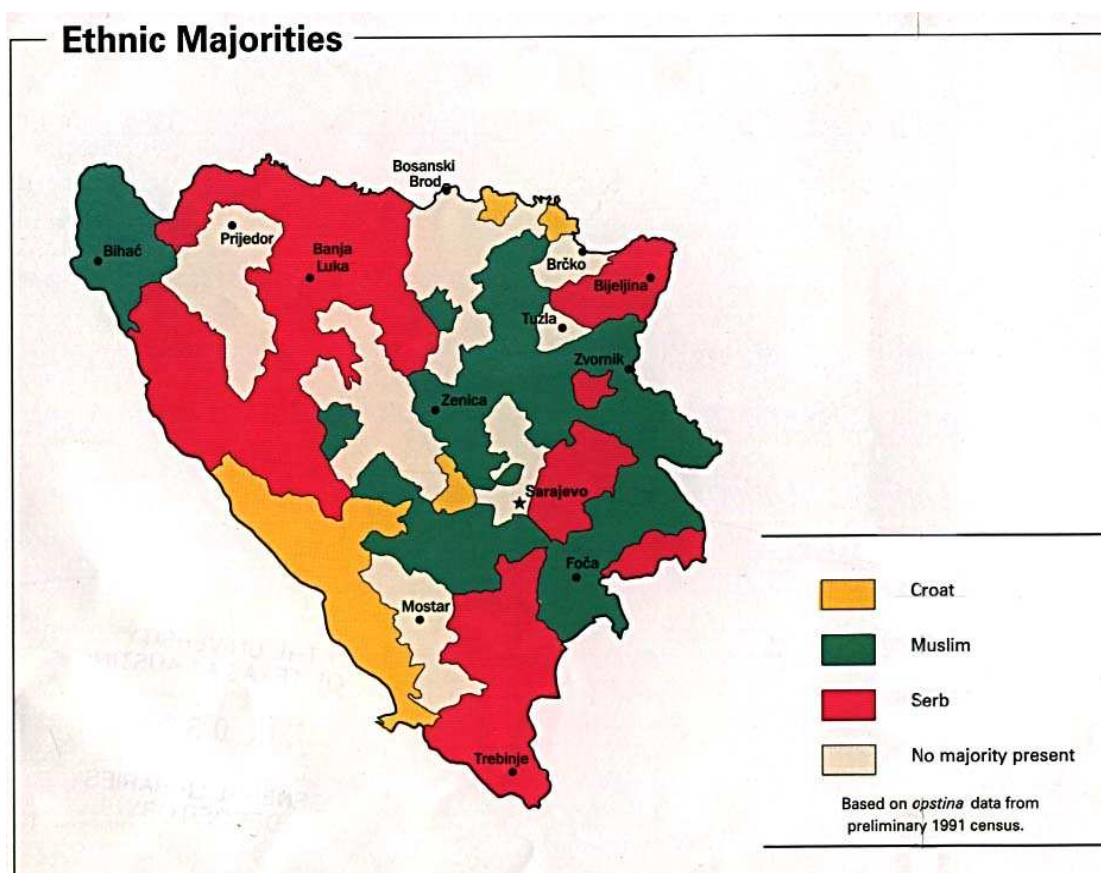
⁵⁵ [3] Burg & Shoup, 1999 (s. 293-294)

Tento zákrok Rusko opäť ostro skritizovalo. O desať dní však dalo NATO Srbom ďalšie ultimátum. Pod hrozbou ďalších leteckých útokov sa tentoraz Srbi do dvoch dní stiahli 3 km od centra mesta a do týždňa, znovu však skôr zásluhou Ruska, Goražde opustili. V rovnakom období rozvíjala sarajevská vláda styky s islamskými krajinami. Po otvorení iránskeho veľvyslanectva v Sarajeve obdržal Izetbegović od Iránu šek na milión dolárov, ako dar živoriacim bosenským moslimom. Súcit s moslimskými spoluveriacimi v BaH prejavilo i 30 000 ľudí manifestáciou v malajskom Kuala Lumpure začiatkom mája.⁵⁶

11. mája 1994 došlo na veľvyslanectve USA vo Viedni k dohode moslimov a Chorvátov o hraniciach ôsmich kantónov v ich budúcej federácii a o rozdelení postov v štátnej správe. V Ženeve sa zároveň ministri zahraničných vecí USA, Ruska a piatich štátov EÚ (Nemecka, Francúzska, Veľkej Británie, Belgicka a Grécka) dohodli na spoločnej stratégii s cieľom obnovenia mierových rozhovorov o BaH. Po prvýkrát sa tu objavuje koncepcia rozdelenia územia BaH medzi moslimsko-chorvátsku federáciu a republiku bosenských Srbov v pomere 51:49%. Po federálnych voľbách 31. mája sa prezidentom federácie stal Chorvát Krešimir Zubak a jej viceprezidentom moslim Ejup Ganić. Fakticky najvyšším predstaviteľom BaH, zastupujúcim krajinu navonok, zostal Alija Izetbegović. Súčasne sa dohodlo, že pri mierových rozhovoroch bude federácia požadovať 58% územia BaH. Na prelome mája a júna sa viedli rozhovory o dočasnom zverení správy nad národnostne rozdeleným Mostarom misii EÚ. Spoločná vláda **Republiky BaH** a bosniacko-chorvátskej federácie v čele s Harisom Silajdžićom bola menovaná 26. júna.

⁵⁶ [13] Hladký, 1996 (s. 167)

2.6 Mierový plán kontaktnej skupiny*

2-3 Plán kontaktnej skupiny

57

6. júla 1994 bol predstaviteľom bojujúcich strán bosenského konfliktu predložený nový mierový plán. Tentokrát ho vypracovali diplomati piatich mocností združených v tzv. *kontaktnej skupine pre BaH* (USA, Rusko, Nemecko, Francúzsko a Veľká Británia). Tento projekt navrhoval rozdelenie BaH podľa etnického kľúča, a síce v pomere 51% pre FBH a 49% územia BaH pre bosenských Srbov. Aj keď tí v tej dobe kontrolovali takmer 70% krajiny, plán priamo neodmietli. Vyžadovali ale dopĺňajúce jednania, predovšetkým v otázke definitívneho štatútu RS a jej pomeru k federácii. Na programe mali byť ďalej rokovania o zrušení sankcií voči ZRJ, uznanie medzinárodneprávnej subjektivity RS, pridelenie časti Sarajeva či prístup k moru. Nakoniec sa Srbi rozhodli, že o prijatí mierového plánu rozhodne referendum koncom augusta. V ňom sa valná väčšina hlasujúcich vyslovila pre jeho

* tento plán bol mimo rámec snáh medzinárodných organizácií

⁵⁷ Mapka prevzatá z <http://en.wikipedia.org/>, článok *Peace plans offered before and during the Bosnian War*, odpovedá však oficiálnej mapke zverejnenej na portáli <http://www.partitionconflicts.com>, sponzorovanom o.i. OSN či EÚ, v článku *Bosnia's Failed Peace Plans*

neprijatie. Neboli ochotní vzdať sa oblastí, ktoré počas konfliktu dobyli.⁵⁸ Na rozdiel od Srbov, Bosniaci a Chorváti návrh kontaktnej skupiny prijali už 18. júla.

August 1994 pokračoval v duchu zahraničných tlakov na bosenských Srbov. Tento raz sa k medzinárodným vyjednávačom pridali i Rusi. Dokonca i srbský prezident Milošević vyhlásil RS bojkot zo strany ZRJ. Tento krok zaistil Juhoslávii zmiernenie sankcií a OSN povolila civilné lety do Belehradu a Podgorice, ako i kultúrne a športové styky so ZRJ. Bojkot však nezabránil tajným pašovaniam zbraní do RS či preletom vojenských lietadiel ponad Drinu. Medzitým sa kongres USA snažil primäť prezidenta Clintona k jednostrannému zrušeniu embarga na dovoz zbraní pre Bosniakov. Podľa Clintona by to však prinieslo iba ďalšie vyostrenie bojov a návrh preto rezolútne odmietal.

14. augusta zaznela na Zasadnutí Srbského občianskeho výboru v Sarajeve požiadavka zachovania jednotnej BaH ako vlasti všetkých svojich občanov, bez ohľadu na konfesnú príslušnosť. O týždeň na to porazila Armáda BaH vo Velikej Kladuši stúpencov chorvátskeho veliteľa Fikreta Abdića, ktorí – napriek Izetbegovićom garantovanej bezpečnosti - zo strachu pred pomstou za predchádzajúci separatizmus, utiekli do Chorvátska.

Kvôli srbskej neochote zaručiť klúd zbraní musela byť začiatkom septembra zrušená návšteva pápeža Jána Pavla II., ktorý tak celebroidal omšu za obyvateľov BaH 8. septembra v Castel Gandolfo neďaleko Ríma. Prudké októbrové boje medzi Srbmi a Bosniakmi posilnenými jednotkami HVO umárali hlavne sever Bosny a okolie mesta Bihać. Armáda BaH tu zaznamenala svoj celkovo najväčší úspech v tomto konflikte, a to obsadením 250 km² bihaćskej enklávy.⁵⁹

Národná banka BaH zaviedla v polovici októbra nový bosenskohercegovský dinár s kurzom v pomere 100:1 k nemeckej marke. Citeľné územné straty viedli Karadžića k totálnej mobilizácii bosenských Srbov a koncom októbra posilnili ich jednotky i ruskí žoldnieri. Začiatkom novembra prenikli do médií správy, že za úspechmi Armády BaH stojí pomoc USA. O pár dní už americké jednotky v Jadranskom mori dostali nariadenie prerušiť dohľad nad dodržiavaním zbrojného embarga. Túto snahu Billa Clintona o jednostranné prerušenie embarga ostro kritizovali nielen Rusi, ale i americkí spojenci v západnej Európe.

Na pomoc bosenským Srbom v bihaćskej enkláve prišli krajanovia z chorvátskej Krajiny a 18. novembra sa predmestie Bihaća otriasalo pod srbskými náletmi. Odveta na seba

⁵⁸ [22] Sloan, 1998 (s. 60)

⁵⁹ [12] Hladký, 1996 (s. 169-172)

nenechala dlho čakať. Už o tri dni zaútočilo letectvo NATO na leteckú základňu bosenských Srbov v neďalekej Udbine. Čoskoro sa však Srbom podarilo získať späť zhruba 80% nedávno strateného územia a 26. novembra bola Armáda BaH v bihačskej enkláve donútená podpísať prímerie. Pokus o vojenskú ofenzívu tak stroskotal.

Napriek obavám britského premiéra Johna Majora z oživenia krvavých bojov v prípade stiahnutia jednotiek UNPROFOR, vypracovalo NATO plán na odchod „modrých prilieb“ z BaH. Tento krok sa však stal obrovskou politickou porážkou OSN i NATO. Všeobecná únava a apatia z nekonečných krutých bojov vyvolávala čoraz viac hlasov žiadajúcich odsun mierových jednotiek. Toto neuvážené rozhodnutie však okrem enormných nákladov a potreby veľkého počtu vojakov, vyvolala i ďalšie krvavé zrážky a obete na životoch.

Zasadanie Organizácie islamských štátov (OIS) v marockej Casablance prinieslo 13. decembra 1994 rozhodnutie o poskytnutí materiálnej pomoci Bosne v rámci zvláštného programu OIS, a to v rozmedzí od 300 000 do 5 miliónov dolárov.

Ďalší pokus o sprostredkovanie mieru medzi znepriatelenými stranami vzišiel na sklonku roku 1994 z kancelárie bývalého amerického prezidenta Jamesa Cartera. Po jeho stretnutí s Karadžićom v meste Pale, juhovýchodne od Sarajeva, sa zdalo, že veci sa konečne dali do pohybu. Bosenský Srbi boli konečne ochotní navrhované štvormesačné prímerie prijať a fungovať s federáciou BaH v akomsi voľnom zväzku, aj keď len dočasne. Svoju ochotu však podmieňovali piatimi hlavnými požiadavkami. Okrem rozdelenia Sarajeva šlo o vytvorenie hraníc oboch entít a rovnocenné rozdelenie prírodných zdrojov a infraštruktúry. Nemenej dôležitým však bolo zabezpečenie ekonomickej životaschopnosti a prístupu k moru. Zástupcovia bosenských Srbov a sarajevskej vlády podpísali 31. decembra dohodu o štvormesačnom prímerí v BaH. Do platnosti mala vstúpiť 1. januára 1995.

V skutočnosti však udalosti nabrali iný smer. Chorvátska strana napriek podpisu dohody v bojoch v bihačskej enkláve pokračovala. S podporou krajinských Srbov z Chorvátska tak bojovali proti Armáde BaH, ktorú medzitým posilnilo zhruba 2000 mudžahídov, dobrovoľníkov z islamských krajín⁶⁰. Šlo prevažne o veteránov z vojny v Iráne, Afganistane a Alžírsku, ktorých Armáda BaH nasadzovala na fronte v prvej línii. Predsedníctvo BaH však začalo poburovať rozšírenie užívania islamských symbolov v jednotkách Armády BaH.

⁶⁰ [12] Hladký, 1996 (s. 173)

Pozoruhodné je, že počas celého konfliktu sa sarajevským intelektuálom darilo v meste vydávať rôzne periodiká a usporadúvať kultúrne podujatia. Pri príležitosti 1000 dní od začiatku sarajevskej blokády, prebehli v januári 1995 v dnešnej metropole mnohé kultúrne mítingy. Vďaka Armádou BaH tajne vykopanému tunelu pod sarajevským letiskom sa ich mohli zúčastniť i zahraniční hostia.

2. februára sa bojujúce strany dohodli na zriadení dvoch ciest zo Sarajeva. Jedna mala mesto spojiť s jeho dvoma srbskými predmestiami a druhá s územím ovládaným Bosniakmi. Dohodnuté politické princípy sa v rámci federácie stále nedarilo dodržiavať. Štruktúry v bosenských Chorvátmi ovládanej Herceg-Bosne, boli i naďalej izolované a podriadenie sa ústredným sarajevským orgánom vehementne odmietali. Nedostatok potravín hrozil medzitým v obliehanej bihačskej enkláve hladomorom.

Prezident USA Bill Clinton schválil 15. februára návrh, sľubujúci Srbom postupné zrušenie hospodárskych sankcií pod podmienkou uznania BaH a ostatných nezávislých republík bývalej Juhoslávie. Francúzi, Rusi a Briti navrhovali stretnutie vrcholných predstaviteľov jednotlivých republík, na ktorom by sa navzájom oficiálne uznali. Aj napriek v zamýšľanému budúcemu prepojeniu bosenských Srbov so srbsko-čiernohorskou Juhosláviou a bosniacko-chorvátskej federácie s Chorvátskom, Milošević túto iniciatívu rezolútne zavrhol. Pokračovanie v jednaniach bolo podľa neho možné iba v prípade zrušenia všetkých sankcií.

Snažiac sa ovládnuť bihačskú enklávu, podpísali krajinskí a bosenský Srbi dohodu o zlúčení svojich armád. V snahe zabrániť tomu uzavreli 6. marca v Záhrebe vojenskú alianciu i Chorváti s Bosňanmi. Po období relatívneho klúdu, počas ktorého sa pomaly uvoľňovali i cesty pre pohyb civilistov, začala hustnúť i atmosféra v okolí Sarajeva.

Rezolúcia RB OSN⁶¹ z 19. apríla, žiadajúca bojujúce strany o predĺženie prímeria i po pôvodne stanovenom 30. apríli, odozvu nenašla. Zainteresovaní sa zmohli iba na vzájomné obviňovanie za krach prímeria. Za podozrivých zo spáchania vojnových zločinov označil 24. apríla haagsky Medzinárodný tribunál troch najvyšších politických a vojenských predstaviteľov RS. Boli nimi prezident Karadžić, minister vnútra Stanišić a vrchný veliteľ ozbrojených síl Mladić. Oficiálne obvinenie však padlo na viac ako dvadsať bosenských

⁶¹ Rezolúcia 987/1995 z 19. apríla, dostupná v databáze rezolúcií RB OSN – Security Council Resolutions: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/114/01/PDF/N9511401.pdf?OpenElement>

Srbov. Počas roku 1995 sa však podarilo uväzniť iba jediného. Bol ním dozorca internačného tábora Omarska, ležiaceho na severozápade Bosny neďaleko mesta Prijedor, Duško Tadić.

Rýchla akcia chorvátskej armády pod názvom **Blesk** skončila začiatkom mája 1995 úspechom. Chorvátom sa podarilo ovládnuť západnú Slavoniu. V závere mesiaca odcudzili bosenský Srbi zo skladu UNPROFORu s ťažkými zbraňami neďaleko Sarajeva niekoľko diel. O pár dní na to spojili svoju RS s Republikou srbskej Krajiny (RSK) v Chorvátsku i ich armády. Sarajevské vládne jednotky začali na oplátku ostreľovať zásobovaciu cestu Srbov zo sarajevskej Lukavice do mesta Pale, juhovýchodne od metropoly. Na tento vývoj udalostí zareagoval UNPROFOR ultimátom pre obe strany. Pod hrozbou leteckých úderov NATO⁶² mali prestať v okolí Sarajeva zložiť ťažké zbrane a odovzdať ich silám OSN. Ignorancia ultimáta viedla k náletom, ktoré 25. a 26. mája zničili muničný sklad bosenských Srbov neďaleko Pale. Tento útok Srbi dodnes medzinárodnému spoločenstvu neodpustili a označili ho za porušenie nestrannosti UNPROFORu. Následne tiež prerušili všetky dohody s OSN a začalo sa hromadné zadržiavanie „modrých prilieb“ a pozorovateľov OSN. Výzvy k ich okamžitému prepusteniu neprichádzali iba od RB OSN či ministerských konferencií EÚ a NATO, ale i od hláv Ruska a Srbska. Srbi však pokračovali v bojoch. Už 27. mája zabil ich granát v kaviarni v centre severobosenskej Tuzly 70 prevažne mladých ľudí. 166 ďalších zranil. Šlo o jeden z vôbec najväčších jednorazových masakrov civilistov v tomto konflikte.

Zajatie „modrých prilieb“ a absolútny dešpekt bojujúcich strán podrazili kolená prestíži OSN i celého Západu. Misia OSN v BaH priniesla viac hanby ako osohu. Nasledujúce jednania kontaktnej skupiny pre BaH 30. mája v holandskom Haagu skončili dohodou o posilnení síl OSN v Bosne. Iniciatíva na ochranu „modrých prilieb“ vzišla i zo strany Veľkej Británie a Francúzska. Začiatkom júna ich návrh na vytvorenie „síl rýchleho zásahu“ schválili v Paríži ministri krajín EÚ a NATO. Sily rýchleho zásahu malo tvoriť niekoľko tisíc mužov vybavených bojovými vrtuľníkmi a ľahkými tankami. Po prvýkrát od druhej svetovej vojny vyslalo 1300 vojakov svojho bundeswehru na pomoc OSN i Nemecko. Súčasne však začali bosenský Srbi s postupným prepúšťaním zajatých príslušníkov UNPROFORu. Medzitým, 12. júna 1995, vystriedal na stoličke vyjednávača EU pre riešenie konfliktu v bývalej Juhoslávii rezignujúceho Brita Davida Owena bývalý švédsky premiér Carl Bildt.

Na vojnovom poli sa zatiaľ početnejšej, ale menej vyzbrojenej Armáde BaH nedarilo preraziť blokádu Sarajeva. Koncom mesiaca sa východobosenské mestá Srebrenica, Žepa

⁶² [9] Greenberg & McGuinness, 2000 (s. 50)

a Goražde znovu ocitli pod prudkou paľbou bosenských Srbov. Tým sa vďaka vybavenej armáde pomerne dlho darilo prakticky bez prekážok pokračovať vo vyvražďovaní. Do konca vojny verejnosť netušila o početných plánovaných masových popravách Bosniakov. K tej najkrvavejšej došlo v júli v práve už spomínanej Srebrenici. Túto bosniacku enklávu, obliehanú už od roku 1992 dobyli bosenský Srbi presne 11. júla⁶³. Týmto snád' najväčším masakrom od skončenia 2. svetovej vojny padla prvá zo šiestich *bezpečných zón*. V tých chránili bezpečnostné zložky OSN bosniacke obyvateľstvo pred možnými útokmi Srbov. Srbskej ofenzíve však nedokázali zabrániť ani – viac-menej symbolické – údery lietadiel NATO. Pravdepodobne kvôli zanedbaniu problému a nepripravenosti vojakov v snahe zabrániť tragédii zlyhali i holandské jednotky UNPROFORu. Pred zrakmi rodinných príslušníkov a za nečinného prizerania vojakov OSN popravili v Srebrenici Srbi pod vedením generála Mladića 8000 mužov a chlapcov.⁶⁴ Tak zároveň padli i posledné zvyšky rešpektu Bosniakov voči jednotkám OSN.

Tento masaker však zďaleka nebol jediným. Bosenský Chorváti a Bosniaci dodnes protestujú proti verdiktu haagskeho Tribunálu pre bývalú Juhosláviu, podľa ktorého bola srebrenická tragédia jediným prípadom genocídy v tejto vojne. Podobným príkladom tzv. "gendercídneho" masakru bola i tragédia z 13. júla 1995. Odohrala sa na futbalovom ihrisku v Novej Kasabe, kde srbskí *četníci* nútili moslimských mužov kopať jamy. Už počas prvého dňa bolo zabitých asi 500 mužov, ktorých zoradili nad vykopanými jamami a zastrelili priamo do nich. Ďalšia asi stovka moslimov musela jamy následne opäť zahrať a vykopať ďalšie pre nich samých. Pre ďalších 400 mužov vykopal masový hrob buldozér a oni tu boli pochovaní zaživa. Ak sa niekto pokúsil utiecť, bol zastrelený.⁶⁵

Do konca júla ovládli bosenský Srbi i ďalšiu bosniacku enklávu Žepa. Armádu BaH tiež vyzývali k opusteniu Goražde. Na výmenu zaň ponúkali časť Sarajeva. Súčasne však pre RS požadovali minimálne 56% bosenského územia a, keďže Bosna už (podľa nich) prestala existovať, tiež priznanie práva na vlastný štát bosenských Srbov. Posledným bodom na zozname požiadaviek bolo rozdelenie Sarajeva na dve susedné hlavné mestá. Obavy Izedbegovića i Tuđmana o nasledujúci vývoj v bihačskej enkláve a strach o jej ovládnutie Srbmi, viedli k podpisu **Deklarácie o oživení Washingtonskej dohody a spoločnej obrane proti srbskej agresii** 21. júla v chorvátskom Split. Následné vyslanie jednotiek HVO

⁶³ Viac o srebrenickom masakre: [13] Hladký, 1996 (s. 177-178) či [11] Hladký, 2005 (s. 286)

⁶⁴ [9] Greenberg & McGuinness, 2000 (s. 60)

⁶⁵ Číselné údaje prevzaté z [13] Hladký, 1996 (s. 160-168)

a chorvátskej armády na pomoc Armáde BaH prinieslo obrovský strategický úspech vo forme prerušenia ciest medzi severobosenskou Banja Lukou a chorvátskym Kninom.

Rozhodnutie amerického Senátu z 26. júla 1995 o zrušení zbrojného embarga voči Bosne, vyvolalo obrovskú vlnu nevôle, a to nielen v Rusku, ale i vo väčšine krajín zapojených do misie OSN v BaH.

Veľmi ostrý ozbrojený konflikt vyprovokovalo i opätovné vyhlásenie Republiky *Srbská krajina* na území Chorvátska. Proti krajinským Srbom uskutočnila Chorvátska armáda začiatkom augusta mohutnú ofenzívu, po ktorej tisíce Srbov územie opustilo. Štvordňovou operáciou **Búrka** Chorváti Krajinu spolu s jej strediskom Kninom znovu dobyli. V tejto najväčšej jednorazovej vlne utečencov počas celého konfliktu opustilo svoje domovy až 150 000 ľudí. Kým Rusko chorvátsku akciu opäť ostro kritizovalo, na stranu Chorvátov sa postavilo Nemecko i USA. Spojenie chorvátskych jednotiek s Armádou BaH prerazilo 5. augusta srbské obklúčenie bihačskej enklávy a do dvoch dní sa spojenci opäť zmocnili Velikej Kladuše. Tunajší „zemepán“ a zriaďovateľ samozvanej Autonómnej republiky západná Bosna, Fikret Abdić, utiekol do Chorvátska a Srbi sa zmohli iba k formálnemu protestu. Vzhľadom k tejto príliš umiernennej reakcii Belehradu voči chorvátskej ofenzíve, objavili sa v západnej tlači špekulácie o tajnej dohode Miloševića s Tuđmanom. Tá sa mala týkať rozdelenia územia BaH medzi Srbsko a Chorvátsko, v prípade uvoľnenia Krajiny Srbmi. Miloševićova pasivita vyvolávala ostrú kritiku i v samotnom Srbsku. Jeho reakciou však boli iba politické čistky vnútri vládnucej Socialistickej strany Srbska a v hlavných médiách. Týmto krokom však iba pokračoval v budovaní svojho imidžu „mierotvorcu“, o čo sa snažil minimálne od roku 1994. Vojenské neúspechy viedli v táboch bosenských Srbov k negatívnym náladám, ktoré primali ich politického vodcu Karadžića k zbaveniu Ratka Mladića funkcie vrchného veliteľa bosenskosrbskej armády. Všetkých 18 generálov jej hlavného štábu si však vyžiadalo jeho znovumenovanie. Toto oslabenie Srbvo využila Armáda BaH na útok pri stredobosenskom meste Donji Vakuf.

Začiatkom augusta 1995 však zachvátila vnútorná nestabilita i Bosniakov. Za obvinenia z nedostatočnej ochrany stratených enkláv Srebrenice a Žepy podal demisiu bosenský premiér Haris Silajdžić. Do týždňa však svoju rezignáciu, pod nátlakom svojich sympatizantov, ale i americkej diplomacie, stiahol.

Velitelia jednotiek NATO a OSN sa, bez upovedomenia Ruska, dohodli 10. augusta v Záhrebe na zjednodušení pravidiel pre nasadzovanie letectva NATO v Bosne. Prijatý bol obranný plán bezpečnostných zón v BaH, ktorý letectvu NATO umožňoval zasiahnuť proti

bosenským Srbom nielen v prípade ohrozenia Goražde, ale i pri napadnutí Bihaća, Sarajeva či Tuzly. Písomné oznámenie o dohode bolo následne osobne odovzdané i Ratkovi Mladićovi.

V USA medzitým prezident Clinton vetoval 11. augusta rozhodnutie Kongresu o zrušení zbrojného embarga na Bosniakov. Mohlo totiž, podľa neho, balkánsky konflikt iba vy eskalovať. Na nátlak Kongresu však na Balkán vyslal Richarda Holbrooka, námestníka ministra zahraničných vecí, s mierovou iniciatívou, obohacujúcou staré návrhy o nové prvky.

2.7 Holbrookov mierový plán

Holbrook, líšiaci sa od svojich predchodcov rýznosťou a odhodlaním dosiahnuť dohodu za každú cenu, podmieňoval zrušenie sankcií voči ZRJ vzájomným uznaním Chorvátska, ZRJ a BaH. Tá mala zostať jednotným štátom v existujúcich hraniciach. Vnútorne ju však navrhoval rozdeliť v pomere 51:49 v prospech bosniacko-chorvátskej federácie. Bosenským Srbom pritom priznával právo vytvorenia konfederácie so Srbskom, Sarajevo však malo zostať nerozdelené. Za podmienky kooperácie všetkých strán pri politickom riešení krízy, im všetkým mala byť poskytnutá následná hospodárska pomoc. V opačnom prípade sa im hrozilo použitím sily.

28. augusta sa opakoval masaker na sarajevskej tržnici. Za útokmi, pri ktorých prišlo o život 37 ľudí a 85 ďalších utrpelo zranenia, stáli podľa UNPROFORu bosenský Srbi. Na ich vojenské pozície po celej BaH uskutočnilo letectvo NATO o dva dni neskôr hromadné nálety. Bombardované boli ciele v okolí Sarajeva a Pale, komunikačné stredisko v Han Pijesak, muničné sklady v Hadžici a vo Višegrade i protiletadlové zariadenia neďaleko Banja Luky. Hneď 1. septembra zverejnilo NATO svoje požiadavky voči bosenským Srbom. V prvom rade šlo o stiahnutie ťažkých zbraní z okolia Sarajeva a o otvorenie prístupových ciest doň.⁶⁶

Holbrookova sprostredkujúca misia z 8. septembra v Ženeve viedla k dohode medzi Belehradom, Záhrebom a Sarajevom o hlavných zásadách ich vzájomných vzťahov. Jednou z nich bolo uchovanie BaH ako jedného štátu v medzinárodne uznaných hraniciach, vnútorne rozdeleného medzi bosniacko-chorvátsku federáciu a RS. Mestám Sarajevo a Pale malo byť uznané právo na nadväzovanie zvláštnych vzťahov so svojimi susedmi. Od oboch entít sa súčasne vyžadovalo uskutočnenie parlamentných a prezidentských volieb, dodržiavanie ľudských práv a umožnenie návratu utečencov. Výsledkom ženevských jednaní ministrov

⁶⁶ [13] Hladký, 1996 (s. 181-190)

zahraničia zainteresovaných strán bolo tiež vzájomné uznanie existencie RS na území BaH Sarajevom a sarajevskej vlády BaH Belehradom.

14. septembra potom generál Mladić, napriek značnej nevôli svojich priaznivcov, podpísal **dohodu o uvoľnení Sarajeva a stiahnutí srbských ťažkých zbraní 20 km od mesta**. Urobil tak na nátlak Holbrooka a Severoatlantickej aliancie hroziacej ďalšími náletmi. Náhlu prevahu využili Armáda BaH, HVO a chorvátska armáda na obsadenie rozsiahlych Srbmi ovládaných území v západnej a strednej Bosne, čím sa podarilo prepojiť donedávna izolovanú bihačskú enklávu s centrálnou Bosnou. Nová vlna srbských utečencov viedla väčšinu z nich do Banja Luky, v ktorej sa situácia stávala kritickou. Snahu Armády BaH donútiť Srbov k demilitarizácii Banja Luky schladil silný politický tlak SN na zastavenie chorvátsko-bosniackej ofenzívy.

Pri septembrovej návšteve Paríža Milan Milutinović, minister zahraničia ZRJ, súhlasil s myšlienkou zachovania jednotného Sarajeva a jeho ustanovením za hlavné mesto moslimov. Viedli ho k tomu ale iba obavy, aby sa ním v budúcnosti nestal Teherán alebo Ankara. Požadoval však napojenie srbských predmestí Sarajeva, ktoré obývalo takmer 120 000 Srbov, na územie RS.

Nasledujúce jednania ministrov zahraničných vecí zúčastnených strán so zástupcami kontaktnej skupiny a krajín EÚ z 26. septembra 1995 v New Yorku priniesli dohodu o troch základných kameňoch ústavného usporiadania budúcej BaH. Prvoradým bolo ustanovenie funkcie prezidenta s celoštátnou pôsobnosťou. Na tomto poste sa mali striedať predstavitelia troch hlavných bosenských komunít. Ďalším z pilierov nového štátu malo byť ustanovenie spoločného ústavného súdu, a to pod medzinárodným dohľadom. Členovia spoločného parlamentu mali byť volení v slobodných voľbách, pričom dve tretiny poslancov by pochádzalo z federácie a tretina z RS. O presnom rozdelení územia BaH sa pritom zatiaľ nerozhodlo. Zahrnuté však bolo zaručenie práva utečencom na navrátenie ich majetku, resp. jeho náhrady.

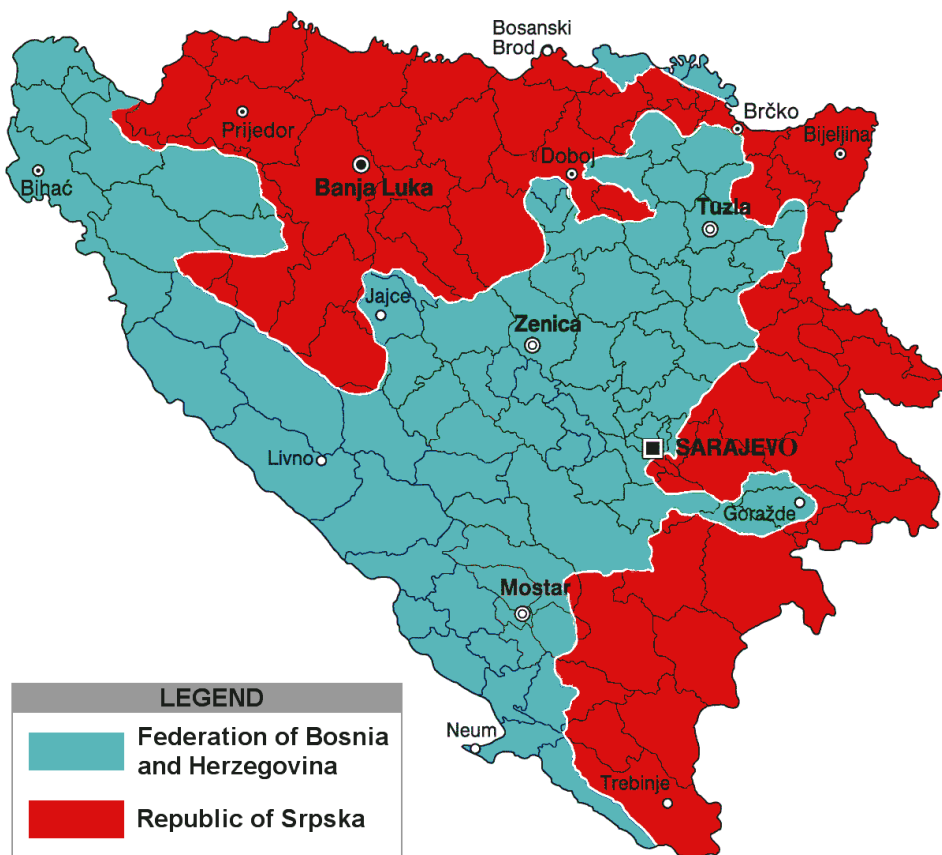
Pod záštitou Richarda Holbrooka sa 5. októbra podarilo dojednať medzi znepriatelenými stranami dohodu o všeobecnom prímerí s platnosťou od 10. októbra 1995. Zároveň sa tak všetci vzdali svojich extrémnych požiadaviek. Sarajevo odstúpilo od demilitarizácie Banja Luky a bosenský Srbi prisľúbili otvorenie koridoru zo Sarajeva do obkľúčeného Goražde. Dohoda vstúpila do platnosti o polnoci z 11. na 12. októbra, po obnovení dodávok ruského plynu. Bola to posledná podmienka Sarajeva pre odsúhlasenie vyhláseného prímeria, v poradí už 36. od začiatku bosenskohercegovských bojov. Dohliadať

nad jej splnením mali jednotky NATO. Jednania vrchných predstaviteľov Chorvátska, Srbska a BaH o konečnej mierovej dohode boli naplánované na prelom októbra a novembra. Za miesto rozhovorov bolo zvolené neutrálne územie Wright-Pattersonovej vojenskej základne pri meste Dayton, v americkom štáte Ohio.

V slabnúcich, avšak stále neutíchajúcich bojoch medzitým zomierali ďalší civilisti. Vďaka pomoci srbských dobrovoľníckych jednotiek, získali síce bosenský Srbi časť územia severozápadnej Bosny späť a v okolí Banja Luky prebiehali etnické čistky. Cieľom tejto reakcie na útek Srbov pred z juhozápadu krajiny postupujúcou chorvátskou a bosensko-hercegovskou armádou bolo vypudiť z mesta zvyšných takmer desaťtisíc nesrbov. Sarajevo zároveň žiadalo Záhreb o vydanie Fikreta Abdića, obvineného z ničenia kultúrnych hodnôt a z vojnových zločinov proti civilnému obyvateľstvu. Výzvu však Záhreb ignoroval. Pre zaistenie mieru v krajine plánovala Severoatlantická aliancia operáciu s účasťou vojakov z mnohých krajín. Pri príležitosti osláv 50. výročia OSN v New Yorku dohodli Clinton s Jeľcinom posilnenie misie v BaH ruskými vojakmi. Tí boli pridelení k Američanom, avšak pod vedením vlastného generála.

Vzhľadom k chystaným parlamentným voľbám v Chorvátsku a v reakcii na fakt, že volieb sa účastnili i bosenský Chorváti s dvojitém občianstvom a dvanástimi miestami v chorvátskom sabore, Izetbegović naznačil, že bosniacko-chorvátska federácia v BaH stále nefunguje. Bosensko-srbský parlament medzitým schválil zloženie delegácie, ktorá mala na mierových jednaniach v Daytone sprevádzať Miloševića. Američanmi i Bosniakmi mali účasť vopred zakázanú Karadžić i Mladić, obvinení z vojnových zločinov.

3. Daytonská dohoda

3-1 Holbrookov plán

67

Práve keď začínal západ BaH podliehať bosniacko-chorvátskym spojencom, vstúpilo do deja MS, ktoré strany donútilo boje zastaviť a začať rokovať. Jednania pod vedením Richarda Holbrooka a za účasti diplomatov USA a ďalších krajín kontaktnej skupiny boli v Daytone zahájené 1. novembra 1995. Zúčastnili sa ich delegácie Chorvátska, Srbska a BaH, v čele s prezidentmi Franjom Tuđmanom, Slobodanom Miloševićom a Alijom Izetbegovićom. Hlavnými aktérmi však boli americkí diplomati. Tí, aby znesvärené strany prinútili prijať konečne definitívne rozhodnutie, neváhali použiť silný politický a psychologický tlak. Na demonštráciu vojenskej i technologickej prevahy síl NATO, boli politickým vodcom napríklad premietané záznamy z bombardovania srbských pozícií alebo poskytované detailné informácie o všetkých významných vojenských objektoch každého

⁶⁷ Mapka prevzatá z <http://en.wikipedia.org/>, článok *Peace plans offered before and during the Bosnian War*, odpovedá však oficiálnej mapke zverejnenej na portáli <http://www.partitionconflicts.com>, sponzorovanom o.i. OSN či EÚ, v článku *Bosnia's Failed Peace Plans*

z nich. Naznačené im tiež bolo, že USA disponujú chýlostivými materiálmi o aktivitách jednotlivých strán z priebehu vojny. Takto pritlačení k múru, podpísali Milošević s Tuđmanom už v prvý deň jednaní dvojstrannú dohodu o mierovom riešení otázky východnej Slavonie, posledného chorvátskeho územia ovládnutého Srbmi. Prvá dohoda medzi Sarajevom a Záhrebom vznikla 9. novembra. Šlo v nej o rozpustenie vojenskej a správnej štruktúry Herceg-Bosny, o oživenie projektu bosniacko-chorvátskej federácie v BaH, a o zriadenie jej jednotnej správy.

Jednania však čoskoro začali viaznuť v kritickom bode územného členenia BaH. Aj keď Američania trvali na dodržaní princípu 51:49, výrazné teritoriálne zmeny, ku ktorým v poslednom období v BaH došlo, vývoja však nebolo možné prehliadať. Značné vychýlenie zjednaného pomeru v prospech federácie, muselo byť Srbom vykompenzované. Vrátené im tak boli oblasti na severe a západe Bosny. Problémom však naďalej zostávalo Brčko. Šlo totiž o jediný koridor spájajúci Srbov v bosenskej Krajine so srbskou východnou Bosnou a Srbskom ako takým. Srbská požiadavka na podstatné rozšírenie koridoru však u Bosniakov a Chorvátov nemala najmenšiu šancu na úspech. V okamihu, hroziacom zmarením všetkých doterajších jednaní, zasiahol americký minister zahraničných vecí Christopher. Pred troch rozhádaných prezidentov predložil celý spis s tým, že ukončenie vyčerpávajúceho krviprelievania je len v ich rukách. Bosniakom však naznačil, že zbytočné obštrukcie by ich mohli pripraviť o sympatie USA.

Po napätej noci z 20. na 21. novembra dospeli napokon vodcovia ku kompromisu a návrh mierovej dohody parafovali. Súčasťou schváleného riešenia bolo rozšírenie koridoru pri Brčku, no jeho konečný osud vložili do rúk medzinárodnej arbitráže, ktorá o ňom mala rozhodnúť po roku. „Podpis dohody okomentoval Richard Holbrook slovami: „Na papieri máme mier. Našou budúcou a najväčšou úlohou je dosiahnuť to, aby to fungovalo.“ Izetbegović prehlásil: „Bosniaci dosiahli splnenie 80-90% svojich požiadaviek“. Silajdžić k tomu poznamenal: „Nie je to možno spravodlivý mier, ale je to mier.““ ([12]s. 186) K podpisu konečnej verzie daytonskej dohody, ktorá zahŕňala i riešenie situácie v BaH, došlo následne v Paríži, **14. decembra 1995** (Vid' ďalej s. 57). Daytonská mierová dohoda tak ukončila tri a pol roka trvajúci medzietnický konflikt v BaH a vymedzila základné princípy povojnového štátne-politického usporiadania BaH. Chorvátsku zároveň navrátila okupovanú *Srbskú Krajinu a západnú Slavoniu*.

Bezprostredne po oficiálnom ukončení bojov boli zrušené hospodárske sankcie voči Srbsku a Čiernej Hore a postupne i zbrojné embargo voči bývalým juhoslovanským

republikám. Krátko na to však uskutočnenie mierových operácií v BaH ohrozilo zasadanie amerického Kongresu, počas ktorého republikáni vyzdvihli vysokú pravdepodobnosť možných obetí v radoch amerických vojakov v BaH. O naklonenie si verejnosti pre mierovú misiu sa v silne emotívnom a patriotickom televíznom prejave pokúsil prezident Bill Clinton o.i. i slovami: „Nemôžeme zabrániť vojne vždy a všade, ale môžeme zabrániť niektorým vojnám. Nemôžeme urobiť všetko, ale to, čo dokážeme, urobiť musíme.“⁶⁸ Pozitívny ohlas verejnosti i Kongresu na Clintonov príhovor nakoniec americkú misiu v BaH odobril. Kongres však za svoj súhlas žiadal Clintona o garanciu, že misia nepotrvá viac ako jeden rok, počas ktorého USA pomôžu vyzbrojiť a vycvičiť Armádu BaH.

17. novembra bolo medzinárodným súdnym tribunál v Haagu za zločiny spáchané na bosniackom obyvateľstve obžalovaných šesť vysoko postavených bosenských Chorvátov. Okrem iných šlo i o Tihomira Blaškića, generála HVO, ktorého prezident Tuđman menoval hneď na druhý deň vrchným inšpektorom chorvátskej armády.

Pár dní po rokovaníach v Daytone navštívil Miloševića tajne Karadžić vo veci záverov mierových jednaní. Milošević mu však dal jasne najavo, že s ním už v záležitostiach BaH nepočíta. Aj napriek tomu Karadžić v najbližších mesiacoch naďalej spravoval politické dianie v RS.

Príchod hlavných jednotiek medzinárodnej misie tzv. Spojené úsilie (Joint Endeavour) do BaH istilo 2600 vojakov tzv. predsunutých síl, ktorých vyslanie schválila 1. decembra v Bruseli Rada NATO.

V rovnakom období začali bosenský Srbi demonštrovať svoj nesúhlas s daytonskou dohodou. Priečilo sa im, že federácii majú pripadnúť územia stáročia obývané Srbmi (napr. Bosansko Grahovo či Glamoč na západe Bosny), a Srbom, naopak, východobosenské oblasti s historickou prevahou Moslimov (Foča, Srebrenica, Višegrad, Zvornik, atď.). Nesúhlasné reakcie vyvolávalo i zverenie srbských častí Sarajeva pod správu bosenskej vlády. Po vlne búrlivých protestov bolo usporiadané referendum s 90%-nou účasťou. 98,78% Srbov v nej vyjadrilo svoj jednoznačný nesúhlas s daytonskou dohodou. Neobľomné MS však pripúšťalo jednanie iba v jedinej veci, a to v otázke sprísnenia dohľadu jednotiek IFOR na odovzdávanie srbských štvrtí bosenskej správe. Obavy, strach a nedôvera voči tomuto rozhodnutiu vyústili do ďalšej vlny srbských emigrantov.

⁶⁸ vid' časopis Střední Evropa 12/1996, č. 56, s.40; resp. [12] Hladký, 1996 (s. 189).

Výhrady voči územnému rozdeleniu stanovenému v daytonskej dohode však nemali iba Srbi. Chorváti obviňovali Tuđmana na veľkých demonštráciách v Splite i v Záhrebe z vlastizrady za vydanie veľkej časti Posávia Srbom. Údajne mal tak oplatiť Miloševićovi postúpenie východnej Slavonie Chorvátsku. Prezident federácie BaH Krešimir Zubak chcel svoj nesúhlas s dohodou vyjadriť demisiou.

Porada ministrov OBSE zo 7. decembra v Budapešti skončila rozhodnutím o usporiadaní parlamentných volieb v BaH do 6-9 mesiacov od podpisu mieru. Na celý priebeh volieb, ako i na dodržiavanie ľudských práv a stiahnutie ťažkých zbraní mala dohliadať zvláštna misia OBSE. Na londýnskej medzinárodnej konferencii o BaH s účasťou 43 krajín bola o deň neskôr prijatá dohoda o ustanovení *medzinárodných policajných síl pre dohľad nad dodržiavaním mierových ujednaní v Bosne*. Zároveň tu bola ustanovená i *Rada pre naplnenie mieru v BaH* pod vedením Carla Bildta. Medzinárodnej konferencie sa okrem zástupcov krajín EÚ zúčastnili i členské krajiny skupiny G7, Ruska a OIS.

14. decembra 1995, len dva dni po schválení daytonskej mierovej dohody drvivou väčšinou parlamentu bosniacko-chorvátskej federácie, bolo v parížskom Elysejskom paláci Miloševićom, Tuđmanom a Izetbegovićom slávnostne podpísané jej konečné znenie. Zo strany svedkov ju potvrdili i americký prezident Bill Clinton, francúzsky prezident Jacques Chirac, britský premiér John Major, nemecký kancelár Helmut Kohl a predsedovia vlád Ruska a Španielska Viktor Černomyrdin a Felipe Gonzales. Podpisu dohody sa ďalej zúčastnili i generálni tajomníci OSN a NATO, zástupcovia štátov EÚ a mnohých ďalších krajín. Podpisom daytonskej dohody o mieri v BaH sa oficiálne ukončil najkrvavejší vojnový konflikt v Európe od skončenia druhej svetovej vojny. Zakopanie vojnovkej sekery však prinieslo väčšiu radosť a spokojnosť Západu ako hlavným aktérom. Žiaden z nich totiž podpisom dohody ani nezvíťazil, ani neprehral. Tí, ktorých 44 mesiacov neľútostných bojov do smrti pripravilo o pokojný spánok, boli však zas len nevinní civilisti, bez ohľadu na pôvod.

RB OSN vydala bezprostredne po podpise zmluvy schválila rezolúciu⁶⁹, ktorá súhlasila s rozmiestnením jednotiek IFOR v BaH pod velením jednotiek NATO. Predanie právomocí mierovej misie v BaH z jednotiek UNPROFOR na IFOR prebehlo oficiálne 20. decembra na letisku v Sarajeve.⁷⁰

⁶⁹ Rezolúcia 713/1991 z 25. septembra, dostupná v databáze rezolúcií RB OSN – Security Council Resolutions: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/405/26/PDF/N9540526.pdf?OpenElement>

⁷⁰ K daytonským dohodám viď. bližšie [13] Hladký, 1996 (s. 181-190) či [13] Hladký, 2005 (s. 286)

3.1 Zavádzanie daytonskej dohody do politickej praxe Bosny a Hercegoviny

Kroky k realizácii daytonskej dohody boli zo strany MS zahájené v podstate okamžite po jej podpise. 21. decembra 1995 sa v Bruseli konala **medzinárodná konferencia o povojnovej hospodárskej pomoci BaH**, na ktorej sa rozhodlo o poskytnutí pol miliardy dolárov na najnutnejšiu obnovu vojnou zničenej BaH. Peniaze mali krajine poskytnúť Svetová banka a štáty EÚ počas prvých troch mesiacov roku 1996. Na marec 1996 bolo zároveň naplánované rozhodnutie o poskytnutí ďalších 5,1 miliárd dolárov na roky 1996-99. Do tejto pomoci sa okrem EÚ mali zapojiť i Japonsko, islamské štáty a niektoré ďalšie krajiny.⁷¹

Do roku 1996 vstupovali obyvatelia BaH s nádejou, že to snád' bude po takmer štyroch rokoch krvavej vojny konečne rok mieru. Vojna pripravila o život viac ako 200 000 obyvateľov BaH a z vyše 2,5 ilióna ďalších urobila utečencov. Priamo či nepriamo tak pohla osudom v podstate každej bosenskej rodiny.

1.1.1 IFOR

Aj vďaka krajnému vyčerpaniu bojujúcich strán, sa vojenské aspekty daytonských dohôd podarilo naplniť rýchlo a úspešne. Pod dohľadom 55 tisícok medzinárodných vojakov jednotiek IFOR opustila Bosnu ani nie za mesiac od zahájenia vojenskej operácie väčšina cudzích ozbrojencov. Okrem oficiálnych jednotiek Chorvátskej armády a personálu Juhoslovanskej armády šlo i o srbské paravojenské formácie a viac ako tisíc dobrovoľníkov z islamských krajín. Poniektorí mudžahídi sa vyhodeniu vyhli uzavretím manželstva s miestnymi Moslimkami a následným zažiadanim o bosenské občianstvo. Do niekoľkých týždňov bola pod kontrolu medzinárodných síl odovzdaná i všetka ťažká technika.

Asi tri mesiace po zahájení mierovej misie bolo oddeľovanie znepriatelených bosenských táborov ukončené vytvorením tzv. **daytonskej línie**, 4 km širokého a 1080 km dlhého demilitarizovaného pásma, deliaceho územie BaH na dve entity – FBH a RS. Počas rokov 1996 a 1997 vnútornú situáciu v Bosne jednotky NATO (viac ako dve tretiny tvorili vojaci z USA, zvyšok z Francúzska, Nemecka, Talianska, Turecka a Veľkej Británie) stabilizovali a strety medzi príslušníkmi jednotlivých etnických skupín boli v nasledujúcich

⁷¹ [13] Hladký, 1996 (s. 192)

rokoch iba výnimočné. V roku 1997 tak mohla byť misia IFOR formálne ukončená a jej stav znížený na zhruba 37 tisíc vojakov.

2.1.1 SFOR

Dohľad nad dodržiavaním mieru následne prevzali jednotky SFOR (*Stabilisation Force*), takisto s prevahou vojakov NATO. V rámci medzinárodných oddielov IFOR/SFOR v Bosne sa v rokoch 1996 až 2001 vystriedalo i takmer šesť tisíc českých vojakov. Ich činnosť bola niekoľkokrát vysoko hodnotená velením síl NATO i vysokými politickými činiteľmi BaH. Okrem vojenskej zložky sa v BaH v rámci medzinárodného kontingentu policajných síl IPTF (*International Police Task Force*) angažovali i príslušníci českej polície.

Sarajevo bolo v marci 1996, ako znovu jednotné a otvorené mesto, zverené pod správu FBH, s výnimkou niekoľkých okrajových častí ako Lukavica či Pale, ktoré zostali v rámci tzv. Srbského Sarajeva zostali. Stále pretrvávajúca obrovská nedôvera medzi národnostnými komunitami, podporovaná Karadžićovou cieľenou nacionálnou propagandou, spôsobila, že na sarajevských predmestiach zostalo koncom roku 1996 iba asi osem tisíc bosenských Srbov. Väčšia vlna srbských navrátilcov prebehla potom v rokoch 1999-2003.

Masívna finančná podpora medzinárodných inštitúcií pomohla zahľadiť väčšinu vojnou zničeného Sarajeva už počas druhej polovice 90-tych rokov. Obnoviť sa však nepodarilo predvojnový, typicky multietnický charakter metropoly. Ďalšia vlna emigrantov prišla krátko po Dayton. Kvôli strate dôvery v rýchlu normalizáciu politických a hospodárskych pomerov v krajine opustilo rodnú zem veľa mladých a vzdelaných ľudí. Ich absencia bola v nasledujúcich rokoch citeľná vo všetkých oblastiach povojnovej rekonštrukcie BaH.

Hercegovský Mostar ožil pod spoločnou chorvátsko-bosniackou správou, no voľný pohyb obyvateľov v rámci celého mesta bol umožnený až od roku 1998. Dodnes sú však zjavné obrovské rozdiely medzi stále chudobnou bosniackou časťou a miestnymi Chorvátmi, ktorí koncom 90-tych rokov zaznamenali intenzívny hospodársky a obchodný vzostup. Za pomoci medzinárodných organizácií sa však neustále darí odbúravať vzájomné animozity oboch etník napr. opätovným vztýčením Starého mostu v roku 2003, zničeného v novembri 1993. Až čas však ukáže, či toto symbolické znovuprepojenie oboch brehov rieky vráti do mesta dôveru a vzájomnú spoluprácu.

3.1.1 EUFOR

V jednotách SFOR, nasadených v BaH v roku 1997, pôsobilo ešte v roku 2003 zhruba 12 tisíc vojakov z vyše tridsiatich krajín sveta. V júni 2004 v Istanbule rozhodlo NATO o ukončení misie do konca roku. Od 2. decembra 2004 prešla potom oficiálna správa nad dodržiavaním mierových podmienok z jednotiek NATO na vojenské jednotky EÚ – EUFOR. Tie rozmiestnili na území krajiny zhruba 7 tisíc vojakov.⁷² K ich hlavným úlohám patrilo boj proti organizovanému zločinu, spolupráca pri odmiňovaní krajiny, kontrola pohybu vojenských jednotiek alebo správa úložísk zbraní. Počas svojho pôsobenia jednotky EUFOR úzko spolupracovali s Vysokým predstaviteľom pre BaH, sarajevskou základňou NATO i s Medzinárodným súdnym tribunálom pre bývalú Juhosláviu.

4.1.1 IPTF

Ďalšou z misií vyslaných na pomoc povojnovej obnove BaH bola misia IPTF, vyslaná tentoraz OSN. Jej úlohou bolo vybudovanie profesionálnej, akcieschopnej a multietnickej polície, ktorú vojna premenila na skorumpovaný orgán, roztrieštený na tri etnicky oddelené inštitúcie. Jednotky IPTF tak asistovali pri nábore a tréningu policajtov na všetkých úrovniach. Zároveň preverovali podmienky vo väzniciach a zapájali sa do vyšetrovania závažnejších prípadov.⁷³ Podobne ako predtým IFOR, i jednotky IPTF boli do BaH vyslané na jeden rok, no vďaka opakovanému mandátu tam pôsobili až do roku 2002.

5.1.1 EUPM

EUPM ako vôbec prvá misia EÚ v rámci Európskej obrannej a bezpečnostnej politiky vystriedala od 1. januára 2003 v BaH misiu OSN IPTF. Bosensko-hercegovskej polícii pomáhala bojovať proti korupcii mimo, ale i v jej radoch a pri vytváraní a zavádzaní policajnej reformy, ako jednej z podmienok podpisu SAA.⁷⁴

3.2 Politický a právny systém povojnovej BaH

Politický a právny systém podaytonskej BaH je veľmi zložitý. Jeho časť vznikla už počas vojny, ostatné prvky stanovili zásady daytonských zmlúv, konkrétne ich Dodatok 4 -

⁷² K rozmiestňovaniu mierových jednotiek vid'. tiež:[31] Hladký: *Daytonská mierová smlouva a její uvedení do života*

⁷³ UN Department of Public Information, 2004

⁷⁴ EUPM Press and Public Information Department, 2008

Ústava BaH. Základným kameňom celého politicko-právneho systému BaH je rozdelenie jej územia do dvoch entít – Federácie BaH (FBH) s desiatimi kantónmi, pokrývajúcej 51% územia štátu a Republiky srbskej (RS) rozliehajúcej sa na 49% územia. Tá je tvorená iba obcami. Toto územné členenie odráža pomer síl dosiahnutý v závere vojny, akceptovaný všetkými vtedajšími zahraničnými i politickými subjektmi. Štátnu samostatnosť a územnú integritu BaH ako jednotného štátu by totiž zrejme predovšetkým bosenský Srbi nikdy neakceptovali.

V čele oboch entít funguje ďalej tripartitné prezidentstvo. V trojhľavom vedení štátu je vždy jeden člen z každého z konštitutívnych národov, teda Bosniak, Chorvát a Srb. Popri vlastných politických štruktúrach a administratív každej z entít⁷⁵ v štáte funguje i centrálna vláda, tzv. Rada ministrov (*Vijeće ministara*) s deviatimi rezortmi.⁷⁶ Na celoštátnej úrovni pôsobí tiež Ústavný súd BaH s medzinárodným zložením a spoločné Parlamentné zhromaždenie (*Parlamentarna skupština*)⁷⁷, rozdelené na Snemovňu reprezentantov (*Predstavnički dom*) a Snemovňu ľudu (*Dom naroda*). V oboch komorách platí prísny zákaz majorizácie niektorej z entít. Vo vedúcich funkciách sa dodržiava paritné zastúpenie všetkých národnostných skupín⁷⁸.

Úlohou tohto tzv. **konzociačného modelu** je udržať v hlboko etnicky rozdelenom štáte funkčné vládnutie. To je založené na princípe parity a snahe o dosahovanie názorového konsenzu. Ten je síce základom prijímaných legislatívnych noriem, jeho dosahovanie je však stále nesmierne obtiažne. Neustále vzájomné súperenie troch hlavných národnostných komunít sa prejavuje i v politike. Stranícka roztrieštenosť a nestabilita politických štruktúr spôsobujú značnú ťažkopádnosť celého modelu. V rokoch 1996-1997 predstavitelia jednotlivých nacionálnych strán často bojkotovali im nevyhovujúce zákonné nariadenia legislatívnych orgánov BaH.⁷⁹

⁷⁵ Konkrétne inštitucionálna štruktúra entít je pomerne zložitá a nejednotná, podrobné informácie viď napr. Vlada RS - <http://www.vladars.net>; Narodna skupština Republike Srpske - <http://www.narodnaskupstinars.net/lat>; Vlada FBH - <http://www.fbihvlada.gov.ba/>; Parlament FBH - <http://www.parlamentfbih.gov.ba/>

⁷⁶ Bližšie informácie o fungovaní a zložení bosenskohercegovejskej vlády viď na webových stránkach Rady ministrov <http://www.vijeceministara.gov.ba>

⁷⁷ Bližšie informácie k Parlamentu BaH viď na jeho oficiálnych stránkach <http://www.parlament.ba>

⁷⁸ K štruktúre podaytonskej vlády viď tiež [6] Effron, O'Brien: *Bosnia and Herzegovina* (s.2)

⁷⁹ Podrobnejší výklad konzociačného modelu možno nájsť: *Bosna a Hercegovina: etnonáboženská situace a fungování konsociačního modelu*-Markéta Smrčková/Global Politics, 2006 alebo Hladký, 2005

1.1.1 Brčko

Kompromisné riešenie problému Brčka, dopravne a strategicky dôležitého mesta na severovýchode Bosny, dôležitej spojnice medzi západnom a východom RS, je príkladom úspechu medzinárodných orgánov na stabilizácii povojnovej BaH. Mesto, v ktorom pred vojnou žilo iba asi 21% Srbov⁸⁰, dokázali bosenský Srbi počas konfliktu „vyčistiť“ od všetkých Nesrbov. Vzhľadom k spomínanému strategickému významu pre RS prideliť daytonské dohody Brčko dočasne pod správu Srbov, no s dodatkom, že o jeho konečnom politicko-správnom štatúte rozhodne po roku medzinárodná arbitráž.

V roku 1997 však arbitrážna komisia však uviedla, že v Bosne podmienky pre prijatie definitívneho riešenia otázky Brčka stále nevznikli, a tak bolo mesto ponechané Srbom na ďalší rok. V snahe urýchliť proces vnútornej stabilizácie regiónu bol však hneď v apríli 1997 vytvorený **Úrad medzinárodného supervízora** nad Brčkom. Vysokým predstaviteľom v BaH bol následne 4. apríla menovaný americký diplomat Robert William Farrand.⁸¹

Definitívnym rozhodnutím o Brčku z marca 1999 mesto nepripadlo žiadnej z entít a dnes formálne náleží obom. Prakticky však predstavuje zvláštnu samosprávnú jednotku **Distrikt Brčko**, správne rovnoprávnou s FBH a RS. Distrikt získal vysokú mieru samosprávy v podobe miestneho multietnického parlamentu, ktorý funguje oficiálne od 8. marca 2000. Dohľad nad procesom implementácie naďalej náleží medzinárodnému supervízorovi, avšak hlavná zodpovednosť za politické fungovanie nových správnych štruktúr v Brčku spadla do kompetencie spoločnej bosensko-hercegovskej vlády.

Do ďalšieho rozvoja Brčka bolo v nasledujúcom období bolo investovaných vyše 150 mil KM a v rokoch 2000-2005 sa doň vrátilo takmer 21 tisíc obyvateľov, z čoho takmer 15 tisíc Bosniakov, 3 tisíce Chorvátov a 2,5 tisíce Srbov.⁸² Dnes tak v Distrikte Brčko s rozlohou 493 km² žije zhruba 80 tisíc obyvateľov.

Cieľom celkovej stratégie politického úsilia medzinárodnej administratívy v BaH bolo čo najväčšie posilnenie integračných prvkov BaH ako jednotného štátu a zvýraznenie úlohy spoločnej, centrálnej bosenskej vlády. V tomto koncepte sa malo Brčko premeniť v ďalší samosprávny a multietnický kantón medzi FBH a RS. Postoje jednotlivých národnostných

⁸⁰ Zdroj: Hladký, 2005 (s. 305)

⁸¹ Zoznam všetkých supervízorov viď Príloha č. 6 – Supervízori nad Brčkom

⁸² Presné a aktuálne informácie o počtoch utečencov viď na webových stránkach bosenskohercegovskej pobočky Agentúry OSN pre utečencov (UNHCR): <http://www.unhcr.ba>

komunit k programu „kantonizácie“ sa rôznili. Podporovaný bol predovšetkým Bosniakmi, kým bosenský Srbi sa ideí parcelácie RS vehementne bránili.⁸³

3.3 OBSE v Bosne a Hercegovine

Ako primárny nástroj včasného varovania, prevencie konfliktov, krízového manažmentu a pokonfliktovej nápravy v Európe, zohráva hlavnú úlohu vo vytváraní a rozvoji stabilnej, mierovej, demokratickej a nezávislej BaH práve OBSE. Mandát OBSE bol ustanovený v rámci Všeobecnej rámcovej dohody pre mier GFAP (*General Framework Agreement for Peace*), uzatvorenej v Daytone. Na jej základe vyvstal pred BaH zásadný cieľ – obnova fungujúcej multietnickej a demokratickej spoločnosti. Misia OBSE, ako jedného z kľúčových aktérov pomáhajúcich transformácii BaH, zaviedla programy na podporu rozvoja demokratických politických inštitúcií, a to na všetkých úrovniach BaH, počínajúc lokálnou až po celoštátnu.

Okrem hlavnej kancelárie v Sarajeve pokrýva misia OBSE v BaH vďaka 14 rozmiestneným stanovištiam prakticky celú krajinu. Od októbra 2008 vedie misiu Američan Gary D. Robbins, zastupujúcim ministrom je skúsený ruský diplomat Vadim Igorevich Kuznetsov, riaditeľom pre politiku a plánovanie je Talian Andrea Cellino. Oddelenie administratívy a financií riadi francúzsky právnik Franc Levassour a bezpečnosť a spoluprácu od júna 2010 Nemec Victor von Wilcken. Vedením oddelenia ľudských práv bol v máji 2010 poverený Brit Richard Williams. Hovorkyňou je Bosenka Mersiha Causevic-Podzic.

Veľkým prínosom misie je pomoc pri zakladaní šiestich politických stredísk informačných zdrojov. Ich snahou je vytvorenie pluralistického a multietnického politického prostredia. Činnosť misie OBSE v BaH je zameraná na demokratizáciu, ľudské práva, vzdelávanie a bezpečnostnú spoluprácu. Pre misiu príznačné široké rozloženie síl jej umožňuje jednak veľmi úzku spoluprácu s miestnymi politikmi, úradníkmi i samotnými občanmi, zatiaľ čo personál v poli dokáže monitorovať neustále sa meniacu situáciu v krajine. Pre zaistenie konzistencie programov a postupov misie sa zladujú poľné aktivity jednotlivých regionálnych centier.

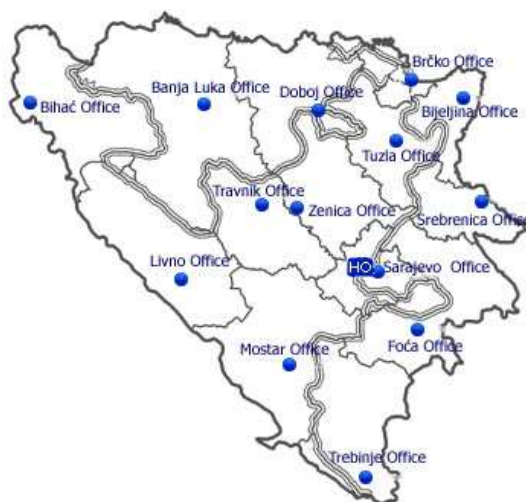
Čo sa týka konkrétnej náplne práce misie, v roku 1995 bola OBSE požiadaná o zavedenie troch kľúčových bodov Daytonskej mierovej dohody. V prvom bode šlo o organizáciu, vedenie a dohľad nad priebehom volieb a ustanovenie parlamentnej volebnej

⁸³ Podrobnejšie sa problematike Distriktu Brčko venuje Hladký, 2005

komisie; ďalej o prepracovanie a zavedenie dohody o budovaní bezpečnostných opatrení a dôvery v regionálnu a sub-regionálnu kontrolu zbraní v snahe o stabilizáciu regiónu a nakoniec o ustanovenie ombudsmana pre ľudské práva a monitorovanie situácie v oblasti ľudských práv v BaH.

V rozvoji stabilnej, mierovej a demokratickej BaH bude misia OBSE zohrávať hlavnú úlohu i naďalej. Zamerať sa chce na kľúčové oblasti reforiem v BaH, ktorými sú právna reforma, obrana, vzdelávanie, ekonómia a verejná správa. MS vytvorilo pre reformy politický impulz a definovalo agendu, ktorej napĺňanie jednotky misie intenzívne monitorujú. Do budúca je ich snahou predať čoraz viac zodpovednosti do rúk samotných občanov BaH. Dlhodobým cieľom všetkých členov MS v BaH je zanechať túto krajinu plne funkčnú, s udržateľnou demokraciou a schopnú zaujať svoje miesto v Európe.

Rok 2010 je v BaH rokom volebným.⁸⁴ Zároveň sa v ňom rozhodne i o európskej budúcnosti krajiny. Hlavnou úlohou misie OBSE pre tento rok je preto dohľad nad slobodným a spravodlivým priebehom volieb. Preto misia kladie mimoriadny dôraz na nestrannosť bosenskohercegovských médií a dostupnosť objektívnych informácií širokej verejnosti.

Obrázek 3-2 Súčasné rozloženie misie OBSE v BaH

4. Obnova Bosny a Hercegoviny

Presné štatistiky o počte obetí krvavej vojny neexistujú. Celkový počet zabitých Srbov i nesrbov od júna 1991 sa však odhaduje na 250 tisíc. Ranených však bolo približne 200 až

⁸⁴ Voľby sa uskutočnia v októbri 2010.

400 tisíc a o domov pripravila vojna minimálne 2 mil. obyvateľov bývalej Juhoslávie. Ďalším z ukazovateľov devastačných následkov vojny bolo zvýšenie indexu úmrtnosti novorodencov (IMR – *Infant Mortality Rate*) zo 7,4 na tisíc narodených v roku 1991 na 14,0 v roku 1995. Viac ako dve tretiny domov bolo poškodených, z toho pätina úplne zničených. Značné škody postihli i budovy a personál nemocníc či škôl. Priemyselný výstup klesol na 5% výstupu v roku 1990 a HDP na 20% predvojnovú úroveň. Celú krajinu zasiahla chudoba a nezamestnanosť.⁸⁵ Podľa odhadov bolo ďalej srbskými vojakmi znásilnených 20 až 50 tisíc moslimských žien. Tieto čísla však ešte nezahŕňajú obeť poslednej tragédie v Srebrenici a obeť chorvátskej invázie do Srbskej Krajiny v lete 1995.

Napriek mierne zlepšujúcej sa situácii ekonomiky BaH je štát aj dnes závislý na humanitárnej pomoci MS. Značný pokrok v obnove bol dosiahnutý v oblasti infraštruktúry a zaistenia voľného pohybu občanov. Počas vojny bolo zničených vyše 2000 km komunikácií a viac ako 70 veľkých mostov. V rokoch 1996 až 1999 poskytli na ich obnovu a rekonštrukciu medzinárodné organizácie celkom 5,1 mld. dolárov. Šlo predovšetkým o Svetovú banku a EÚ. V spomínanom období sa podarilo opraviť 60% poškodených ciest a železničných tratí, všetky mosty, 13 vodných a 12 tepelných elektrární, takmer celú telefónnu sieť a veľkú časť poškodených škôl, nemocníc a verejných budov. V oboch entitách boli tiež obnovené pravidelné autobusové linky i medzinárodné spojenia. K rýchlej obnove autobusovej siete viedli hlavne ekonomické dôvody a zvýšená emigrácia spôsobená nedostatkom pracovných príležitostí vo vojnou zničenej BaH.⁸⁶ Na rozdiel od pôsobivých hmotných prínosov povojnovej rekonštrukcie boli výsledky ekonomických reforiem a transformácie krajiny v tržnú ekonomiku skôr sklamaním. Ani zďaleka totiž neodrážali snahu, úsilie a vložené prostriedky MS.⁸⁷

Policiajné a vojenské kontroly na tzv. daytonskej línii prakticky vymizli už po roku 1998 a Bosňania sa tak mohli pohybovať po celom území štátu bez väčších obmedzení. V druhej polovici 90-tych rokov sa tiež podarilo sformovať zložitý systém politických a správnych orgánov v BaH. Ukončenie vojny však prinieslo obrovské demografické zmeny spôsobené celoplošným sťahovaním obyvateľstva, vedúce k ďalším etnickým nepokojom. Zvláštny štatút tak dostali mestá Sarajevo, Mostar, či oblasť Brčka (Vid' s.57).

⁸⁵ Odhady obetí vid'. [6] Effron, O'Brien: *Bosnia and Herzegovina* (s.1-2)

⁸⁶ Zdroj: Daytonská mierová smlouva a její uvedení do života-Ladislav Hladký/Středoevropské politické studie, č. 2-3, 2006 (s. 320)

⁸⁷ Podrobne k nezastupiteľnej úlohe Svetovej banky, MS, ale i ďalších donorov v rámci ekonomickej pomoci vid' napr. [6] Effron, O'Brien: *Bosnia and Herzegovina* (s. 3-21, 31-35)

Radikálne hospodárske reformy spracované expertami Svetovej banky boli najintenzívnejšie koncom 90-tych rokov. V tom čase bol na poste Vysokého predstaviteľa Wolfgang Petritsh, ktorý presadzoval, aby sa BaH čím skôr vymanila zo závislosti na vonkajšom svete. Pomaly sa zlepšujúca hospodárska situácia BaH viedla k poklesu nezamestnanosti na 40% v roku 2000. Aj napriek tomu 60% mladých ľudí naďalej uvažovalo o opustení svojej krajiny.⁸⁸ Návrat státisícov utečencov či presídlencov, ktorým daytonská dohoda formálne poskytovala právo slobodného návratu do pôvodných domovov, je však ešte dnes komplikovaný. Mnohé domy boli totiž vojnou zničené, alebo sa v nich medzičasom usadili iní utečenci. Dodnes sa však do Bosny každoročne vracajú státisíce ľudí.⁸⁹

Povojnová obnova so sebou priniesla i schvaľovanie nových zákonov v najrôznejších oblastiach školstvom počínajúc a ústavnými reformami končiac. V apríli 2002 boli prehlásením všetkých troch národov BaH za konštitutívne odstránené disproporcie v pôvodných ústavách jednotlivých národov. Tie považovali za konštitutívny vždy samých seba. Zmena ústavy viedla automaticky i k zmene Volebného zákona, na základe ktorej sú dnes v každej z entít okrem prezidenta i dvaja viceprezidenti, zastupujúci zvyšné dva národy.⁹⁰

1.1.1 Úrad Vysokého predstaviteľa v BaH

V snahe naučiť predákov niekdajších znepriatelených strán vzájomnej spolupráci nevyhnutnej pre fungovanie spoločného štátu, bol desiatym dodatkom daytonských dohôd ustanovený Úrad Vysokého predstaviteľa v BaH (OHR - *Office of the High Representative*). Vysokého predstaviteľa nominuje ústredie Rady pre implementáciu mieru PIC, tvorenej 55 krajinami a medzinárodnými organizáciami, riadiacimi a financujúcimi implementačný proces. Konečné rozhodnutie pri menovaní má potom RB OSN. Úrad Vysokého predstaviteľa bol poverený dohľadom nad širokým spektrom ekonomických a politických otázok od volieb, cez návrat utečencov, vládne kompenzácie, dôchodky, pracovné právo, reformu zdravotníctva, školstva i súdnictva, až po privátny sektor. Kým pôvodným centrom záujmu Vysokého predstaviteľa bola problematika ľudských práv a politická sféra, v poslednej dobe sa jeho činnosť rozširuje o ekonomické reformy.⁹¹ Súčasným, v poradí už siedmym, Vysokým

⁸⁸ Hladký, 2005 (s. 308)

⁸⁹ Presné a aktuálne informácie o počtoch utečencov vid' na webových stránkach bosensko-hercegovskej pobočky Agentúry OSN pre utečencov (UNHCR): <http://www.unhcr.ba>

⁹⁰ Bližšie ku zmenám konkrétnych zákonov Hladký, 2005 (s. 311-312)

⁹¹ Vid' tiež [6] Effron, O'Brien: *Bosnia and Herzegovina* (s. 3)

predstaviteľom je rakúsky diplomat Valentin Inzko, ktorý na tomto poste 26. marca 2009 vystriedal Slováka Miroslava Lajčáka.⁹²

Aby sa **proces implementácie**, tj. naplňovania daytonských mierových dohôd mohol posúvať vpred, prijala v roku 1997 medzinárodná *Rada pre implementáciu mieru* na svojom zasadnutí v Bonne zásadné rozhodnutie, aby Vysokému predstaviteľovi v BaH, ako rozhodujúcemu garantovi úspechu mierového procesu, boli jeho právomoci výrazne zvýšené na tzv. Bonn powers. V rámci nich má moc napr. odvolať z úradu akéhokoľvek predstaviteľa bosenskej štátnej správy či samosprávy, vrátane členov vlád a Predsedníctva BaH, ak by títo preukázateľne zámerne komplikovali alebo sabotovali naplňovanie mierového procesu. V prípade neschopnosti zvolených orgánov prejednať a schváliť nutné zákony v stanovených časových limitoch, môžu tieto zákony vstúpiť v platnosť na základe rozhodnutia a výnosu OHR. Vysoký predstaviteľ tiež môže voči politickým stranám uplatniť finančné a administratívne sankcie i zákaz ich činnosti.

Podiel Vysokého predstaviteľa na politickej stabilizácii BaH bol koncom 90-tych rokov zásadný. Aj keď jeho pôvodným poslaním bolo pôsobiť iba ako akási poistka pri realizácii daytonských dohôd, ukázalo sa, že bez jeho priamych zásahov by mierový proces v Bosne postupoval len veľmi pomaly. Významné úspechy v oblasti obnovy základných ekonomických prvkov formálne jednotného štátu a spoločných štátnych symbolov sa podarilo dosiahnuť až v poradí druhému Vysokému predstaviteľovi v BaH, Španielovi Carlosovi Westendorpovi⁹³.

Ekonomické nástroje boli, ako vlastne jediný z nástrojov použitých pri obnove BaH v druhej polovici 90-tych rokov, schopné získať čo i len minimálnu podporu projektu zachovania integrálnej BaH u bosenských Srbov. Westendorpovi sa tak podarilo sfunkčniť základný nástroj pre nutné ekonomické reformy, Centrálnu banku BaH (CBBH) (*Centralna banka Bosne i Hercegovine*)⁹⁴ a onedlho sa začalo pracovať na zavedení jednotnej celobosenskej meny. Tou skončila éra paralelného používania juhoslovanských dinárov v RS, chorvátskych kún v oblastiach obývaných bosenskými Chorvátmi a bosenských dinárov (fakticky však nemeckých mariek) na územiach kontrolovaných Bosniakmi. Od júna 1998 sa

⁹² Chronologický prehľad všetkých Vysokých predstaviteľov vid'. Príloha č. 4 – Vysokí predstavitelia pre BaH

⁹³ Súčasná organizačná schéma OHR pre roky 2009/2010 vid' Príloha č. 3 - Organizačná schéma Úradu Vysokého predstaviteľa pre BaH.

⁹⁴ Internetové stránky CBBH: <http://www.cbbh.ba/>

tak v Bosne platí konvertibilnou markou (dnes tiež nazývanou bosenská marka) s fixným kurzom voči euru: 1 EUR = 1,95 BAM.

Formou „Bonn powers“ sa Westendorpovi podarilo presadiť i nové spoločné štátne symboly BaH. Nová vlajka, štátny znak, hymna⁹⁵, ale i spoločné poznávacie značky automobilov sa začali používať vo februári 1998. Od roku 2000 má potom jednotnú a neutrálnu podobu i bosenský pas, ktorý nahradil cestovné pasy Chorvátska a Juhoslávie i neskoršiu neúspešnú podobu jednotného pasu s vyznačenou príslušnosťou k jednotlivým politickým entitám. Neexistencia bosenských hraníc však nahrávala pašovaniu a „sedej ekonomike“. To sa podarilo zastaviť prijatím Zákona o štátnej hraničnej službe s platnosťou od 13. januára 2000. Oficiálna Colná kontrola BaH ale na hraničných priechodoch začala fungovať až v roku 2002.⁹⁶

Dnešnou prvoradou úlohou OHR je dohľad nad efektívnym fungovaním štátnych štruktúr. V ekonomickej oblasti sa po úspešnej realizácii fázy rekonštrukcie sústreďuje Úrad na tržné reformy, ktoré by umožnili vytvorenie pracovných miest a stabilizovali tak bosensko-hercegovskú ekonomiku.⁹⁷

4.2 Strategické ciele Bosny a Hercegoviny

Strategickým cieľom dnešnej zahraničnej politiky BaH⁹⁸ je postupné začleňovanie do procesu európskej a transatlantickej integrácie. Snahou krajiny je členstvo v EÚ a vstup do NATO. Preto boli BaH stanovené podmienky, ktorých splnenie bude v Bosne behom na dlhú trať⁹⁹.

Prvá oficiálna ponuka krajinám Západného Balkánu k zahájeniu procesu integrácie s EÚ padla na summite EÚ v Solúne (Thessaloniki Summit EU) 12. júna 2003 a v Bosne sa stretla s pozitívnymi a nadšenými reakciami. V novembri 2003 bol Európskou komisiou (EK)

⁹⁵ Vid' Príloha č. 2 – mapa, vlajka a štátny znak podaytonskej BaH

⁹⁶ [31] Hladký: *Daytonská mírová smlouva a její uvedení do života*

⁹⁷ Zdroj: oficiálne internetové stránky OHR: <http://www.ohr.int>

⁹⁸ K hlavným cieľom zahraničnej politiky BaH vid' webové stránky Ministerstva zahraničných vecí BaH: <http://www.mvp.gov.ba>

⁹⁹ Pre zapojenie BaH do programu Partnerstvo pre mier jej bolo NATOm vytýčených niekoľko podmienok: zjednotenie velenia dovedty samostatných armád FBH a RS; vytvorenie spoločného ministerstva obrany; zredukovanie stavu armády a jej podrobenie civilnej kontrole a zlepšenie spolupráce všetkých bosenských inštitúcií s vyšetrojúcimi orgánmi Medzinárodného tribunálu pre vyšetrovanie vojnových zločinov spáchaných v bývalej Juhoslávii v Haagu.

zverejnený zoznam 16 oblastí, v ktorých musí BaH dosiahnuť podstatný pokrok, aby mohli byť aspoň zahájené jednania o podpise Stabilizačnej a asociačnej dohody (SAA) s EÚ.¹⁰⁰

16. júna 2008 podpísali konečne po niekoľkotýždňových odkladoch predstavitelia BaH v Luxemburgu predvstupovú SAA. Podpis dohody predstavuje dôležitý krok na ceste BaH k členstvu v EÚ. Bosenský premiér Nikola Spirić pri tejto príležitosti prehlásil: „Podpis SAA nám teraz otvára dvere k zvyšku Európy a zanecháva minulosť za nami.“¹⁰¹ EÚ však varovala, že krajina má pred sebou stále veľa práce, kým sa bude môcť stať plnohodnotným členom Únie. Vtedajší Vysoký predstaviteľ na margo úspechu svojho úradu zdôraznil, že cesta k členstvu v EÚ môže byť ešte dlhá a bude závisieť predovšetkým na snahe BaH. „Európska únia práve ponúkla Bosne svoju európsku perspektívu. Vstúpili sme do procesu, ale je len na Bosne a Hercegovine, ako dlho ten proces potrvá a kedy bude môcť byť odmenená členstvom v Európskej únii.“¹⁰² Okrem iného bolo Sarajevo vyzvané k posilneniu politickej stability a inštitúcií, ako i k zdokonaleniu svojho súdneho systému a boja proti korupcii. Čoraz viac je totiž badať, že daytonské usporiadanie sa stáva citeľnou brzdou pokroku v Bosne. Inštitúcie entít a kantónov, veľmi úzko napojených na vládnuce nacionálne strany sú ideálnym prostredím pre bujnenie klientelistických sietí a rozsiahlu korupciu.

Bosna je tak poslednou z krajín Západného Balkánu (s výnimkou Kosova), ktorá podpísala stabilizačnú a asociačnú dohodu. Až 10. apríla 2008 sa totiž bosenskému parlamentu konečne podarilo zavedenie kontroverznej policajnej reformy, jednej z podmienok Bruselu pre umožnenie vstupu do vyjednávacieho procesu.

4.3 Prognózy ďalšieho vývoja

Popri dôraze na precízne plnenie prístupových podmienok Bruselu a na povojnovú obnovu BaH sa akoby zabúda na fakt, že BaH je štát vytvorený umelo a viac-menej násilne, zvonku. Kamsi do úzadia sa posúva otázka, či existencia BaH ako samostatného a slobodného štátu je vôbec možná. Odborníci na bosenskú problematiku sa pritom zhodujú, že nie.¹⁰³ Tejto

¹⁰⁰ Bližšie k podmienkam vstupu BaH do EÚ vid' internetové stránky Delegácie EÚ v BaH: <http://www.delbih.ec.europa.eu>

¹⁰¹ Zdroj: www.euobserver.com zo 17.6.2009

¹⁰² Zdroj: www.euobserver.com zo 17.6.2009

¹⁰³ Nielen odborníci, ale ani samotní aktéri podpisu daytonskej mierovej dohody a povojnového usporiadania BaH v jeho dlhé trvanie neverili. Na základe materiálov, ktoré sa našli v prezidentskej kancelárii po Tudjmanovej smrti v r. 1999 vyšlo najavo, že prezident do konca svojho života veril v skoré pripojenie juhozápadnej Hercegoviny vrátane strednej Bosny a Bihaća k Chorvátsku. Podobne bol i Milošević presvedčený o pripojení RS k Srbsku. Nový chorvátsky prezident Stipe Mesić sa však od Tudjmanovej politiky dištancoval a Tudjmanov plán bol tak (aspoň nateraz) zmarený. Hladký, 2005 (s. 313)

krajine totiž chýba zásadná vnútorná dynamika spontánne sa rozvíjajúcej ekonomickej, kultúrnej, politickej a spoločenskej entity založenej na spoločných hodnotách, túžbach a sebauvedňovaní jej obyvateľov¹⁰⁴. BaH je však schopná prežiť iba kým ju budú podporovať vonkajšie mocnosti. Bez západnej vojenskej, ale najmä diplomatickej a ekonomickej prítomnosti sa rozhodne nezaobíde. Kroky Vysokého predstaviteľa sú tak iba pokusom o riešenie momentálne zablokovaného fungovania centrálnej vlády BaH. Rozhodne však nemôžu ovplyvniť fakt, že BaH skutočným štátom nie je. A ak áno, tak len výsostne umelým.

Jedným z rozhodnutí daytonských mierových zmlúv bolo i zabezpečenie odchodu všetkých zahraničných bojovníkov z BaH. Aj keď väčšina z nich skutočne odišla, niekoľkým stovkám sa podarilo v krajine zostať. Či už uzavretím manželstva s miestnymi ženami, alebo podplatením bosenských úradníkov získali i bosenské občianstvo. Mnohí z nich však majú väzby na teroristické organizácie a asi 750 zahraničných islamských bojovníkov v Bosne je veľmi efektívnymi obchodníkmi so zbraňami, peniazmi a dokumentmi umožňujúcimi prechod celým regiónom až do západnej Európy. V rokoch 1989-2002 preniklo na územie BaH desiatky tisíc cudzincov, prevažne z arabských krajín. Podľa oficiálnych údajov asi 30 tisíc z nich Bosnu nikdy neopustilo a nikto nevie, kde sa nachádzajú. Predpokladá sa u nich veľké percento vahabistov, ktorých prítomnosť v BaH značne posilní vplyv islamu v Európe a oslabí medzinárodný boj proti terorizmu. Vahabismus sa v islamských komunitách v Bosne šíri predovšetkým humanitárnymi skupinami a miestnymi obyvateľmi, ktorí sa vrátili zo sponzorovaných náboženských štúdií na univerzitách v moslimských krajinách. Tento dvojité import radikálnej islamskej viery – charitatívnymi organizáciami a navracajúcimi sa študentmi – viedol k hlbkej transformácii balkánskeho islamu. K najaktívnejším islamským radikálnym hnutiam v BaH patria *Mladí Moslimovia* a *Aktívna Islamská Mládež* (Aktivna Islamska Omladina, A.I.O.).¹⁰⁵

5. Hodnotenie aktivity medzinárodného spoločenstva

Dôležitosť úlohy MS v bosenskom konflikte je určite nepopierateľná. Ako OSN, tak i ES sa svojou činnosťou jednoznačne pričínili k uzavretiu mieru medzi znepriatelenými stranami. Chvályhodné boli aktivity OSN v rámci procesu udržiavania mieru prostredníctvom humanitárnej pomoci, diplomatické snahy ES primäť juhoslovanských predákov k mierovým

¹⁰⁴ Podrobne k pokroku a výsledkom BaH v jednotlivých oblastiach vid'. [6] Effron, O'Brien: *Bosnia and Herzegovina* (s. 21-30)

¹⁰⁵ Podrobnejšie sa problematike islamského radikalizmu v BaH venuje článok *Islamský radikalismus v Bosně a Hercegovině*-Michal Vačkář/Global Politics, 2007

jednaniam i cesta tvrdých sankcií voči Juhoslávii kvôli rozpútaniu násilia v BaH, ktorú razili USA. Napriek všetkému úsiliu bol však ich efekt na boje v BaH prakticky mizivý. „MS sa ukázalo byť neschopným konflikt ukončiť, či zabrániť hrubým porušovaniu pravidiel vojny po celom území BaH. Spravilo príliš málo pre to, aby pôvodcovia vojnových zločinov poniesli za svoje činy zodpovednosť.“¹⁰⁶

Vo vysoko sebakritickej správe z roku 1999 o pôsobení jednotiek OSN v BaH priznala Organizácia zlyhanie v snahe zachrániť obyvateľov Srebrenice pred srbským útokom. Svoj diel zodpovednosť si však musia uvedomiť členské štáty OSN, a to predovšetkým USA ako najväčší z nich. K rozhodnutiu o zaútočiť na srbské pozície a ukončiť tak vojnu primáli Billa Clintona a Ala Gorea až šokujúce zábery srebrenického masakru tisícov moslimov. Je naozaj otázne, či je vôbec možné, aby sa informácie o najkrvavejšom masakre v Európe od roku 1945 do USA nedostali skôr. Tak či onak, práve srebrenický prípad vzkriesil medzi západnými politickými a vojenskými špičkami diskusie o pokračovaní misie OSN v BaH. Republikánsky senátor Robert Dole na margo kontroverznej misie prehlásil: „Doba predstierania skončila. [...] “Misia OSN v Bosne sa nepodarila.”¹⁰⁷ Hovorca republikánov v Snemovni reprezentantov ho potom doplnil slovami: “Posledný vývoj v Bosne je najväčšou potupou pre západnú demokraciu od 30. rokov.”¹⁰⁸ Pre amerických republikánov však neúspech v Bosne iba hral do karát. V blížiacich sa prezidentských voľbách ním dokladali neschopnosť Clintonovej administratívy. Bez ohľadu na to, či bolo oneskorenie amerického zásahu do vývoja udalostí spôsobené množstvom dezinformácií alebo zámerným vypočutím iba jednej strany konfliktu, vďaka tomuto zaváhaniu padlo mnoho ďalších nevinných obetí.

5.1 USA

V auguste 1991, vyhlásil v americkom kongrese demokrat Lee H. Hamilton na margo rodiaceho sa konfliktu na Balkáne, že Amerika sa na neho zameria svoju pozornosť, „keď bude vojna pokračovať, keď sa násilnosti rozšíria a keď zahynie viac ľudí...”¹⁰⁹ r S odstupom času a s prihliadnutím na reakcie zvyšku sveta však nemožno USA odoprieť, že v tomto konflikte zohrali prím. Ved' práve USA sa podarilo vojnu v BaH zastaviť a navrhnúť aspoň krajne prijateľné mierové riešenie.¹¹⁰

¹⁰⁶ [17] Nizich: *War Crimes in Bosnia-Herzegovina* (s. 99)

¹⁰⁷ Vid' MF Dnes, 13.7.1995 (s.6).

¹⁰⁸ Vid' MF Dnes, 18.7.1995 (s. 5).

¹⁰⁹ [29] Woodward, 2000 (s. 169)

¹¹⁰ [13] Hladký, 1996 (s. 204-207)

Za obrovskú chybu sa často považuje i medzinárodné uznanie BaH v apríli 1992, ktoré je však v kontexte predchádzajúceho uznania Slovinska a Chorvátska pomerne nelogické. Pre samostatnosť totiž hlasovala väčšina obyvateľov BaH. Tento krát sa o urýchlenie uznania pričinili USA. Nie však s úmyslom ukončenia vojny, ale s cieľom teritoriálnej izolácie Bosny. V prípade neuznania BaH by totiž vojna prebiehala ako vnútorná záležitosť „zvyškovvej Juhoslávie“, do čoho by potom nikto z vonku zasahovať nemohol. Izoláciou Bosny sa tak podarilo ušetriť krvavých bojov Sandžak, Kosovo a Macedónsko, kam by sa v opačnom prípade nepokoje s najväčšou pravdepodobnosťou presunuli tiež.

5.2 EÚ

Snád' i kvôli obavám o bezpečnosť vlastného kontinentu, prejavilo v roku 1991 väčší záujem o udalosti na Balkáne ES. Luxemburský minister zahraničných vecí Jacques Poos sa vtedy vyjadril, že nadišla „hodina Európy“¹¹¹. Nešlo však o žiadne razantné opatrenia, keďže Európu v tej dobe zamestnávalo hlavne euro a na nejaké nezhody na Balkáne nezostával čas. Ako to vystihol jeden z holandských predstaviteľov: „Sme príliš rozdelení medzi seba, aby sme boli schopní stanoviť vedenie.“¹¹² V podstate jedinou reakciou Európy tak bolo zavedenie embarga na dodávky zbraní, čo však v konečnom dôsledku iba nechalo jednu stranu konfliktu bezbrannú proti agresorovi vyzbrojeného zo skladov JLA.¹¹³ Akékoľvek snahy ES o ukončenie násilia, ako v Chorvátsku, tak i v Bosne, boli hatené nedostatkom konsenzu, vedenia a politickej vôle. Aktívnejšie sa však ES správalo v Chorvátsku. V prípade Bosny už dúfalo, že vedenie prevezmú USA.

Veľká Británia a Francúzsko sa snažili do konfliktu zapojiť hlavne diplomaticky, uprednostňovali však skôr zdržanlivý postoj. Vďaka väzbám na Belehrad ešte z dôb prvej svetovej vojny, sa im totiž nedarilo udržiavať nestrannosť. V záujme objektívnosti ale treba dodať, že ich zastúpenie v jednotkách UNPROFOR bolo celkovo najväčšie.

V počiatočných fázach rozpadu Juhoslávie nemal nikto jasnú predstavu o tom, ako by bolo možné vývoj udalostí ovplyvniť. Pomerne dlho sa svet bránil myšlienke rozdelenia federácie. Obával sa predovšetkým možného precedentu pre krajiny ZSSR. „Ak bola vo vzťahu k Juhoslávii učená zo strany MS chyba, tak to bolo už v januári 1992 pri rozhodnutí európskych štátov uznať rýchlo a v podstate bez väčších politických podmienok nielen

¹¹¹ *Conflict in Yugoslavia, Europeans Send High-Level Team*, Riding, 1991

¹¹² Drozdiak William: *EC Leaders Debate Tougher Policy on Bosnia*, The Washington Post, June 27, 1992

¹¹³ Zbrane JLA prenechané bosenským Srbom im totiž umožnili získať už počas prvého roku konfliktu kontrolu nad 70% územia krajiny. [1] Allcock, 1998

etnicky homogénne Slovinsko, ale tiež národnostne silne premiešané Chorvátsko.“¹¹⁴ Toto rozhodnutie urýchlilo predovšetkým Nemecko pod tlakom svojho vnútropolitického diania, ale tiež kvôli hospodárskym a politickým záujmom na severozápade Balkánu. Napriek tomu, že v ďalších fázach konfliktu sa už radšej neangažovalo, zostalo Nemecko prakticky jedinou spomedzi krajín ES, ktorá sa k situácii v Bosne postavila aktívne. I po ukončení bojov hospodárske záujmy Nemecka v BaH pretrvávali a práve v Nemecku našiel svoj nový domov i najväčší počet bosenských utečencov. Zmiernením svojich imigračných obmedzení, ich prijalo Nemecko 205 000. Pomocnú ruku podalo i Švajčiarsko, ktoré na svojom území prichýlilo 1000 ďalších.¹¹⁵

Mnohé z ostatných krajín Európy však miesto prijímania utečencov preferovali cestu štedrej humanitárnej a finančnej pomoci. Postarať sa o svojich utečencov a vyhnancoch podľa nich mali sami Chorvátsko a BaH. Utečenci tak často zostávali dlhé hodiny na medzinárodných hraniciach. Na tej chorvátsko-slovinskej zostalo 2000 Bosňanov, keď ich Slovinsko prijať odmietlo a Chorvátsko malo čo robiť so 630 000 utečencami a na prichýlenie ďalších chýbali prostriedky. Bosňania tak boli ponechaní na hraniciach v nádeji, že sa o nich postará zvyšok Európy. Vlak s utečencami však odmietlo prijať Rakúsko i Taliansko. Až po tom, čo počas 48 hodín strávených na slovinsko-chorvátskom pohraničí zomrelo vo vlaku vyčerpané dieťa, Rakúsko utečencov nakoniec prijalo.¹¹⁶ Ďalším argumentom, prečo humanitárna pomoc nebola v prípade bosenského konfliktu vhodným nástrojom pomoci, je fakt, že mnoho vyhnancov nebolo na úteku kvôli bojom ako takým, ale v dôsledku etnických čistiek srbských jednotiek. Vyše 850 000 ľudí¹¹⁷ vyhnaných zo svojich domovov sa presídlilo do miest Goražde, Bihać, Tuzla a Sarajevo. Poskytovanie humanitárnej pomoci im však nijak negarantovalo ochranu pred ďalšími útokmi s diskriminačnými motívami. Túto situáciu vystihol komentár v jednom z článkov New York Times z 15. júla 1992: „Čo dobré im (Bosňanom) prinesie jedlo do žalúdka, keď sú ich žalúdky rozrezané.“¹¹⁸

Ďalšou politickou tragédiou v bosenskom konflikte bolo i vylúčenie Juhoslávie zo Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) iniciované Dánskom. Za často vytýkaným príliš dlhým otáľaním Západu s vojenským zásahom však stoja i geo-politické dôvody. Každý

¹¹⁴ Hladký, 1996 (s. 205)

¹¹⁵ [17] Niezich, 1992 (s. 125)

¹¹⁶ [17] Niezich, 1992 (s. 125)

¹¹⁷ [17] Niezich, 1992 (s.125)

¹¹⁸ *The Well-Fed Dead in Bosnia*, The New York Times, July 15, 1992

zásah do situácie by totiž znamenal „pridržiavanie“ jednej z bojujúcich strán, čo by mohlo spustiť vlnu reakcií mnohých krajín.

Ani monitorovacia misia ES neskončila úspešne. Pôvodne vyslaná do Chorvátska a postupne rozširovaná i na územie BaH dohliadala na dodržiavanie prímeria a ďalších bodov mierovej dohody. Po zavraždení člena misie 2. mája¹¹⁹ v Mostare, ES misiu hneď na ďalší deň odvolalo. Posledných 12 členov misie opúšťalo Sarajevo 12. mája so slovami, že ich ďalší pobyt v hlavnom meste by bol príliš nebezpečný.¹²⁰

Jednoduché neboli ani diplomatické vyjednávania, ktoré ES iniciovalo už od samotného prepuknutia konfliktu v polovici roku 1991. Jeho snahou bolo udržať federáciu ako celok, kým strany nedôjdu k mierovému riešeniu sporov.¹²¹ Neúspech vyjednávaní pramenil predovšetkým z nedostatku vôle všetkých zúčastnených, ale predovšetkým Srbov. Strany sa neraz zdanlivo dohodli a podpísali záväzky z dohôd plynúce, väčšinou ich však žiadna z nich plniť nehodlala. Politickými špičkami podpísané prímerie nedodržali chorvátske, ani moslimské sily. Zo srbskej strany neprebíhali v dobrej viere ani samotné vyjednávania. Karadžić s Miloševićom podpísané prímeria porušovali prakticky neustále. A ES vynakladalo viac úsilia na to, aby si neukáznené strany naklonilo, ako na verejné odsúdenie ich správania. Vina za páchanie násilností v BaH je tak na strane všetkých zúčastnených. Ako vo svojej správe zdôrazňuje organizácia Helsinki Watch: „je sotva možné prispieť k ukončeniu krviprelievania, ak žiaden z aktérov neprejavuje čo i len najmenšiu ochotu dospieť k vzájomnej dohode“.¹²²

5.3 Ostatné krajiny

Ani Rusko sa v juhoslovanskom konflikte nezachovalo hrdinsky. Po nedávnom páde v podobe zániku ZSSR v r. 1991 chcelo balkánsky problém využiť na svoje veľmocenské vzkriesenie. Kvôli jeho tesným väzbám na Srbsko ho však Západ pri mnohých rozhodnutiach ignoroval. Dôležitú úlohu však zohrali, ako už bolo spomenuté, islamské štáty. Okrem motívov humanitárnych však mnohým z nich šlo o motívy politicko-ideologické¹²³. Pre Bosniakov však predstavovali prakticky jedinú skutočnú pomoc a podporu, a tak ju ochotne prijímali.

¹¹⁹ [17] Niezich, 1992 (s. 76-89)

¹²⁰ Silber Laura and Dempsey Judy: *The Financial Times*, May 13, 1992

¹²¹ [29] Woodward, 2000 (s. 155-157)

¹²² [17] Nizich, 1992 (s. 121)

¹²³ Predovšetkým Irán, Turecko, Saudská Arábia, Líbya a.i.

„MS po skončení nedávnej vojny v priestore bývalej Juhoslávie súhlasilo s tým, aby jedným z nových štátov v oblasti juhovýchodnej Európy zostala mnohonárodná, územne integrálna Bosna a Hercegovina. Zmyslom existencie tohto štátu má byť upokojenie stále napätých politických pomerov na Balkáne. Na vonkajšom svete, v súčasnej dobe v prvom rade na EÚ, bude preto tiež najviac záležať, či dopomôže Bosne ku skutočnému mieru a stabilite.“¹²⁴

¹²⁴ [11] Hladký, 2005 (s. 349)

Záver

V roku 2010 si svet pripomína pätnáste výročie od ukončenia najtragickejšieho vojnového konfliktu na území Európy od skončenia druhej svetovej vojny. Udalosti pomaly zapadajúce prachom tak médiá znovu oživujú a verejnosti sa okrem pripomenutia tragických udalostí prezentujú aj informácie o aktuálnej situácii v jednotlivých krajinách bývalej Juhoslávie. Večným problémom týchto štátov asi ešte dlho zostane nemožnosť skutočného oddelenia republík. Vďaka častým zmenám hraníc jednotlivých štátov a vzájomnej premiešanosti juhoslovanských národov akékoľvek „spravodlivé“ rozčlenenie regiónov na etnickom princípe prakticky nepripadá do úvahy. Táto skutočnosť v kombinácii s horkokrvnosťou južnoslovanských národov vyvolala v minulosti mnoho napätých situácií. Pri tej poslednej svet, z globálne politických dôvodov, pomerne dlho veril v udržanie jednotnej Juhoslávie a ES i USA príliš dlho váhali s radikálnejším zásahom do vývoja udalostí na západnom Balkáne. Dodnes kritizovaný nezáujem MS o Balkán v období rodiaceho sa konfliktu, neskorá reakcia a séria neúspešných pokusov o vyjednanie mieru podlomili sebavedomie OSN, EÚ i USA. Pre zachovanie objektívnosti je však nevyhnutné pripomenúť, že na zahraničím ponúkaných riešeniach sa juhoslovanskí politici nevedeli a vlastne ani neboli ochotní dohodnúť. V tomto kontexte preto jednostranná kritika MS určite nie je namieste. Vôľa zúčastnených prijať pomocnú ruku zahraničia a ochota jednať je totiž prvým a základným krokom k urovnaniu pomerov. Táto skutočnosť teda vyvracia druhú časť stanovenej hypotézy o zdĺhavosti fázy vyjednávania mieru, na ktorej teda nesú podstatný diel viny hlavní aktéri bojov.

Od ukončenia konfliktu však BaH prešla kus cesty. Aj keď sa vydala správnym smerom, cesta to bola, je a asi ešte dlho určite bude trnistá. A povestné polená si pod nohy kladie paradoxne hlavne sama. Dnešná BaH je vlastne produktom daytonského mieru, ktorý ju rozdelil na dve entity, akési štátiky v štáte, oddelené päťkilometrovým koridorom, brániacim vzniku nového konfliktu. Keď mala byť bývalá Juhoslávia neudržateľná kvôli neprekonateľným etnicko-náboženským rozdielom národov v nej žijúcich, dnešná BaH nie je potom nič iné, ako Juhoslávia v malom. Nemali by sme preto podliehať ilúzii zneškodnenia povestného balkánskeho sudu pušného prachu daytonským mierom. Vnútené prímerie, ťažkopádny politický a právny systém, stále prítomný nacionalizmus, napätie v spoločnosti, zlá ekonomická situácia a i dnes nevyhnutný medzinárodný dohľad nad vývojom situácie v BaH svedčia o jedinom. Sen MS o premene BaH v samostatný a demokratický štát

v podmienkach trvalého mieru má dnes pätnásť rokov. Alebo žeby jeho naplnenie plánovali autori na rok, v ktorom dosiahne plnoletosť? Ak by sa Bosne podarilo prekročiť brány EÚ v roku 2013, mohol by sa tento príbeh skončiť hepiendom. Diskusie odborných kruhov sa však venujú skôr tomu, aký dlhý život čaká štát s pätnásťročným bajpasom v podobe OHR. Priemerná životnosť skutočného bajpasu je 10-12 rokov, pričom „operácia ochorenie nelieči, ale odstraňuje jeho prejavy“.¹²⁵ Analogicky je tak i voperovanie OHR do srdca BaH akousi zárukou jej fungovania, budiacou dojem, že BaH je štát ako každý iný. Otázne je, či by bolo možné rovnakú analógiu použiť i v prípade „odumretia“ bajpasu, teda zrušenia OHR. Nevypĺvali by na povrch skutočné prejavy ochorenia v podobe stále prítomného nacionalizmu a medzietnických problémov? To je už úvaha nad rámec tejto práce.

V úvode stanovená hypotéza o nedostatočnom zásahu MS do vývoja udalostí v BaH tak bola potvrdená. Okrem pomerne dlhého otáľania s reakciou pôsobili aktivity MS skôr zmätene a nepremyslene. Na druhej strane nemožno jeho snahy absolútne odsúdiť. Pokusov o ukončenie bojov bolo niekoľko a úsilie vynaložili ako OSN či EÚ, tak i USA. Vytknúť im však musíme nejednotnosť v rozhodovaní a sústredenie sa na menej efektívne, možno dokonca kontraproduktívne činnosti ako humanitárna pomoc, či použitie sily. Aj dnešná situácia v BaH demonštruje intenzívnu zainteresovanosť MS na jej vývoji, stále pretrvávajúce problémy a nevyhnutnosť každodenného medzinárodného dohľadu však znovu svedčia o medzerách v efektívnosti tejto pomoci.

Celkom na záver si dovoľím poznamenať, že hrozba nacionalizmu v Európe ešte zďaleka nie je zažehnaná. Nie len horkokrvní Balkánci, ale i ostatné krajiny, a to predovšetkým národy postkomunistickej východnej Európy čelia tomuto problému dnes a denne. A rýchlym tempom pokračujúca globalizácia xenofóbne nálady iba podporuje. Problematika nacionalizmu je veľmi krehká a vyžaduje delikátne zaobchádzanie. V žiadnom prípade však nesmie byť prehliadaná žiadnym z národov a politické špičky každej krajiny by ju mali mať túto hrozbu neustále na pamäti. Kiež by boli skúsenosti z bývalej Juhoslávie výrazným mementom a hroziacim prstom pre celý svet, aby sa podobné hrôzy už nikdy a nikde neopakovali.

¹²⁵ Pekár Filip, MUDr: *Aorto-koronárne premostenie (bajpas)*,
<http://www.cardio.sk/sk/kardiochirurgia/kardiochirurgicke-vykony/aorto-koronarne-premostenie/>

Literatúra

- [1] Allcock J.B.: *Conflict in the former Yugoslavia: an encyclopedia*, Oxford: ABC-CLIO, 1998
- [2] Berdal Mats R., Economides Spyros: *United Nations Interventionism, 1991-2004*, Cambridge University Press, 2007
- [3] Burg Steven L., Shoup Paul S.: *The War In Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict And International Intervention*, M.E. Sharpe, New York, 1999
- [4] Cushman Thomas and Meštrović Stjepan G.: *This Time We Knew: Western Responses to Genocide in Bosnia*, New York University Press, New York and London, 1996
- [5] Denitch Bogdan Denis: *Ethnic nationalism: the tragic death of Yugoslavia*, University of Minesota Press, 1996
- [6] Effron Laurie, O'Brien F. Stephen: *Bosnia and Herzegovina: Post-Conflict Reconstruction and the Transition to a Market Economy: an OED Evaluation of World Bank Support*, World Bank Publications, 2004
- [7] Ghali Boutros Boutros: *Soldiers for Peace*, New York: Facts On File, Inc., 1996
- [8] Gow James: *Triumph and Lack of Will: International Diplomacy and the Yugoslav War*, Columbia Press University, New York, 1997
- [9] Greenberg M. C., McGuinness M.E.: *From Lisbon to Dayton: International Mediaton and the Bosnia Crisis*, v Barton J.H., Greenberg M.C., McGuinness M.E.: *Words over War: Mediation and Arbitration to Prevent Deadly Conflict*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2000
- [10] Hall D., Danta D., eds. *Reconstructing the Balkans*, Chichester 1996
- [11] Hladký Ladislav: *Bosenská otázka v 19. a 20. století*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno 2005
- [12] Hladký Ladislav: *Bosna a Hercegovina-Historie nešťastné země*, 1. vyd., Brno, nakladatelství Doplněk, 1996
- [13] Hladký Ladislav: *Jugoslávská krize a její historické souvislosti*, nakladatelství a vydavatelství H&H, Jinočany, 1993

- [14] Hoffman, S.: *Yugoslavia: Implications for Europe and for European Institutions*. V Ullman R. H.: *The World and Yugoslavia's wars*, Council on Foreign Relations Press, New York, 1996 (s. 97-121)
- [15] Lampe John R.: *Yugoslavia as History: Twice There Was a Country*, 2nd ed., Cambridge University Press, New York, 2000
- [16] Meier Viktor: *Yugoslavia: A History of Its Demise*, trans. Sabrina P. Ramet, Routledge, London and New York, 1999
- [17] Nizich Ivana: *War Crimes in Bosnia-Hercegovina*, Helsinki Watch Report (Organization: U.S.), Human Rights Watch, New York, 1992
- [18] Pavković Aleksandar: *The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism and War in the Balkans*, St. Martin's Press, New York, 2000
- [19] Pelikán Jan: *Jihoslovanská krize. Kořeny a souvislosti*, Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, Praha, 1996
- [20] Pelikán Jan, Tejchman Miroslav: *Dějiny Jugoslávie (1918-1991)*, Univerzita Karlova, Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Praha, 1996
- [21] Rogel Carole: *The Breakup of Yugoslavia and the War in Bosnia*, Greenwood Press, Westport CT, 1998
- [22] Sloan Elinor C.: *Bosnia and the New Collective Security*, Praeger, Westport CT, 1998
- [23] Šesták Miroslav a kolektiv: *Dějiny Jihoslovanských zemí*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1998
- [24] Thomas R.G.C., Friman H. R., eds. *The South Slav Conflict*, New York 1996
- [25] Udovički Jasminka and Ridgeway James: *Burn This House, The Making and Unmaking of Yugoslavia (Revised and Expanded)*, Duke University Press, 2000
- [26] Weiss Thomas G., *Collective Spinelessness: U.N. Actions in the Former Yugoslavia*, in *The World and Yugoslavia's War*, Council of Foreign Relations Press, New York, 1996
- [27] Weithman Michael W.: *Balkán. 2000 let mezi východem a západem*, Vyšehrad, Praha, 1996
- [28] Wilmer Franke: *The Social Construction of Man, the State, and War: Identity, Conflict, and Violence in the Former Yugoslavia*, Routledge, New York, 2002

- [29] Woodward, S.L: *Costly Disinterest: Missed Opportunities for Preventive Diplomacy in Croatia and Bosnia and Herzegovina, 1985-1991* v Jentleson, B. W: *Opportunities missed, Opportunities seized: Preventing Diplomacy in the Post-Cold War World*, Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2000
- [30] Woodward, S.L: *The Security Council and the Wars in the Former Yugoslavia*, v Lowe V., Roberts A., Welsh J. & Zaum, D.: *The United Nations Security Council and war: the evolution of thought and practice since 1945*, New York: Oxford University Press Inc., 2008

odborné články:

- [31] Hladký Ladislav: *Daytonská mierová smlouva a její uvedení do života*, Středoevropské politické studie, č. 2-3, 2006
- [32] Magaš Branka: *The Destruction of Bosnia-Herzegovina*, New Left Review, Vol. a, 1992
- [33] Milošević Marko: *Small Steps Into The Big Picture: Challenges And Obstacles To Serbia's Participation In Multinational Operations*, Western Balkans Security Observer – English Edition, issue 16/2010 (s. 3-13), dostupné na webových stránkach Central and Eastern European Online Library: www.ceeol.com
- [34] Smrčková Markéta: *Bosna a Hercegovina: etnonáboženská situace a fungování konsociačního modelu*, Global Politics, 2006
- [35] Vačkář Michal: *Islámský radikalismus v Bosně a Hercegovině*, Global Politics, 2007

d'alšie zdroje

- [36] www.bosna.cz
- [37] http://www.tyzden.sk/sk/svet/o_krajine-nekrajine.php?searchstring=budovania
- [38] *Bosenskohercegovská pobočka Agentúry OSN pre utečencov (UNHCR)*
<http://www.unhcr.ba>
- [39] *Činnosť OBSE v BaH* http://www.oscebih.org/oscebih_eng.asp
- [40] *Daytonská dohoda* <http://www.ohr.int>
- [41] *Gendercída* http://www.gendercide.org/case_srebrenica.html
- [42] *Islámský radikalizmus* <http://muslimskelisty.cz/>

- [43] *Prognózy* <http://blog.aktualne.centrum.sk/blogy/milan-nic.php>
http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=444
- [44] *Úrad vysokého predstaviteľa* <http://www.ohr.int>
- [45] *Zahraničná politika BaH* <http://www.mvp.gov.ba>
- [46] *Zapojenie BaH do Rady Európy* www.coe.int

Prílohy

1. Daytonská dohoda
2. Mapa, vlajka a štátny znak podaytonskej Bosny a Hercegoviny
3. Organizačná schéma Úradu Vysokého predstaviteľa pre Bosnu a Hercegovinu
4. Vysokí predstavitelia pre Bosnu a Hercegovinu
5. Brčko
6. Supervízori nad Brčkom
7. Odhady HDP a HDP per Capita pre BaH
8. Vysvetlivky

Príloha č. 1 – Daytonská dohoda

Daytonská dohoda je dokumentom veľmi komplikovaným a rozporuplným. Viera jej tvorcov, amerických politikov a diplomatov v rýchly stabilizačný účinok mierovej situácie a oktrojovaného ústavného systému bola možno trochu naivná. Dohoda sa totiž snažila udržať BaH ako štát jednotný, no zároveň fakticky odsúhlasila jeho vnútorné politické rozdelenie na Federáciu BaH a Republiku srbskú. V podmienkach, za ktorých sa však celý konflikt strhol a vyvíjal však nebolo možné situáciu vyriešiť inak, ako všestranným kompromisom. Zúčastneným stranám bolo nutné ponechať pocit, že táto vojna síce nemá víťaza, nemá však ani porazených. Paradoxom daytonského mieru je, že ho podpísali tí istí ľudia, ktorí stáli i za počiatkom krvavého konfliktu. Dohoda v Daytone nebola podpisovaná iba kvôli politickej sile a vplyvu americkej diplomacie, ale i preto, že takmer štvorročná vojna bojujúce strany značne vyčerpala. Napriek tomu, že je Dayton dodnes chápaný ako určitý diktát zvonku, znepriatelené tábory sa k inému riešeniu samy dopracovať neboli schopné. Kruté zabíjanie by tak pravdepodobne trvalo omnoho dlhšie.

Hlavné ustanovenia mierovej dohody z Daytonu

- Bosna a Hercegovina zostane zachovaná ako jednotný štát v súčasných hraniciach, územne však bude rozdelená medzi Republiku srbskú, ktorej pripadne 49% a bosniacko-chorvátsku federáciu s 51% územia.
- Nová ústava BaH stanovila, že ústredná moc v krajine pripadne trojčlennému Predsedníctvu republiky (tvoreného dvoma členmi z federácie a jedným zástupcom RS), dvojkomorovému parlamentu (zloženého zo Snemovne ľudu a Snemovne reprezentantov, každá z nich tvorená z 2/3 zástupcami federácie a z 1/3 zástupcami RS), republikovej vláde, ústavnému súdu a ústrednej banke. Popri tom bude mať každá z entít vlastné predsedníctvo i parlament.
- V kompetencii ústrednej vlády bude zahraničná politika, uplatňovanie zákonov, clo, spoločná mena, dohľad nad vnútornými komunikáciami a kontrola leteckej prevádzky.
- Hlavné mesto BaH Sarajevo bude jednotným a otvoreným mestom pod správou federácie BaH.

- Východobosenská bosniacka enkláva Goražde bude pozemným koridorom prepojená s územím bosniacko-chorvátskej federácie.
- O budúcnosti brčského koridoru pod správou RS, rozhodne po roku medzinárodná arbitráž.
- Do 30 dní od podpisu mierovej dohody musia všetci cudzí vojaci s výnimkou síl OSN opustiť územie BaH a jednotky znepriatelených strán sa musia stiahnuť za dohodnutú líniu prímeria.
- Po oboch stranách dohodnutej línie sa vytvorí 2 km široké pásmo separácie a do 120 dní musia strany stiahnuť svoju ťažkú výzbroj do kasární.
- Mierové sily OSN vystriedajú v dohľade na dodržiavanie mieru a bodov mierovej dohody mnohonárodnostné sily IFOR pod vedením NATO. Sily IFOR budú zmocnené k aktívnej obrane v prípade potreby a tiež k zatknutiu akéhokoľvek vojnového zločincina v BaH. Nebudú však po nich pátrať.
- Pre civilné komponenty medzinárodnej mierovej operácie v BaH budú vytvorené zvláštne orgány, o.i. i jednotky medzinárodnej civilnej polície.
- Do 6-9 mesiacov od podpisu mierovej zmluvy v Paríži sa pod dohľadom OBSE uskutočnia v BaH voľby do všetkých ústredných republikových orgánov a tiež do orgánov jednotlivých entít.
- Obyvatelia BaH majú právo slobodného pohybu po celom jej území, utečenci majú právo na návrat do svojich domovov alebo na spravodlivú náhradu. Majú tiež právo zúčastniť sa volieb vo svojich pôvodných bydliskách.
- Všetky strany sa zaväzujú k prepusteniu všetkých civilných i vojnových zajatcov.
- V BaH bude ustanovená funkcia ombudsmana a zvláštny Úrad pre ľudské práva, skúmajúci prípady porušovania ľudských práv na celom území BaH.
- Osoby obžalované medzinárodným súdnym tribunálom v Haagu z vojnových zločinov, sa v BaH nesmú uchádzať o žiadne volené funkcie. Všetky strany sa zaväzujú spolupracovať s medzinárodným súdom.
- Od RB OSN sa očakáva prijatie rezolúcie rušiacej embargo na predaj zbraní republikám bývalej Juhoslávie, a to do šiestich mesiacov od podpisu mierovej dohody a zrušenie hospodárskych a diplomatických sankcií voči ZRJ.

Príloha č. 2 – mapa, vlajka a štátny znak podaytonskej BaH

0-1 Mapa podaytonskej Bosny a Hercegoviny

126

Bosnia and Herzegovina
Flag

Emblem of Bosnia
and Herzegovina

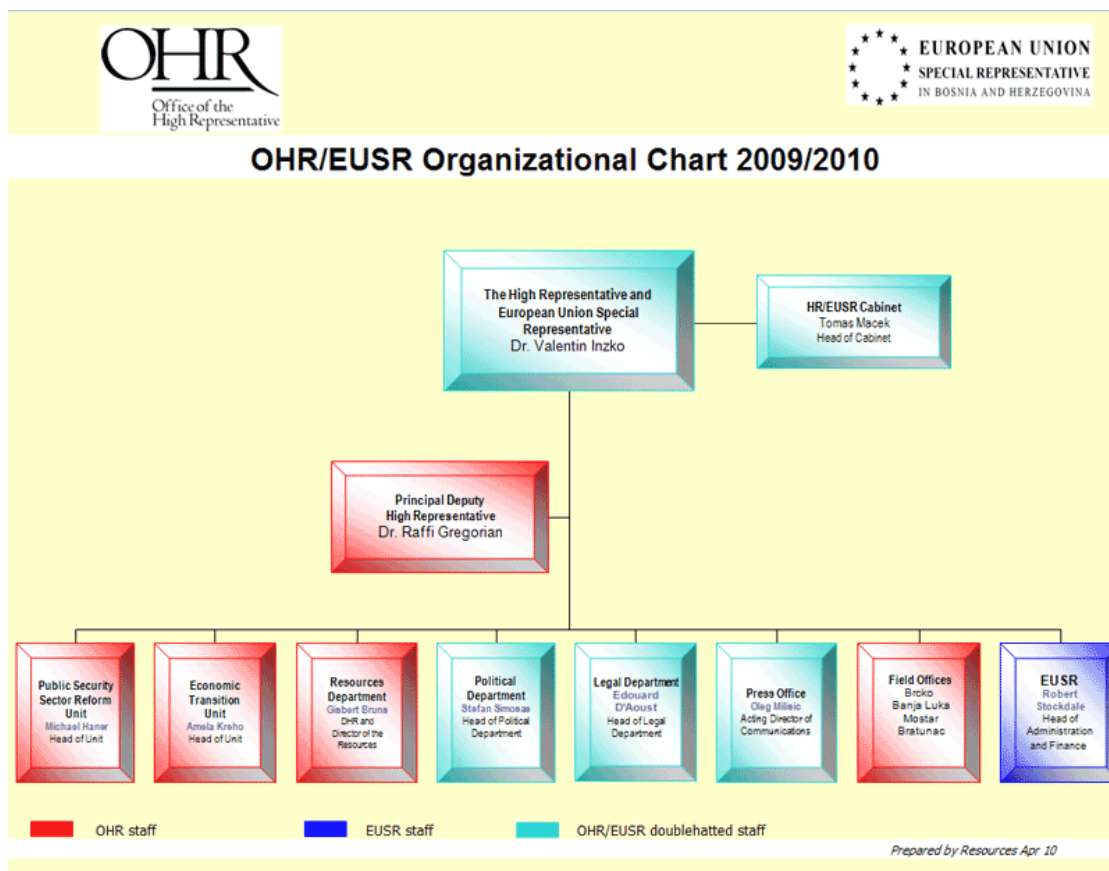
0-2 Štátna vlajka a štátny znak podaytonskej Bosny a Hercegoviny

127

¹²⁶ zdroj: internetové stránky Rady ministrov BaH www.vijeceministara.gov.ba/

¹²⁷ zdroj: internetové stránky Prezidentstva BaH www.predsjednistvobih.ba

Príloha č. 3 - Organizačná schéma Úradu Vysokého predstaviteľa pre BaH

128

Príloha č. 4 – Vysokí predstavitelia pre BaH

od	do	Vysoký predstaviteľ
december 1995	jún 1997	Carl Bildt (<i>Švédsko</i>)
jún 1997	júl 1999	Carlos Westendorp (<i>Španielsko</i>)
august 1999	máj 2002	Wolfgang Petritsch (<i>Rakúsko</i>)
máj 2002	január 2006	Paddy Ashdown (<i>Veľká Británia</i>)
január 2006	júl 2007	Christian Schwarz-Schilling (<i>Rakúsko</i>)
júl 2007	marec 2009	Miroslav Lajčák (<i>Slovensko</i>)
marec 2009	súčasnosť	Valentin Inzko (<i>Rakúsko</i>)

¹²⁸ zdroj: internetové stránky Vysokého predstaviteľa pre BaH www.ohr.int

Príloha č. 5 – Brčko

Príloha č. 6 – Supervízori nad Brčkom

<i>od</i>	<i>do</i>	<i>Supervízor</i>
apríl 1997	júl 2000	Robert William Farrand (<i>USA</i>)
júl 2000	marec 2001	Gary L. Matthews (<i>USA</i>)
marec 2001	apríl 2001	Gerhard Sontheim (<i>Nemecko</i>)
apríl 2001	október 2003	Henry Lee Clarke (<i>USA</i>)
október 2003	január 2004	Gerhard Sontheim (<i>Nemecko</i>)
január 2004	september 2006	Susan R. Johnson (<i>USA</i>)
september 2006	súčasnosť	Dr. Raffi Gregorian (<i>USA</i>)

Príloha č. 7 – Odhady HDP a HDP per Capita pre BaH

	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>	<i>2000</i>	<i>2001</i>	<i>2002</i>	<i>2003</i>
Reálna miera rastu HDP	32,4	61,9	30,0	15,8	9,6	5,5	4,4	5,5	3,5
Reálne HDP ako percento z HDP v r.1990	0,22	0,36	0,47	0,55	0,60	0,64	0,66	0,70	0,72
HDP per capita v USD v r. 1995	546	981	1298	1445	1551	1595	1632	1671	

129

¹²⁹ Zdroj: World Bank a databázy IMF, [6] Effron, O'Brien: *Bosnia and Herzegovina* (s. 3)

Príloha č. 7 - Vysvetlivky

Bosniak: obyvateľ BaH vyznávajúci islam; moslim

Bosňan: obyvateľ BaH, bez ohľadu na etnické alebo náboženské zaradenie

Gendercída: masové vyvražďovanie založené na rozlišovaní pohlavia, pojem zavedený Mary Anne Warrenovou v roku 1985 v jej knihe: Gendercide: The Implications of Sex Selection

Modré prilby: príslušníci medzinárodných jednotiek mierových síl OSN UNPROFOR

Sandžak: neveliké územie pozdĺž dnešnej hranice medzi Srbskom a Čiernou Horou (ČH), ktorého obyvateľstvo tvoria z 50% moslimovia a zvyšok Srbi a Čiernohorci. Názov Sandžak (označenie pre turecký správny kraj) zostal po niekdajšom novopazarskom sandžaku, ktorý v rokoch 1878-1913 tvoril úzky pruh tureckého územia medzi vtedajšou samostatnou ČH a Srbskom a spájal BaH s osmanskou ríšou. Počas balkánskych vojen sa o neho podelilo Srbsko s ČH a v dobe 2. sv. vojny tu partizáni vytvorili ZAVNO Sandžaku (zvláštny zemský výbor), ktorý po vojne zanikol. Koncom roku 1991 sa moslimské obyvateľstvo Sandžaku v referende vyslovilo, že v prípade rozpadu Juhoslávie bude po Srbsku žiadať pre túto oblasť politickú a územnú autonómiu. Ako do potenciálne nebezpečného regiónu vyslala KBSE monitorovaciu misiu i do Sandžaku.

Ustašovci: príslušníci chorvátskej ilegálnej fašistickej organizácie Ustaša, založenej v r. 1930 Ante Pavelicom v Taliansku. Hlavným prostriedkom boja za nezávislé Chorvátsko bol teror. Po vzniku nezávislého chorvátskeho štátu v apríli 1941 sa Ustaša zmenila na legálnu stranu proklamujúcu nacistické usporiadanie spoločnosti.

Vahabizmus: fundamentalistické islamské hnutie založené na doslovnej interpretácii Koránu a snažiace sa o očistenie islamu od vymožeností súčasného sveta a návrat k jeho pôvodnej asketickej podobe. Dnes ide o dominantné náboženstvo v Saudskej Arábii, Katare a časti Iraku, kde vahabisti vďaka nestabilnej situácii získavajú čoraz viac prívržencov. Vahabisti napríklad odmietajú modlitby v hrobkách a akékoľvek zobrazovanie živých bytostí, tj. fotografie a kresby ľudí, zvierat a všetkých vecí, ktoré „majú dušu“.